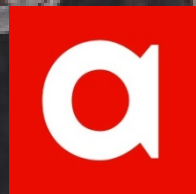


#DOSYA01

# KOMÜNİZM vs. KOMÜNALİZM



**abstrakt**

[www.abstraktdergi.net](http://www.abstraktdergi.net)

akademik | politik | popüler

# #DOSYA01

## KOMÜNİZM vs. KOMÜNALİZM

### Manifesto

*abstrakt kolektifi*

#### 1 #Dosya01: Komünizm vs. Komünalizm

*Editörler: Mehmet Mutlu, Fatma Edemen*

#### 2 Ekonomi Komünleri Üzerine Engels ve Dühring

*Alp Altınörs*

#### 7 Makhno Hareketi ve Bolşevizm

*Alp Altınörs*

#### 14 Laclau ve Mouffe'da ve Öcalan'da Radikal Demokrasi

*Ali Haydar Saygılı*

#### 19 Bookchin ve İç Savaşlar Toplumu

*Neva Balkan*

#### 28 Komünal Ekonomi Ayrı Bir Üretim Tarzı Olabilir mi?

*Olca Çelik*

#### 41 Rojava'da Ekonominin Temel İlkesi Herkesin Üretime Katılması

*Arzu Demir*

#### 44 Çeviri: İşçi Özyönetiminde Kooperatifler Üzerine

*Karl Marks | Çev. Canan Kaplan*

#### 45 Çeviri: İşçi Kooperatifleri Yeni Bir Toplumun Temeli Olabilir mi?

*Rosa Luksemburg | Çev. Canan Kaplan*



**abstrakt**

[www.abstraktdergi.net](http://www.abstraktdergi.net)

akademik | politik | popüler



# MANİFESTO

**abstrakt** internet dergisi yayın hayatına başlıyor.

Bu bir başlangıç değil! Bizler, Gazi'den Gezi'ye ve Rojava'ya uzanan bir zamanın ve mekanın devrimcileriyiz.

**abstrakt** bu takvimde bir an, bu haritada bir im. Akademide ve sokaklardayız. Aklımızda bir soru var: Üniversitenin anaakım koridorlarını aşındırmaya çalışan eleştirel cümleler ile meydanlardan yükselen devrimci seslerin diyalogu nasıl mümkün olabilir?

Devrimci militana temas eden, onun eylemine kılavuzluk eden ve onun politik deneyiminden beslenen bir düşünsel üretimin olanaklarını arıyoruz.

**abstrakt**, İnternet ortamında karşı hegemonik bir mevzi olmayı hedefliyor. Kapitalist hegemonyaya karşı düşünsel bir taarruz cephesi. Marksizmi ve tarihsel materyalizmi temel alan, sosyalizmi amaçlayan bir odak.

**abstrakt**, sanal alemdeki bir başka boşluğu daha doldurmaya çalışacak. Akademik, politik ve popüler olanın kesiştiği bir alanda içerik üreteceğiz. Okurla diyalog kurabilmenin imkanları olarak çokluortam araçlarını ve etkileşimli içerikleri yaygın olarak kullanacağız.

**abstrakt** yayın hayatına başlıyor. Bu bir başlangıç değil. Bizden önce düşünen, söyleyen ve eyleyenler oldu. İlhamı onlardan aldık. "Hayal gücü iktidara" diyenlerden.

Onların hatıralarına atfediyoruz.

**abstrakt kolektifi**

## #DOSYA01

# KOMÜNİZM vs. KOMÜNALİZM

SSCB'nin kapitalist restorasyonu akabinde artık umabileceğimiz tek şeyin ehlileştirilmiş bir kapitalizm ve sosyal demokrasi olduğu söylene de, kendimizi bulduğumuz yer neoliberal tahakküm ve tüm dünyaya yayılmış savaşlar oldu. Tüm ezilenler için yeni bir çıkışın yaratılmaya çalışıldığı bu zamanlarda, kapitalist barbarlığa alternatif olarak tartışılan ve sol içinde gittikçe popüler hale gelen fikirlerden birinin de komün fikri ve komünalizm olduğunu görüyoruz.

Peki, komünalizm düşüncesi tarihsel materyalist perspektiften ne ifade edebilir? Temelde merkezi planlı ekonomi ve sovyetler cumhuriyeti ilkelerine değil, komünal ekonomi ve demokratik komünlerin bir aradığı fikirlerine dayanan ve Chiapas ve Rojava'da elde ettiğimiz somut kazanımlardan beslenen bu düşünce, günümüzde sosyalist devrime ve komünizm hedefine alternatif bir "3.yol" önerebilir mi bize? Kapitalist bunalımdan çıkışın ve yeni bir üretim tarzının örgütlenmesinin olanaklarını yaratabilir mi? Özetle; komünizm mi, yoksa komünalizm mi? Abstrakt kolektifi olarak ilk dosya konumuz bu.

Meselenin tarihsel boyutu açısından Alp Altınörs, [Ekonomi Komünleri Üzerine Engels ve Dühring](#) yazısı ile Engels'in ansiklopedik eseri Anti-Dühring'de ekonomi komünleri federasyonu ve sosyalizm tartışmasının köklerine işaret ederken, bir diğer yazısı olan [Makhno Hareketi ve Bolşevizm](#)'de Türkçe'de çok rastlamadığımız bir tartışmaya eğilerek, komünalizm fikri ile büyük benzerlikler taşıyan, Ukrayna'da 1917-1921 döneminde hüküm süren ve "iktidardaki anarşizm" olarak da anılan Makhno Hareketi ile Bolşeviklerin mücadelesini karşılaştırıyor.

Bilindiği üzere komünalizm, radikal demokrasi ve post-marksizm tartışmalarından beslenen bir konu. Bu çerçevede, Ali Haydar Saygılı, [Laclau ve Mouffe'da ve Öcalan'da Radikal Demokrasi](#) yazısı ile teorik arkaplanını resmettikten sonra radikal demokrasi tezinin ve pratiğinin bu düşünürler tarafından nasıl işlendiğini karşılaştırıyor ve bahse konu tezin Türkiye ve Kuzey Kürdistan'da sosyalist stratejiye sunabileceği katkıları tartışıyor. Neva Balkan ise [Bookchin ve İç Savaşlar Toplumu](#)'nda Murray Bookchin'in Marksizmi karikatürize ettiğini ve Komünalizm düşüncesi ile ütopyacılarla aynı temelden – sınıfsal çelişkilerden bağımsız, soyut bir akla duyulan güvenden beslenerek yanlış ve işlevsiz sonuçlara vardığını savunuyor.

Yazarlardan Olcay Çelik ve Arzu Demir ise komünalizm düşüncesinin ekonomi boyutuna odaklanıyorlar. Olcay Çelik, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın bu konuda geliştirmiş olduğu tezlerle karşı Marksist-eleştirel bir yaklaşım getirerek [Komünal Ekonomi Ayrı Bir Üretim Tarzı Olabilir mi?](#) diye soruyor, gazeteci Arzu Demir ise [Rojava'da Ekonominin Temel İlkesi Herkesin Üretime Katılması](#) metni ile Rojava'da inşa edilmeye çalışılan komünal ekonominin pratikte nasıl bir seyir izlediğini "yerinden" değerlendiriyor. Dosyamız kapsamında ayrıca Karl Marx'ın eserlerinden ilgili bölümleri [İşçi Özyönetiminde Kooperatifler Üzerine](#) başlığı altında derledik, yine Rosa Luxemburg'un eserinden bir bölümü [İşçi Kooperatifleri Yeni Bir Toplumun Temeli Olabilir mi?](#) başlığı altında çevirdik. Her ikisini Canan Kaplan'ın çevirisiyle okuyabileceksiniz. Marksizmin kurucularının konuya dair yazdıklarının dosyamıza teorik derinlik katacağını ve ilgililer için bir başvuru kaynağı olabileceğini düşünüyoruz.

Umarız bu ilk dosya konumuz kapsamında yürüttüğümüz tartışmalarla teorik açıdan bir zemin temizliğine girişebilmiş ve bir sonraki dosya konumuz olan "Komünizmin Güncelliği" tartışmalarına ferah bir giriş yapmış oluruz.

**Editörler:** Mehmet Mutlu, Fatma Edemen

# EKONOMİ KOMÜNLERİ FEDERASYONU ÜZERİNE: ENGELS VE DUHRING

Alp Altınörs

Jean-Paul Sartre, *Diyalektik Aklın Eleştirisi*'nde şöyle der:

On yedinci ve yirminci yüzyıl arasında, onlara damgasını vuranlarca belirlenen üç dönem vardır: Descartes ve Locke'un 'moment'i, Kant ve Hegel'inki, ve son olarak Marks'inki. Bu üç felsefe, her biri kendi döneminde, bütün özgün düşüncelerin bereketli toprağı ve bütün kültürün ufku haline geldiler, bunların ifade ettiği tarihsel moment insanlık tarafından aşılmadıkça, bu düşüncelerin de ilerisine geçilmesi söz konusu olmadı. Pek çok kere, bir 'anti-Marksist' fikrin, sadece Marksizm-öncesi bir düşüncenin yeniden canlandırılmasından ibaret olduğunu vurgulamışımıdır. Marksizm'in 'ötesine geçmek' denilen şey, en kötü ihtimalle Marksizm-öncesine bir geri dönüş olacaktır, en iyi ihtimalle ise, kişinin aştığına inandığı felsefenin zaten içinde olan bir düşüncenin yeniden keşfi. (Sartre, 1960)

Karl Marks'ın üretim araçlarının toplumsallaştırılmasına dayanan iktisadi

kurtuluş programını "aşarak" ekonomik komünler federasyonuna dayalı bir programa "ulaşanlar", bana Sartre'in bu sözünü anımsatıyor. Fakat gerçekte, Marks'ın bilimsel sosyalizmi bizzat, ütopyik sosyalizmin, anarşizmin ve Eugen Dühring gibi reformistlerin "ekonomik komünler federasyonu" programının aşılmasıydı. Burada sadece Friedrich Engels'in bu konuda Dühring'le giriştiği tartışmayı anımsatmakla yetineceğiz.

Engels'in ansiklopedik eseri *Anti-Dühring*, Almanya işçi hareketi içinde boy gösteren ve kendisini sosyalizmin yeni peygamberi ilan ederek Marks'ın teorisine saldıran Eugen Dühring'in görüşlerinin eleştirisi üzerine kuruludur. Dühring'in işçi sınıfının ekonomik kurtuluşuna dair programı, "toplumun doğal ekonomik sistemi" olarak adlandırdığı "ekonomi komünleri federasyonu"ndan oluşuyordu (Engels, 2000: 377).

Dühring'in söz oyunlarını, Marks'a üstünlük taslamalarını ve Engels'in bunlara verdiği yanıtları burada bir kenara bırakacağız. Dühring'in programının içeriğine ve Engels'in buna dair eleştirilerine yer vereceğiz.

## Üretim Tarzının Dönüşümü

Dühring'in ekonomi komünleri federasyonu, "ortak faaliyet ve ürüne ortak katılım için bir toprak bölgesi ve bir grup üretim kurumuna sahip olma kamusal hakkıyla birleşen bir kişiler topluluğu" anlamına geliyordu (2000: 378). Burada söz konusu olan, Marks'taki gibi bir toplumsal mülkiyet değildi, ekonomi komünleri kendi üretim araçları üzerinde mülkiyete sahip olacaklardı. Üretim araçları böylelikle grup mülkiyeti altında olacaktı. Bu ekonomi komünlerinin, "kendi emek araçları üzerindeki kamusal hakkı, en azından tüm diğer ekonomi komünlerine karşı ve topluma ve devlete karşı da dışlayıcı bir mülkiyet hakkıdır" (2000: 379). Fakat, çeşitli ekonomi komünleri arasında belirli yasalara ve idare normlarına göre serbest dolaşım ve yeni üyelerin alınması zorunluluğu mevcut

olduğundan tek başına davranma gücüne de sahip olmamalıdır. Zengin ve yoksul komünler olacaktır ve denge, nüfusun zengin komünlere akını ve yoksul komünleri terk etmesiyle kurulacaktır. Dühring, çeşitli komünler arasındaki rekabeti sınırlayacak bir ulusal ticaret örgütünün kurulmasından yanadır, ama bu insanları rekabetten ve onun sonuçlarından kurtarmayacaktır.

Engels'in Dühring'e sorduğu ilk soru, "bu üretim nasıl yapılacak" sorusudur. Üretim tarzı değişecek mi? İş bölümü varlığını koruyacak mı? "İlk büyük toplumsal iş bölümü" olan kentle kır arasındaki ayrım ne olacak?

Dühring'e göre, kent ve kır arasındaki antagonizma, "eşyanın doğası gereği kaçınılmaz"dır.

Yine, Dühring'in ekonomik komünlerinde tek yanlı iş bölümü sürecektir ve kişi, "kendini yalnızca bir etkinlik türüne verecektir." (2000: 380) Yeni bir üretim kolunun yerleştirilmesi söz konusu olduğunda, sorun basitçe, kendini belli bir maddenin üretimine verecek belli sayıda varlığın yaratılıp yaratılmayacağından ibarettir. Dühring'in sosyal programında da "yaşam tarzı bakımından birbirinden ayrılan iktisadi tipte" insanlar var olacaktır.

Yani, Engels'in ifadesiyle, Dühring'in komünlerinde, "üretim alanı içinde her şey, aşağı yukarı eskisi gibi kalıyor. ... üretim tamamen eski usulde (yapılacak), ne var ki, kapitalistin yerini komün alacak." (2000: 379-80) Gerçekte günümüz üretici güçlerinin en iyi halde ancak küçük bir kısmını kapsayabilecek (bankaları, büyük fabrikaları ve büyük çiftlikleri bu tarzda yönetemezsiniz) tersine, onları küçük parçalara bölerek verimsizleştirecek böyle bir komünler sisteminin, üretici güçleri ileriye götürmeyeceği için üretim tarzını da devrimci yönde dönüştürmesi zaten mümkün değildir.

Engels'e göre, toplum kendisini tüm üretim araçlarının efendisi kılıp, onları toplumsal olarak planlı bir şekilde

kullandığında, insanların kendi üretim araçlarına şimdiye kadarki köleliğine son verir. Toplumun, her bireyi kurtarılmadan kendi kendini kurtaramayacağı açıktır. Dolayısıyla, eski üretim tarzı temelden alt üst olmak ve özellikle eski iş bölümü kaybolmak zorundadır. Onun yerine, bir yandan hiçbir bireyin, insan varoluşunun bu doğal koşulu olan üretken emek payını başkalarının üstüne yükleyemeyeceği, öte yandan, üretken emeğin köleleştirme aracı olacak yerde, her bireye tüm bedensel ve entelektüel yeteneklerini her yönde geliştirerek ve kullanarak, insanların kurtuluşunun aracı haline geleceği ve böylece bir yük olmaktan çıkıp, bir zevk haline geleceği bir üretim örgütlenmesinin geçmesi gerekir.

Dahası, eski iş bölümünün kaldırılması, emek üretkenliğine zarar vermek bir yana, büyük sanayiyle birlikte, bizzat üretimin koşulu haline gelmiştir (2000: 384). Yine, kent ve kır ayrımının ortadan kaldırılması da, bir ütopya değil, modern sanayinin gelişiminin zorunlu kıldığı, fakat ancak planlı bir ekonomi altında gerçekleştirilebilecek bir değişimdir (2000: 387).

(...) ve şimdi de Bay Dühring'in çocukça fikrine bakın: Toplum, eski üretim tarzını tepeden tırnağa altüst etmeksizin ve özellikle eski iş bölümünü ortadan kaldırmaksızın, tüm üretim araçlarına el koyabilecekmiş; ve yalnızca 'doğal olaylar ve kişisel yetenekler hesaba katıldığı' andan itibaren her şey yoluna girecekmiş – ki burada büyük insan yığınları, önceden olduğu gibi, şimdi de, bir tek maddenin üretiminin kölesi olmaya, büyük 'nüfuslar' bir tek üretim kolu tarafından istihdam olunmaya ve insanlık, önceden olduğu gibi şimdi de, tıpkı şimdi 'çekçekçiler'in ve 'mimarlar'ın olması gibi, belli bir sayıda çeşitli kötürümleştirilmiş 'ekonomik tipler'e bölünmüş olmaya devam edecektir (2000: 387-88).

Engels, eski iş bölümünü kent ve kır ayrılığıyla birlikte ortadan kaldıracak ve tüm üretimi alt üst edecek devrimci öğelerin daha şimdiden modern büyük

sanayinin üretim koşulları içinde embriyon halinde var olduğunu ve gelişmelerinin bugünkü kapitalist üretim tarzı tarafından engellendiğini ilan eder (2000: 388). Hiç kuşkusuz, sanayi devriminin henüz başlangıç evrelerinde bunu görebilmiş olmak Marks ve Engels'in tarihsel büyüklüğüdür – ki bugünkü robotlu sanayi bu gerçeği çok daha çarpıcı ve açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

Engels, sömürünün ve eşitsizliğin bütün kaynağını “zor”da ve baskıda gören, ekonomi kendi doğal seyrine bırakıldığında, “toplumun doğal ekonomik sistemi” hakim olduğunda bu sorunların çözüleceğini öne süren Dühring'e şu eleştiriyi de yöneltir:

Üretimin doğalca geliştiği her toplumda –ve bugünkü toplum da buna dahildir– üreticiler üretim araçlarına değil, bilakis üretim araçları üreticilere egemendir. Böyle bir toplumda, her yeni üretim kaldırıcı, zorunlu olarak, üreticileri üretim araçlarına köle etmenin yeni bir aracına dönüşür. Toplum, kendini üretim araçlarının efendisi kılıp, onları toplumsal olarak planlı bir şekilde kullandığında, insanların kendi üretim araçlarına şimdikiye kadarki köleliğine son verir (2000: 381, 383-4).

Yani sorun, üretimin doğal akışını kesen keyfi, siyasi biçimleri kaldırmakla çözülemez, gerçek mesele üretim tarzını dönüştürmektir. Ne var ki, Dühring'den bu yana toplumsal radikalizmden yoksun bütün sol akımlar, üretim ilişkilerinin belirleyiciliğini reddetmiş, sömürüyü devlet baskısı vb. üstyapı unsurlarıyla açıklamış ve çareyi de “doğal toplum” düzenine dönüşte görmüşlerdir. 1991'den bu yana sosyalist harekette hüküm süren kriz koşullarında da bu tür geri düşümlere de sıkça rastlanıyor.

### **Emeğin Karşılığı Para mı?**

Peki, ekonomi komünlerinde emek nasıl karşılığını bulacak? Artık ürün nasıl elde edilecek ve toplumsal birikim nasıl sağlanacaktır?

Dühring'e göre, ekonomi komünlerinde işçiler “emeğinin karşılığını” alacaktır; kaç saat çalışmışsa, buna denk düşen bir ücreti para cinsinden alacaktır. Üretilen malların fiyatları da sabitlenecek ve böylece “tüketim eşitliği” sağlanacaktır (2000: 390-392).

Peki, böyle bir sistem içinde, üretimi genişletecek sosyal birikim fonu nasıl oluşturulabilir? Zira eğer üretimi sürekli büyütecek yeni yatırımlar yapılamazsa, sosyalizmde toplumun sürekli artan ihtiyaçları da karşılanamaz. Toplum sürekli uygarlık düzeyini ileriye taşıyamaz. Oysa Dühring'in modelinde, işçiler ürettikleri tüm değeri “para cinsinden” alacakları için komüne hiçbir şey kalmaz. Ama işçiler bireysel olarak birikim yapabilirler ya da komün, işçilerin emeğinin bir kısmına el koyarak ancak o şekilde birikim sağlayabilir (2000: 393).

Ayrıca, işçilere emeklerinin karşılığının “para cinsinden” ödenecek olması ayrı bir sorundur. Keza Dühring'in komününde kişilerin para biriktirmesi, kişilerin ve komünlerin birbirine para cinsinden borç vermesi de öngörülmektedir.

Engels, komünist bir toplumda, paranın eskinin bir kalıntısı olarak halen dolaşımda kalmasının da onun meta üreticisi toplumdaki parayla aynı işlevi gördüğü anlamına gelmeyeceğini söyler:

Komün ve onun üyeleri arasındaki ticarete, para asla para değildir, asla para olarak işlev görmez. Salt emek sertifikası olarak hizmet görür. Sadece üreticinin ortak emekteki ve ortak ürünün tüketim için ayrılan bölümündeki bireysel payını saptar ve bu işlevi içinde, örneğin tiyatro bileti ne kadar “para” ise o kadar “para”dır (2000: 393-94).

Sosyalist bir toplumda, emeğin karşılığını gösteren bir emek bonusu, işçinin tüketim hakkını da belgeler. Tabii, emek bonusu ile nakit para arasında bu amaç bakımından bir fark yoksa da, başka açılardan önemli farklar vardır. Yani paranın dolaşımda kalıp kalmaması önemsiz bir fark değildir.

“...Komün, ödemede parayı koşulsuz kabul ederek, bu paranın kişisel çalışma dışında bir yoldan da kazanılabilmesi olasılığını açık bırakır. *Non olet* (yani ‘para kokmaz)’”(2000: 395). Emek bonusu ile nakit parayı birbirinden ayıran en temel unsur budur. Emek bonusu sadece belli bir kişinin belli saat çalışmasıyla elde edilebilecek, satılamaz, kişiye özgü bir belge iken, ikincisi herhangi bir kaynaktan gelebilir. Böylece, sadece bir emek markası rolünü oynayabilecek olan paranın, gerçek para işlevi kazanmasının tüm koşulları verili olur.

Bir yandan hazine oluşturmanın ve öte yandan da borçlanmanın fırsatları ve motifleri ortadadır. Sıkıntı çeken, hazine oluşturandan borç alır, (...) tefecilik de yeniden yaşama dönmüş olur (...) Komünlerin iç ilişkisinde ortaya çıkan bu durum, komünlerle, kapitalist piyasanın halen hüküm sürdüğü dış dünya arasındaki ilişkide çok daha baskın ve belirgin biçimde belirir. Komün içindeki hazine biriktiricileri, bu servetlerini dış dünyayla daha da etkin bir ilişkiye sokarak giderek büyüyen birer tefeciye dönüşürler: Tefeciler, dolaşım aracı (*yani para*) tüccarlarına, bankerlere, dolaşım aracına ve dünya parasına hükmedenlere böylelikle üretime hükmedenlere ve böylelikle, bunlar yıllar boyunca ismen ekonomi ve ticaret komününün mülkiyeti olarak boy gösterecekler de, üretim araçlarına hükmedenlere dönüşürler. Böylelikle ise, bankacılara dönüşmüş bulunan hazine biriktiriciler ve tefeciler, artık ekonomi ve ticaret komününün de efendisidirler (2000: 395-6).

Paranın gelecekteki komünist toplumda yeri olmayacağını ve yerini “emek markasına” bırakacağını ilk öne süren İngiliz ütöpik sosyalist Owen’dir. Weitling’de de bir sayfasında iş saatlerinin, diğerinde ise bunun karşılığında yararlanılan ürünlerin yer aldığı bir “ticaret defteri” fikri vardır.

Marks, Gotha Programının Eleştirisi’nde “komünizmin alt evresini” tarif ederken, “emek belgesi” kavramını kullanır: O, toplumdaki, şu kadar emek verdiğini saptayan bir belge alır (bunda kolektif

fonlar için sarf etmiş olduğu emeğin indirimi yapılmıştır) ve, bu belge ile, toplumun tüketim araçları stoklarından, emeğinin eşit bir tutarı kadar bir miktar alır. Topluma, bir biçimde sunmuş olduğu aynı emek miktarını, ondan, başka bir biçimde geri alır (Marx, 1875).

Her halükarda, çağının ilerisinde giden büyük ütopyacı sosyalistlerde de, bilimsel sosyalist Marks ve Engels’te de sosyalizm parasız bir toplum, paranın önemini yitirdiği, meta dolaşımının yerini ürünlerin planlı dağıtımının aldığı bir toplum olarak öngörülür; bu toplumda herkes emeğinin karşılığını alacaktır, ama “para cinsinden” değil, emek bonusu olarak, ve bütün emeğini değil, sağlık, eğitim, ulaşım, sigorta, yeniden üretim vb. kolektif fonlara ayrılacak belli bir toplumsal birikim fonu ayrıldıktan sonra kalan kısmını.

Eğer para, böyle bir toplumda emek ödemesi için hala kullanılıyorsa, bu o toplumun henüz sosyalist inşada ilerlememiş, komünizmin alt evresine henüz varamamış olduğunu gösterir, ne var ki yine de, Engels’in açıkça belirttiği gibi, “komün ve onun üyesi arasındaki ticarete para asla para değildir, asla para olarak işlev görmez, salt emek sertifikası hizmeti görür” (2000: 394).

Eğer para dolaşımı zemininde işleyecek bir komünler federasyonu öngörülüyor ise, bu para dolaşımının, komün üyelerini zenginler ve yoksullar, borç verenler ve borçlular şeklinde ikiye bölmesi ve birincileri giderek ikinciler üzerinde hakim olan bir sınıf haline getirmesi kaçınılmazdır. Sosyalist toplum, bütün üretim araçlarının toplumsallaştırılması yönünde ilerlerken, meta üretiminin ve dolaşımının alanını da sürekli daraltır. Bugün meta olanı yarın metasızlaştırır. Sosyalist insanın derecesi, metasızlaşma ile ölçülür. İnsan ihtiyaçlarının parasız biçimde, bir sosyal hak olarak sağlanması ne denli yaygınlaşır ve derinleşirse, sosyalizm o denli olgun demektir. Böylece, meta üretimi ve dolaşımının alanı daraldıkça, para da iktisadi önemini yitirir. Meta dolaşımının



ortadan kalktığı bir toplumda (metaların aracı olan) para da tümüyle gereksiz hale gelecektir –halen varsa dış kapitalist dünyayla ilişkiler zemini hariç.

Komünist toplum emeğin niceliğini meta üretiminin temel yasası olan değer üzerinden dolambaçlı bir biçimde belirlemez: “emeğin doğal, yeterli, mutlak ölçüğü olan zaman” ile belirler (2000: 393). Dühring, “emeğin değerini” bulmaya, ve komünlerini “emeğe tam değerini” vermeye sevk ederken, aslında, meta üretiminin ve dolayısıyla kapitalizmin temel yasası olan değer yasasını, kendi sosyalitesinin de temel yasası haline getirir. Oysa komünist toplum meta toplumu değildir ve değer yasasının etkinliğini tanımaz.<sup>1</sup>

Sonuç olarak;

‘Eşit değerlendirme ilkesine göre emeğin emekle değişimi’, eşit toplumsal emek ürünlerinin birbiriyle değişilebilirliği, yani değer yasası, tam da meta üretiminin temel yasasıdır, dolayısıyla onun en yüksek biçiminin, kapitalist üretimin de. Bay Dühring bu yasayı kendi ekonomi komününün temel yasasına yükselterek ve ondan bunu tam bir bilinçle uygulamasını isteyerek, mevcut toplumun temel yasasını, kendi fantezi toplumunun temel yasası kılar. O, mevcut toplumu istiyor, ama kötülükleri olmadan (2000: 405).

Bugün de, “piyasaya değil, tekelleşmeye karşıyız”, “Paraya değil, onun belli ellerde toplanmasına karşıyız” diyenler ve “demokratik piyasa” vb. tezleri öne sürenler, bundan daha başkasını istemiş olmuyorlar aslında. Meta üretiminin ve onun temel yasasının en mükemmel biçimde sürdüğü bir komünler federasyonu, nihayetinde kaçınılmaz olarak, kendi bağrından, meta üretiminin gelişkin biçimi olan kapitalist üretimi doğuracaktır. Kapitalizm, modern üretici güçlerin gelişiminin ürünü olarak, tam da meta üretiminin bağrından doğdu, onu genelleştirdi ve tam hâkimiyetini sağladı. Sosyalizm, toplumsallaştırılmış üretim araçlarıyla meta değil, kullanım değeri

üretecek, toplumun sürekli artan ihtiyaçlarının azami tatminini sağlayacak, bugün meta olanı yarın ücretsiz bir hak haline getirecek ve bu yoldan metasız ve parasız bir toplumu yaratacaktır.

Küçük meta üretiminin (köylülük başta olmak üzere) çok yaygın ve güçlü olduğu 20. Yüzyılda bütün üretim araçlarını toplumsallaştırmak da, meta üretimini ortadan kaldırmak da olağanüstü zor ve çetindi. Kapitalizmin küçük meta üretimini büyük ölçüde tasfiye ettiği günümüzde ise bu nesnel bakımdan çok daha kolay bir görevdir.



## NOTLAR

<sup>1</sup> Marx ve Engels, sosyalizmde emeğin değerinin parayla ölçüleceğini veya kapitalizme oranla daha yüksek bir ücretle ödüllendirileceğini öne sürmediler. Tam tersini söylediler. Örneğin; ‘Üretim araçlarının ortak mülkiyetine dayanan elbirliği halindeki bir toplumda üreticiler ürünlerini birbirlerine satmazlar; aynı biçimde, ürünlerde yer alan emek de bu ürünlerin değeri olarak, bunların sahip olduğu maddi bir nitelik olarak görünmez, çünkü şimdi, kapitalist toplumun tersine, bireysel emek artık toplam emeğin dolaylı bir bileşeni olarak görünmez, dolaysız bir bileşeni haline gelir’ (Marx, 1875). Dolayısıyla, Marksizmin, sosyalizmde emeğin değerinin parayla (ya da değerle) ölçüleceğini söylediğini öne süren, buna dayanarak eleştiriler geliştirenler, Marksizmle değil, gölgelerle dövüşüyorlar.

## KAYNAKLAR

Engels, F. (2000) *Anti-Dühring, Bay Eugen Dühring’in Bilimi Alt Üst Edişİ*, Çev. İsmail H. Yarkin, İnter Yayınları, İstanbul.

Sartre, J.P. (1960) *The Critique of Dialectical Reason*, <https://www.marxists.org/reference/archive/sartre/works/critic/sartre1.htm>

Marks, K. (1979), *Gotha Programının Eleştirisi*, <http://www.kurtuluscephesi.com/marks/gotha.html>

# MAKHNO HAREKETİ VE BOLŞEVİZM

*Alp Altınörs*

Şu ana kadar Türkçe'de Makhno'yla ilgili yayınlananların tümünün anarşist, özelde de Makhnovist kaynaklar olduğunu görüyoruzde

Eğer Güney Ukrayna'da 1917-1921 döneminde hüküm süren Makhno Hareketi'nin (Makhnovşçına) ender rastlanan tipte bir "iktidardaki anarşizm" olduğu kabul edilecekse ve Makhno'nun Bolşeviklerin komünizmine karşı "özgür sovyetler" ve "köy komünleri" temelinde bir alternatifi pratiğe geçirdiği iddiası yaygınsa, o zaman Makhno örneği, bu iki modeli pratik uygulamaları içinde karşılaştırmalı incelemek için bir imkândır.

Makhno, Türkiye'deki anarşist yazının öne sürdüğü üzere "liberter" bir anarşizmin öncüsü, Kızılara da Beyazlara da alternatif yeni bir düzenin uygulanabilirliğinin örneği, Bolşevik otoriterizmin pratik bir eleştirisi, merkezi planlamaya karşı yerel köy komünlerinin kurucusu mudur? Yoksa Troçki'nin öne sürdüğü üzere, zengin köylülerin çıkarlarını temsil eden bir "anarko-kulak hareketi" midir? Bu yazıda bu konuya en azından ana hatlarıyla aydınlık getirmeye çalışacağız.

İnternet ortamının kısıtlılığına tabi olduğumuzdan, konunun gerektirdiği genişlikte yazma şansımız yok! Kendimizi esasen Makhno'nun hakim olduğu bölgelerde uyguladığı iktisadi-toplumsal

modeli ve "özgür sovyetler" pratiğini ele almakla sınırlayacağız. Konunun önemli bir boyutunu oluşturan askeri süreçleri yazının kapsamı dışında tutacağız.

## Hulay-Polye'de Devrim

Nestor Makhno, Şubat Devrimi'yle hapisten çıkan anarşist bir siyasi tutsaktı. Bir Çarlık polisini vurmaktan ağır hapse mahkum olmuş ve 9 yıl yatmıştı. Hapishanede anarşist komünist yazını inceledi, kendisini eğitti. Kropotkin'in düşüncelerine yakındı. Onun öğretileri doğrultusunda, geleceğin toplumunun üretici birliklerinin esnek bir federasyonundan oluşması gerektiğini, bu toplumda iş bölümünün son bulacağını ve böylece herkesin özgür iradesiyle çalışacağı organik bir komünal topluma döneceğini öngörüyordu.

Makhno, özgürlüğün ardından Ukrayna'nın batısında yer alan köyü Hulay-Polye'ye dönerek burada örgütlenme çalışmalarına başladı. Devrimden sonra köye dönen yegane siyasi tutsak olarak büyük bir saygınlığı vardı. Kısa sürede Hulay-Polye Sosyal Komitesi Başkanı oldu ve köyde yerel iktidarı elinde tutmaya başladı. Bölgedeki anarşistleri etrafında birleştirdi. Geniş kitle çalışmasını esas aldı. Anarşist bir örgüt kurmanın zorunluluğuna yoldaşlarını ikna etti. Çalışmalarında Moskova'daki teorik olarak güçlü anarşist çevrelerin desteğini istedi; özelde de Kropotkin'e mektup yazarak desteğini talep etti. 1918'de Moskova'yı ziyaret ettiğinde bu çevrelerle yüz yüze de görüştü. Aldığı yanıtlar pek iç açıcı değildi. Ona kendi bildiği gibi davranması salık verilmişti. Gerçekte 1917'den 1921'e kadar süren mücadelesinde anarşist teorisyenlerin herhangi bir katkısı olmadı.

Bu, 1917 devriminde anarşist teorinin etkisizliğinin açık bir ifadesiydi. Devrim gelip çatıncaya dek, insanın kulağına hoş gelen ne kadar anarşist kavram varsa, devrim zamanlarında paramparça oluyor, uygulanamıyor ve anarşist militanlar böylece devrimin kaotik ortamında el

yordamıyla yürümeye mahkûm kalıyorlardı.<sup>1</sup>

Böyle olunca, Makhno, anarşist teorisyenlerden ziyade kendi devrimci içgüdülerini dinledi. Ona yön veren, iradesini birleştirdiği Ukrayna köylülerinin istemleri oldu.

Makhno, Hulay-Polye'deki yerel iktidar organı "Sosyal Komitenin" başına geçmeyi anti-otorite teorisiyle uyuşturarak bölgedeki anarşistleri ikna edebildi. Makhno'nun bu dönemde elde ettiği bir diğer önemli başarı, Köylü Birliği'ni kurarak bütün köylüleri bir araya getirmesiydi. Siyasal mücadelesinin temelini oluşturacak olan, köydeki bütün sınıfların birleşik cephesinin ilk kitlesel denemesini Hulay-Polye'de başarmıştı. İlerleyen süreçte Köylü Birliği, Köylü Sovyeti'ne dönüştü.

Makhno, Şubat Devriminin ardından Moskova ve Petersburg'da kümelenen ve kitlelerle fazla bağ kuramayan anarşist liderlerin aksine, örgütlenmek için çok elverişli bir toplumsal zeminle karşılaştı. Kendi ifadesiyle: "O dönemde, içgüdüsel bir anarşizm Ukrayna emekçi köylülüğünün bütün planlarına yön veriyordu. Bu eğilim, her türlü devlet otoritesine duyulan açık nefret ve kendini bundan kurtarma özlemi biçiminde ortaya çıkıyordu." (Makhno, 1996)

1917'de Ukrayna, Rus İmparatorluğu'nun bir tarım bölgesiydi. Köyde sınıf farklılaşmasının geliştiği, toprak ağalığı ve malikâne sisteminin yanı sıra zengin köylü (kulak) sınıfının da güçlü olduğu, kapitalist üretimin ve meta-piyasa ilişkilerinin tarıma hâkim olduğu bir sosyoekonomik yapıya sahipti. Şubat Devrimi'yle toprak ağalarının iktidarı yıkıldığı zaman, köyün geride kalan bütün sınıfları (kulaklar, orta ve küçük köylülük, yoksul köylülük, topraksız köylülük) onların topraklarına el koymakta birleşti. Bu anlamda, bir ortak köy cephesinden söz etmek mümkündür. Bu temelde köyün burjuva ve emekçi sınıfları arasında demokratik bir irade birliği doğdu. Toprak ağası soylu sınıfın

malikânelerine el kondu ve köylüler arasında paylaştırıldı. Hiç kuşkusuz, bu dağıtımdan en kârlı çıkan, en büyük ve verimli toprakları elde eden, yine kulak sınıfı oldu. Malikanelerin parçalanmasının ardından Ukrayna kırının yeni egemen sınıfı kulaklar oldu. Sayıca az olan kulaklar, iktisadi güçleri ve geniş bağlantıları sayesinde kırdaki emekçi yoksul köylülüğü de peşinden sürükleyecek beceriye sahipti.

Eylül ayında gerçekleşen Kornilov darbesinin ardından, Hulay-Polye'de de bir sosyal devrim yaşandı. Petersburg Sovyeti'nin çağrısını hayata geçirerek Devrimi Savunma Komitesi'ni kuran anarşistler, Sosyal Komiteyi devirerek iktidarı ele geçirdi. Toprak ağaları ve burjuvazi mülksüzleştirildi. Makhno, Devrimi Savunma Komitesi Başkanı olarak bu devrime de yerinde öncülük etti. Ekim Devrimi'nin gerçekleştirdiği şeyi, bir ay kadar öncesinden Hulay-Polye emekçi sınıfları da gerçekleştirmiş oluyor: Burjuva geçici hükümetin devrilmesi, sömürücü sınıfların devlet organlarından dışlandığı bir Sovyet iktidarının kurulması, toprak ağaları ve burjuvazinin mülksüzleştirilmesi. Bu olgu, Ekim Devrimi'nin bir "Bolşevik darbesi" olduğu yönündeki liberal söylemin de kofluğunu ortaya koyar. Rusya'da sınıflar mücadelesinin Eylül-Ekim 1917'de ulaştığı aşama, ya Kornilov darbesi tipinde bir burjuva karşı-devrimini ya da Ekim tipinde bir proleter devrimini zorunlu kılıyordu. Şubat Devrimi'nin ortaya çıkardığı ikili iktidar döneminin artık kesin olarak sonuna gelmişti. Kararlı devrimciler bu gerçeği eylemleriyle yanıtlayarak Sovyet iktidarının kurulmasına ön ayak oluyorlardı.

### Anarşist Köylü Komünleri

Hulay-Polye bölgesinde malikâne topraklarının dağıtımı esnasında, belli topraklar yoksul köylüler için komünler kurulması amacıyla ayrıldı. Şubat 1918'de anarşist köylü komünleri oluşturuldu. Makhno'nun kuruluşuna öncülük ettiği bu komünlere dair, bugüne kalan yegâne

yazılı belge, Makhno'nun ve Arsinov'un hatıratlarında yaptıkları anlatımlardır.

Makhno'nun komünlere dair uzun ve detaylı anlatımında üretim süreciyle ilgili somut bir bilgi yer almıyor (Üretim nasıl gerçekleştiriliyordu, iş bölümü nasıldı, makine kullanımı ne düzeydeydi, tohum vb. tedariki nasıl sağlanıyordu, hasat nasıl paylaşılıyordu, vb.) (Darch, 1994: 106-108). Komünal mutfak ve ortak yemekler ise ayrıntılıca anlatılıyor. Bu haliyle komünler daha çok tüketim kooperatifini andırıyor. Komüne dair kararların komünün bütün üyelerinin yer aldığı bir genel meclis tarafından alındığını da Makhno'nun anlatımından biliyoruz.

Makhno'nun teorisini Arsinov ise, bu komünleri şöyle tarif ediyor:

Bunlar çalışmayı kendileri ve diğerleri için önemseyen, gerçek köylü komünleriydi. Köylüler, öncelikle günlük yiyeceklerini elde etmek için bu komünlerde çalışıyorlardı. Buna ek olarak, her biri ihtiyaç duyduğu maddi ve moral desteği buluyordu (...) Kardeşlik ve eşitlik ilkeleri bu komünleri yönlendiriyordu. Herkes –kadın, erkek, çocuk– yeteneklerine göre çalışıyordu (Arsinov, 1998: 72-73).

Makhno, bizzat kendisinin kuruluşunda yer aldığı 4 komünden bahsediyor. Her komünde 10 aile olduğu bilgisini de paylaşıyor. En kalabalık komünün 300 kişiden oluştuğunu belirtiyor. Böylece, milyonlarca köylünün yaşadığı bir bölgede Makhno'nun komünlerinin en fazla 1200 kişiyi, en iyi ihtimalle birkaç bin daha fazlasını kapsadığını anlıyoruz. Bu komünlerin dışında kalan köylüler, üretimi eski tarzda gerçekleştiriyorlardı. Topraklar bireysel olarak ekilip biçiliyor ve piyasaya kulaklar yön veriyordu.

Şubat'ta kurulan komünler, bölgenin Avusturya ordusu tarafından işgali nedeniyle martta dağıtıldı. Ne var ki, Komünler, Avusturya-Alman işgalinin son bulmasının ardından, 1919'un başlarında, Ukrayna'da milliyetçi Direktuar rejimiyle Bolşevikler arasındaki çatışmalar

döneminde yeniden kurulmaya başlandı. Komünler yine sayıca çok azdı.

Sınırlı sayıdaki köylü komünleri, Hulay-Polye'nin 20 kilometrekarelik çevresinde yer alıyorlardı. Ne var ki, Arşinov'a göre Makhno hareketinin nüfuz alanı, ya da "merkezi Makhnovist bölge" Hulay-Polye'nin etrafındaki 128 kilometre çapındaki bölgeydi. Dolayısıyla milyonlarca köylünün yaşadığı bu bölgede kurulan anarşist komünler, toplam tarımsal üretimi düzenleme bakımından adeta "denizde damla" idi. Dahası, komünlerin kuruluşuna yönelik bu ikinci pratik hamlenin de ömrü iç savaş koşullarından dolayı 6 ay kadar sürmüştü. En uzun birkaç ay süren ve kapsadığı üretim hacmi önemsiz derecede küçük olan bu deneyimlerden sosyal devrimin temelinin çıkacağını öne sürmek pek mümkün değildir.

Toprak açlığı bütün Ukrayna köylülüğünü malikânelere karşı, devrimci eylemde birleştiriyordu, ne var ki, anarşist komünlere ilgi azdı. Makhno, komünleri anlattığı aynı yerde, komünlerin dışında kalan, "henüz kulaklara bağımlılıktan kurtulamamış" köylü kitlelerinden bahsediyor. Bu aynı zamanda, Ukrayna kırsalında tarımsal üretimin o dönemde kulakların etkisi altında olduğunu da açık ifadesi olmaktadır. Küçük ve orta köylüler sosyal ve iktisadi açıdan zengin köylülere bağımlıydı. Makhno'nun birkaç bin köylüyü kapsayan komünleri bu gerçeği değiştirmiyordu.

### **Makhno'nun Sosyal Dayanağı**

Kesin olan, Makhno'nun faaliyet bölgesinde sosyal tabanını "köy"de bulduğu, köylülerin desteğini aldığı, Kara Ordusunu köylülerden teşkil ettiği ve bir köylü hareketi olduğudur. Köylülerin birleşik cephesini yaratmayı, sınıf savaşımını köye sokmadan, bütün köylü sınıfların ittifakının üzerinde yükselmeyi esas aldı. Fakat, komünleri örgütlemek tam da sınıf savaşımını köyün içine sokmak anlamına gelecekti. Volin, Makhnocuların, köylüleri komünlere sokmak için hiçbir

baskı yapmadığını, sadece özgür komünlerin propagandasını yapmakla yetindiklerini belirtiyor (Darch, 1994: 37). Arsinov da benzer bir aktarım yapmaktadır:

Komün sayısı çok fazla değildi ve nüfusun ancak küçük bir azınlığını kapsıyordu. Özellikle toprakları pek iyi durumda olmayan köylülerden oluşuyordu. Fakat çarpıcı olan olgu, bu komünlerin yoksul köylülerin kendileri tarafından kurulmalarıydı. Makhnovistler köylülere bu yönde en ufak bir baskı uygulamamışlar, kendilerini yalnızca özgür komün düşüncesinin propagandasını yapmakla sınırlamışlardı. (Arsinov, 1998: 72)

Mücadelenin ilerleyen yıllarında, köy komünleri Makhnocuların dikkat merkezinden yitip gitti, onların bütün ilgisi, Kara Ordu'nun giderek artan ihtiyaçlarını karşılamak haline geldi. Bu kayış içinde kulaklara, onların sağlayacağı malzemelere bağımlılıkları arttı.

Kulaklar ve emekçi köylüler, 1917-1921 dönemi Ukraynası'nda belirli ortak paydalara sahiptiler. İlk, köylü sınıflar Ekim Devrimi'nin toprak ağası soylular sınıfını tasfiye etmesini ve malikâne topraklarının köylülere dağıtılmasını coşkuyla desteklemişlerdi. Dolayısıyla, eski soyluluk düzenini restore etmeye çalışan Alman-Avusturya işgalcilerine ve onların kuklası Hetman rejimine de, Çarlık generallerinin kurduğu Beyaz Ordulara da şiddetle karşıydılar. Bu dağıtımda payına en büyük toprak payı düşen kulaklar da en az emekçi köylüler kadar, eski toprak düzeninin kurulmasına karşıydı.

Diğer yandan, köylü sınıflar, şehirlere tahıl yollamak istemiyor, tahıl fazlasını kendileri için saklamak istiyorlardı. Sovyet iktidarının kentleri beslemek için umutsuzca ihtiyaç duyduğu tahılı depolarda istiflemeyi tercih ediyorlardı. Şehirler, onlar açısından, kendilerine hiçbir şey vermeden onlardan tahıl alan yabancı bir güçtü. Bolşevikler, "savaş komünizmi" politikası çerçevesinde, köylerden tahıl toplamaya, depolardaki tahılı zorla almaya başladılar. Bu, kentlerin

ayakta kalabilmesi için bir zorunluluktu. Sovyet Rusya abluka altındaydı. Ülke toprakları üzerinde 14 devletin orduları bulunurken, Sovyet iktidarı dışında ilan edilmiş 29 burjuva ve Beyaz hükümet daha bulunuyordu. Emperyalist abluka nedeniyle 1919'da Kızıl Rusya'ya dışarıdan "tek bir mektup, tek bir gıda kolisi, tek bir yabancı gazete giremiyordu" (Yanowitz, 2007). Sovyet iktidarının buğdayı bulabileceği yegâne kaynak, Rusya ve Ukrayna kırından başka bir yer olamazdı. Ne var ki, iç savaş nedeniyle sınai üretimin dibe vurması nedeniyle Sovyet iktidarı, köylülere tahılın karşılığını ürün olarak ödeyecek durumda da değildi. Lenin, bu durumu "avans" kavramıyla açıklıyordu; Ekim Devrimi sayesinde toprağa kavuşan köylülük, toprağını Beyaz Ordulara karşı savunan Sovyet iktidarının tahıl zoralımını, gelecekte ödenecek bir avans gibi görmelidir. (Ki, iç savaşın bitmesinin ardından 1921'de uygulamaya konulan Yeni Ekonomi Politikası -NEP- bir anlamda bu avansın geri ödenmesi anlamına geliyordu.) Köylerden tahıl zoralımı, zorlu iç savaş yıllarında kentlerdeki nüfusun hayatta kalabilmesinin yegâne yoluydu. İç savaş boyunca çatışmalarda 350.000 insan ölmekle birlikte, açlık ve salgın hastalıklardan 7 milyon insan ölmüştü.

Rusya nüfusunun %25'i bu yıllarda sürekli açlık çekiyordu. İnsanlar ölü atları yiyor, hatta bazı örneklerde yamyamlık görülüyordu. Ne var ki, ülkede tahıl yok değildi. Büyük şehirleri beslemek için ayda 270 bin ton buğday yeterliyken, sadece Kuzey Kafkasya bölgesinde istiflenmiş 2,5 milyon ton tahıl vardı.

Ekim Devrimi, nüfusun %80'ini köylülerin oluşturduğu bir ülkede gerçekleşmişti. Kentlerdeki proleter (sosyalist) devrim, kırlarda malikâneleri parçalayan bir köylü savaşının desteğiyle zafere ulaşmıştı. Ancak toprağı elde eden köylülük şimdi kentlerin kaderiyle ilgilenmiyor, tahılı istiflemeyi tercih ediyordu. Sovyet iktidarı önce zor dışındaki yöntemleri denese de, tahılı almanın zor dışında bir seçeneği olmadığı açığa çıkınca, köylere tahıl zoralımı ekipleri gönderildi. Tahıl

zoralmaları kentlerde yaşayan kitlelerin iç savaş boyunca sınırlı da olsa beslenebilmelerinin yegane güvencesiydi. Hiç kuşkusuz, köylü kitleleri üzerinde yabancılaştırıcı etkisi de oldu.

Kulaklar, orta ve küçük köylülük (farklı derecelerde de olsa) tahıl zoralmalarına karşı çıkıyordu. Bolşevik tahıl alım birlikleri pek çok yerde saldırıya uğruyor, binlerce komünist bu saldırılarda hayatını yitiriyordu. Şiddet uygulanmadığı durumlarda da köylüler, hasadı gizlemenin bir yolunu buluyordu. 1920'de bir hükümet yetkilisi, toplam hasadın 1/3'ünden fazlasının hükümet yetkililerinden gizlendiğini tahmin ediyordu.

İşte Ukrayna'da Makhno hareketi, köylü kitlelerinin bu iki muhalefetini kendi bünyesinde birleştirerek güçleniyordu: Soyluların Beyaz Ordusuna ve toprak ağalığının geri gelmesine de, Bolşevik Kızıl Orduya ve tahıl zoralmına da hayır! Buradan, Troçki'nin Makhnovşçina'yı "anarko-kulak hareketi" olarak tanımlayışını paylaştığımız sonucu çıkartılmasın. Aksine bu, oldukça yüzeysel ve basitleştirici bir tanımdı. Her ne kadar Troçki, ilk başta Makhno'nun kulak yanlısı siyasetinin "bilinçsizce" olduğunu vurgulasa da, giderek Makhno'yu özne bakımından da bir kulak hareketi olarak tanımlamaya başladı. Karşıdevrimci Ataman Grigoryev'le Makhno'yu özdeşleştiren vurgular yapıldı. Büyük Sovyet Ansiklopedisi ve diğer Sovyet kaynakları buradan hareketle Makhno'yu bir zengin köylü (kulak) hareketi olarak tanımladılar.

Oysa bu tanım aldatıcıydı. Max Nomad'ın da dediği gibi; "Eğer o Ukrayna milliyetçilerinin davetini kabul etmiş olsaydı, onların henüz şekillenmekte olan ordusunun en şanlı generallerinden birisi olabilirdi. Fakat öğretmenlerin ve avukatların yönettiği bir 'kulak' Ukraynası onun ulaşmak istediği ideal değildi." Bu yüzden Rada'yla, Direktuar'la ve Petlura'yla işbirliği yapmamıştır.

Bir köy koalisyonu kurmayı esas alan, köyün içinde sınıf mücadelesini geliştirmeyen ve komünleri bu yolla bütün köylere yaymayan, kulak sınıfıyla uzlaşmayı sonuna kadar koruyan Makhno'nun sınıf karakteri küçük burjuva köylü hareketidir. Özne olarak bir kulak hareketi olmadığı kadar, nesnel olarak kulakların etki alanında kaldığı da bir başka gerçektir. Tıpkı Ukrayna köylülerinin birleşik kitlesini iktisadi sosyal gücüne dayanarak kulak sınıfının yönlendirmesi gibi, bu birleşik kitlenin ayrımsız temsilcisi olmayı esas alan Makhno Hareketi de son tahlilde kulakların sınıf çıkarlarına yönlendirilmişti.<sup>2</sup>

### Sovyet İktidarı ve Makhno

Makhno'nun kendisi bir yoksul köylüydü, Kara Ordusu'nun çoğunluğunu da küçük, orta ve yoksul köylüler oluşturuyordu. (Ancak kulak ailelerinden, eski Narodniklerden, maceracıardan, Bolşevik düşmanlarından da katılımlar vardı.) İç Savaşın ilerleyen aşamalarında iki kez Kızıl Ordu'yla ittifak yaptığı halde hiçbir zaman Beyazlarla veya Ukrayna Milliyetçileri'yle ittifak kurmadı. Hatta Beyaz Ordu generali Wrangel'den gelen ittifak teklifini hakaret sayarak, haberciyi kurşuna dizdirdi. Bu tutumu Makhno'yu, önce Ukrayna burjuva milliyetçileriyle, sonra ise Beyaz Ordu'yla ittifak yapan Ataman Grigoriev'den de, Kızıl Ordu'ya karşı Beyaz Ordu'yla ittifak yapan Sibiryana anarşist hareketi liderlerinden Novoselov'dan da ayırır. Her ne kadar bir dönem güçlerini Ataman Grigoriev'le birleştirdiyse de, nihayetinde bu karşıdevrimci haydudu cezalandıran da Makhno oldu. Makhno'yu bugüne taşıyan ve yücelten tavrı, Beyaz Ordulara ve burjuva milliyetçilerine karşı sergilediği bu uzlaşmaz tutumuydu.

Ne var ki o, bundan ibaret değildi. Makhno, hâkim olduğu bölgelerde Sovyet iktidarının kurumlarını da yasakladı. Bolşevik partinin (ya da herhangi bir partinin) örgütlenmesi yasaktı: "Çeka'nın, parti komitelerinin ve benzeri zorlayıcı otoriter ve disiplinci kurumların varlığına özgür işçi ve köylüler açısından tahammül

edilemez." Makhno'nun "özgür" Sovyetlerinde "partilerin yeri yok"tu, zira partilerin Sovyetlere katılımı, bu organları "parti temsilcileri durumuna dönüştürebilir ve bu da Sovyet sisteminin devrilmesine götürebilirdi". Kızıl Ordu'nun varlığı da yasaklanmıştı: "Devlet milisi, polisi ve ordular yasaklanmıştır. Bunun yerine halk kendi öz savunmasını örgütleyecektir. Öz savunma sadece işçiler ve köylüler tarafından örgütlenebilir". İç savaşta Sovyet iktidarını ayakta tutan başlıca aygıt olan Çeka, yasaklanmıştı (Arsinov, 1998: 203-204).

Makhno kendi parasını basmadı. Bu anarşist teoriye aykırı olacaktı. Bunun yerine, o dönemde basılı bütün para birimlerini eşitledi: Sovyet iktidarının bastığı para da, Ukrayna milliyetçi idarelerinin, Beyaz Ordunun ve hatta Çarlık döneminin paraları da geçerli olacaktı. Aksi davranış "devrimci cezalandırmaya" tabi olacaktı. Bu düzenleme, ellerinde bütün bu birimlerden para bulunan köylülerin de çıkarına geliyordu.

Beyazların bütün kararları geçersizdi. "Komünist otoritenin" de "köylülerin ve işçilerin çıkarlarıyla çelişen" kararları geçersizdi. Kulakları da içeren Köylü Meclisleri Sovyet kararnamelerini geçersiz ilan etme yetkisine sahipti. Tüm Rusya İşçi ve Köylü Sovyetleri'nin kararları, eğer Makhnovist bölgenin köy meclisiyle çelişiyorsa, geçersiz sayılacaktı.

Makhno ve onun "İsyancı Ordusu" gerçek Sovyet sosyalist düzenini kurduklarını iddia ediyorlardı, ancak Sovyetler Genel Kongresinin seçtiği Halk Komiserleri Konseyini (Sovnarkom) tanımıyorlardı. Onlara göre, sadece yerel Sovyetler yetkili olmalıydı. Ancak, Ukrayna'nın yerel Sovyetleri de kendi seçtikleri delegelerden oluşan Sovyet Genel Kongresinin kararlarına bağlıydı. Öyle olunca, Makhnocular, Ukrayna yerel Sovyetlerinin kararlarını da tanımadılar. Peki, onların "Sovyet düzeni" nasıldı? Onlar sadece Makhnocuların çoğunlukta olduğu Hulay-Polye ve çevresindeki bölgenin "özgür Sovyetlerini" tanıyorlardı. Bu

bölgede "Köylü, İşçi ve İsyancı Sovyetlerinin" kongresini dört kez toplayarak bölgesel bir hükümet oluşturdular.

Partisiz Sovyetler, ya da daha somut olarak Bolşeviksiz Sovyetler sloganını yükseltiyorlardı. Fakat Sovyetlerin önce Kornilov darbesini püskürtmesini, ardından ise Geçici (Burjuva) Hükümetini devirmesini, bütün iktidarın Sovyetlerin elinde toplanmasını sağlayan Bolşevik Partisiydi. Şubat'tan Ekim'e kadar, başka hiçbir parti, burjuva hükümetini devirerek bir Sovyet iktidarı kurmayı, slogan düzeyinde dahi savunamamıştı. Lenin ve Bolşevikler, Sovyetlerde başka partiler çoğunlukta iken de ısrarla "Tüm iktidar Sovyetlere!" sloganını öne sürdükleri halde, Menşevikler ve Sosyal-Devrimciler (SR) buna cesaret edememişlerdi. Sovyetleri iktidara taşıyan Bolşevik Komünist Partisiydi. Eğer Ekim Devrimi olmasaydı, Rusya'nın önündeki seçenek Sovyetlerin tümüyle tasfiye edildiği zorba bir burjuva iktidarı olacaktı -ki muhtemelen bu iktidarın başında Kornilov tipi bir Beyaz General bulunacaktı.

Emperyalist Batı da bu dönemde, "Bolşeviksiz Sovyetler" sloganını benimsiyor ve kullanıyordu. Karşıdevrimci Ataman Grigoryev de "Sovyetlerin gerçek iktidarı için komiserlere karşı savaştığını" (!) söylüyordu (Arsinov, 1998). Zira Bolşeviksiz Sovyetler, dişsiz aslana benzeyecek, birkaç ay içinde yıkılacak ve Beyaz Ordu generalleri at sırtında Moskova'ya gireceklerdi. Dolayısıyla, iç savaş ortamında "Bolşeviksiz Sovyetler" sloganı, Sovyet iktidarından vazgeçmekle eşanlamlıydı.

Makhno'nun Kara Ordusunun ilan ettiği düzenin ana hatları, işte bunlardı. Fakat bu "liberter" söylemin arkasında, Makhno, yasakladığı bütün Sovyet kurumlarının bir benzerini kendi kara bayrağı altında inşa etmekten de geri durmadı. Kızıl Ordu yasaktı, ama onun Kara Ordusu vardı. Bolşevik Partisi yasaktı ama Makhno'nun yönettiği bölgelerde iktidar, onun anarşist örgütündeydi. Kendisini parti olarak ilan

edip kitlelerin önüne çıkmaya da, Makhnovist anarşist hareketin örgütlü siyasal gücü bütün "özgür" Sovyetlerde tek siyasal hareket konumundaydı. Çeka yasaktı ama Makhno "Karşı-İstihbarat" adı altında kendi gizli servisini kurmuştu. Çeka'nın yaptığı her şeyi (takibat, hapsedme, yargılama, infazlar) Makhno'nun İstihbarat Bölümü de yapıyordu.<sup>3</sup>

### **Makhno Hareketinin Ekonomik-Toplumsal Pratiği**

Askeri alan dışında politikanın bütün sorunlarında Makhno pratik sorunlarla başa çıkmakta zayıf kaldığını gösterdi. Bütün para birimlerini, Beyaz veya Kızıl, Ukraynalı veya Rusyalı, yasal olarak geçerli ilan etti ve bankalardaki parayı halka dağıttı. İşçiler için hayati önemde olan fiyat kontrollerini uygulamadı. Makhnocular bir şehri işgal ettiklerinde gıda ve para tükenene kadar sorgusuzca halka dağıtırdı. Ulaşım sorunları, endüstriyel ilişkiler, mali politika – aile tarımı düzeyinin üzerindeki her türlü ekonomik sorun – bu şövalyece tarzda ele alınıyordu (Darch, 1994). Böyle olduğu için, bütün kahramanca savaşıklarına karşın, Kara Ordu asla kendi silahlarını ve mühimmatını üretmedi, bu bakımdan hep dışındaki güçlere bağımlı kaldı.

Kara Ordunun bir süre yönettiği Ekaterinoslav'da (bugünkü adıyla Dniepropetrovsk) Makhnocular işçi sınıfıyla ciddi hiçbir bağ kuramadılar. Üretimin yeni bir tarzda örgütlenmesine dair hiçbir adım atamadılar. Ekaterinoslav'da demiryolu işçileri maaşlarını istediklerinde, Makhno'nun yanıtı şöyle olmuştu: "Biz Bolşevikler gibi sizi besleyemeyiz, bizim demiryollarına ihtiyacımız yok, eğer ekmeğe ihtiyacınız varsa, gidin bunu demiryollarını kullananlardan kendiniz alın" (Kramer 2004 ve Nomad 1939). Bu, o günkü koşullarda pek güldürmeyen bir esprî olabilirdi ancak. Zira demiryolları büyük oranda askeri amaçlar için kullanılıyordu, sivil taşıma yok denecek kadar azdı ve Makhno'nun ordusu askeri taşımalar için para ödemişiyordu. Eğer Makhno, işçilere ücret ödeseydi, o da

bunu köylülerden toplayacağı ürünlerle yapabilirdi. Dolayısıyla bölgedeki köylülerin somut olarak faydalandığı bir hizmet üretmeyen demiryolu işçilerini açlığa terk etmeyi yeğledi. Fakat gıda üreten köylülerin aksine, demiryolu, telgraf ve sanayi işçilerinin aç kalmamak için paraya ihtiyaçları vardı.

Keza, Makhnovistler Mariupol'den gelen demiryolu hattının üzerinde hâkimiyet sahibi oldukları için, tahıl ve kömür dolu trenlerin geçişine izin vermiyor, ancak karşılığında başka ürünler verilirse tren geçişlerine izin veriyorlardı. Troçki'nin "korsanvari" olarak nitelediği bu uygulama, üretimin ve dolaşımın Sovyet düzeni çerçevesinde ve ülke genelinde uygulanmasını engelliyor, yerine herkesin istediği mala el koyma özgürlüğünü geçiriyordu! (Trotsky, 1919). Eğer bu tarz, ülke çapında uygulansa idi, savaşı sürdürmeyi ve Kızıl Ordunun tedarikini sağlayan geniş çaplı üretim ve dağıtımın yerini parçalanmış ve koordinesiz yerel ekonomiler alırdı, ki bu durumda iç savaşın galibinin Batı sermayesinin ekonomik desteğini alan Beyazlar olacağını öngörmek güç olmazdı. Kızıl Ordu, gücünün doruğunda 5 milyon askerden ve 16 ordudan oluşuyordu, bütün bu ordunun lojistiğini ve silahlarını kendisi üretiyordu (Yanowitz, 2007). Dahası sosyalist üretim Sovyet iktidarı altındaki bütün şehirleri beslemeyi (yetersiz düzeyde de olsa) başarıyordu. Emperyalistlerin ağır ablukasına ve yıkıcı iç savaş koşullarına rağmen Sovyet iktidarı ayakta kalabilmişse, bu, merkezi planlamanın ve toplumsallaştırılmış üretimin açık bir zaferiydi.

Makhnocular, buldukları bölgenin mevcut yasalarını kaldırırken, devlet kurumlarını ve ekonomik yapılarını dağıtıp yenilerini de kurmazken, ortaya çıkan sonuçlar hakkında da hiçbir sorumluluk üstlenmiyorlardı. Daha ileri bir iktisadi-sosyal düzen öngören Bolşeviklere karşıt olarak onlar, dağıttıklarının yerine yeni bir ekonomik yapı da inşa etmiyorlardı. Ekonomik-toplumsal bakımdan daha ileri bir düzen kurma yeteneğinde



olmayışlarını, kitlelerin kendiliğindenliğini yücelterek örtmeye çalışıyorlardı.

Makhno hareketinin bir ay elinde tuttuğu Ekaterinoslav'da hiçbir düzen inşa edememesine dair eleştiriler karşısında, hareketin teorisini Arsinov şu gerekçeyi öne sürer:

Makhnovistler ne bir parti ne de bir otoriteydi. Ekaterinoslav'da şehrin özgürlüğünü savunan devrimci askeri müfreze olarak hareket ettiler. Bu şartlarda onlar, yapıcı devrimci bir çalışmayı yaşama geçirmek zorunda değillerdi. Bu sadece yöre halkının görevidi. (Arsinov, 1998: 125)

Skirda ve Volin ise, "anarşistler iktidar peşinde değiller, ... 'yığınlar' kendi hesabına hareket etmelidir" diyerek benzer sözlerle, bu kendiliğindenci ekonomi siyasetini ya da siyasetsizliğini onaylıyorlardı (Darch, 1994: 37).

Ekonomi sorunlarında, iradenin rolünü reddeden ve kendiliğindenliği yücelten her türlü diskurun üzerini kazıdığınızda, altından kurulu düzenin devamı çıkar. Kendiliğindencilik, ya da ekonominin bilinçli, iradi düzenlenmesinin yadsınması, mevcut kurulu işleyişin yüce özgürlük amaçları perdesi arkasında sürdürülmesi demektir. Proletaryanın ekonomik kurtuluşu kendiliğindencilikle değil, ekonominin insan iradesince düzenlenmesi yoluyla gerçekleştirilebilir.

Makhno hareketinin benzer sloganlarla savunduğu, tarımda serbest ticaret uygulaması, zengin köylüleri memnun ediyordu. Hulay-Polye'deki anarşist kongresinin kararı şöyleydi: "Yeni tarımsal düzenin yöntemleri ve araçları, köylülüğün bütününe özgür ve doğal kararı ve inisiyatifi ile tasarlanmalıdır." (Yanowitz, 2007) Bunun pratikteki anlamı, tarımsal düzeni kulakların belirlemesiydi. Hiç kuşkusuz, kulak sınıfı açısından, kendilerine tahıl sınırsızca istifleme "özgürlüğü" sağlayan Makhno hareketi, sürekli köylerden zorla tahıl toplayan Bolşeviklere göre çok daha tercih edilirdi.

## Otorite Üzerine

Makhno ordusu bir şehri ya da ilçeyi ele geçirdiğinde duvarlara şu bildirgeyi asardı:

Bu ordu, herhangi bir siyasi partiye, iktidara, diktatörlüğe hizmet etmiyor. Tam tersine, bölgeyi bütün siyasal iktidarlardan, bütün diktatörlüklerden temizlemeye çalışıyor. Eylem özgürlüğünü, işçilerin her türlü sömürü ve egemenlikten özgür yaşamını savunmak için mücadele eder. Dolayısıyla Makhno ordusu hiçbir otoriteyi temsil etmez. Hiç kimseye hiçbir zorlama uygulamayacaktır. Rolü, işçilerin özgürlüğünü savunmakla sınırlıdır. Köylülerin ve işçilerin özgürlüğü kendilerine aittir ve hiçbir sınırlamaya tabi olmamalıdır. (Yanowitz, 2007)

Ne var ki, uygulama bunun tam tersiydi. Makhnocular yukarıda aktardığımız mali politikayı uyguladılar (bütün para birimlerinin geçerli sayılması) ve aksi davranışı cezalandırdılar. (Örneğin Nykopil kentinin Makhnocu komutanı Skaladytsky, farklı para birimlerinin serbest dolaşımını engelleyen kişilerin karşıdevrimci muamelesi göreceğini ilan etmişti. Böylece Beyaz Ordunun bastırdığı paranın dolaşımı, Makhnocuların infaz tehdidiyle sağlanmış oluyordu.) Basını düzenlediler ve özellikle askeri konularla ilgili haberleri sansürden geçirdiler. Toprağı, kendi çıkardıkları yasalara göre dağıttılar. Yerel yasama konferansları düzenlediler. Şehirlerde düzeni sağlamak için silahlı güçler buldurdular. Salgın hastalıklarla baş etmek için belli sağlık standartları uyguladılar. Kendi örgütleri dışındaki partilerin Sovyet seçimleri için çalışma yürütmesini engellediler. Askeri güçlerini, hasım siyasal grupların (başta Bolşevikler) örgütlenmesi ve kitleler arasında çalışmasını bastırmak için kullandılar.<sup>4</sup> Köylülerin, işçilerin ve İsyancıların Devrimci Askeri Konseyi'ni fiili bir yerel hükümet haline getirdiler. Kentlerde Sovyet iktidarının yerini Konseye bağlı askeri şeflerin yönetimi aldı. Makhnocu ordu, askere katılım zorunluluğu getirmişti, ama bu "gönüllü" bir zorunluluktan, çünkü Hulay-Polye

bölgesi köylülerinin gönüllü birliğine dayanan bir ordu söz konusuydu!<sup>5</sup> Sonuç olarak, bütün anti-otorite, anti-devlet söylemine rağmen, gerçekte, anarşist tarihçi Paul Avrich'in de kabul ettiği üzere, Makhno liderliğindeki "Askeri Devrimci Konsey, Bölgesel Kongreler ve yerel Sovyetlerle bağıntı içinde çalışan, Hulay-Polye etrafındaki bölgede gevşek örülmüş bir hükümet oluşturmuştu." (Yanowitz, 2007)

Arsinov da kurulan bu Konsey'in "tüm bölgeyi kapsadığını", "Kongrede alınan tüm ekonomik, politik, toplumsal ve askeri kararları hayata geçirmekle" yükümlü olduğunu, yani "tüm hareketin en üst yürütme organı" olduğunu belirtiyor. Fakat ekliyor: "Hiçbir şekilde otoriter bir organ değildi. Tek görevi işçi ve köylü kongresinde alınan tedbirleri ve belirlenen talimatları yerine getirmektir."

Yine Arsinov'un açıkça kabul ettiği üzere; "Kurtarılmış bölgede, iradesini düşmanlarına dayatacak güçte olan tek örgüt, Makhnovistlerdi."

Açık ki, burada oluşturulan bir bölge hükümetiydi ve en azından Sovyet iktidarı kadar otoriterdi. Engels'in belirttiği gibi;

Devrim, elbette ki, en otoriter şeydir; bu, nüfusun bir bölümünün kendi iradesini, nüfusun öteki bölümüne tüfeklerle, süngülerle ve toplarla —akla gelebilecek bütün otoriter araçlarla— dayattığı bir eylemdir; ve eğer muzaffer olan taraf yok yere yenik düşmek istemiyorsa, bu egemenliğini, silahlarının gericiler üzerinde yarattığı zor araçlarıyla sürdürmelidir. (F.Engels, Anti-Dühring)

Aynı ideolojik uyumsuzluk Makhno'nun ordusunun örgütlenişinde de belirgin biçimde göze çarpıyordu. Bu "anti-otoriter" ordu, komutanların tepeden atandığı Kızıl Ordu'yu eleştirerek, komutanların seçimle gelmesi ilkesini benimsemişti. Oysa gerçekte, bütün komutanları Makhno belirliyor, birliğin onayına sunuyordu. Makhno, olası anlaşmazlıklarda son sözü söylüyor, dahası onaylamadığı bir isim

"seçilirse" veto yetkisini de elinde tutuyordu.

Makhno'nun kendisi ordunun "babası" (Batko) olarak 'Kara Birlik' adında özel bir koruma birliğine sahipti. Makhno ordusundaki süvariler, diğer birliklerden üstün bir tür "soylu" grup oluşturuyordu. Komutanların askerleri disipline etmek için yüzlerine vurması, ya da itaatsiz askerin anında vurulması, yaygın uygulamalardı. Komutanların verdikleri emirlere ("sarhoş olmadıkları durumda") [Yanowitz] kesin itaat edilmeliydi. Savaşımın başlangıç evrelerinde komutanların emirlerinin bile oylamaya sunulduğu Kara Ordu'da ilerleyen aşamalarda disiplini sağlamak adına Makhno'nun emriyle infazlar uygulanmaya başlandı.

Makhno'yu özellikle başarılı kılan ve tarihte belli bir yer tutmasını sağlayan askeri-politik örgütlenmesi ve kazandığı askeri başarılar, açıkça anarşist teorinin hilafına elde edilmişti. Gerçekte, ilkesel düzeyde, düzenli orduya, zorunlu askerliğe, askeri hiyerarşiye karşı olmak bakımından Komünistler ile Anarşistler arasında en ufak bir farklılık yoktur. Fakat bir iç savaş ortamında bu prensipler asla uygulanamaz, ya da bunların uygulanması karşıdevrim ordularının zaferine hizmet etmekten başka hiçbir işe yaramaz.

Ne var ki, bütün idari, politik ve askeri örgütlenmesini Sovyet iktidarından kopya eden Makhno (ki oldukça kötü ve karikatür düzeyinde bir kopyaydı) Sovyet kurumlarını "otoriter" oldukları gerekçesiyle yasaklamıştı. Bolşeviklerin aksine, Makhno'nun mevcut iktisadi sosyal düzeni aşan ve dönüştüren daha ileri bir toplum hedefi yoktu. Makhnovist örgüt, Bolşevik Partisi gibi teorik açıdan kaynaşmış, değişen şartları yeni taktiklerle yanıtlayabilen bir yetkinliğe sahip değildi. Dolayısıyla, askeri yetenekleri ve manevra kabiliyetleri ömrünü uzatsa da, Kızıl Ordu ve Sovyet iktidarı karşısında Makhno'nun yenilgisi kaçınılmazdı.

Ordusu, asayiş grupları, istihbarat servisi, yasaları ve yasakları, infazları, toprak

düzeni vb. ile kanlı canlı bir "anarşist devlet" karşımızdaydı. Sosyal pratik bir kez daha, "bütün kötülüklerin kaynağı olan devletin", sosyal devrimin hemen ardından, "bir çırpıda" yok edileceğini öngören anarşist teorinin geçersizliğini gösteriyordu. Karşıdevrimin bastırılması ve yeni bir düzenin kurulması için yeni bir devletin zorunluluğunu bizzat Makhno'nun deneyimi de doğruluyordu. Ne var ki, Makhnovistlerin kurduğu, proletaryanın devrimci diktatörlüğü değildi, kulakları da içeren köylü sınıflarının otoritesiydi. Birleşik köyün üzerinde yükseliyordu ve o köyü birleştiren hegemonik unsur, kulaklardı. Makhno'nun "devleti" köylü sınıfların dar ufkuna hapsolmuştu ve mevcut düzeni aşan bir iktisadi sosyal düzeni öngörmüyordu. İlerici, devrimci bir rol oynaması, tümüyle koşulluydu, köylülerin toprak devrimini Beyaz Ordu karşısında savunduğunda ilerici, ama tüm Rusya'nın Sovyet iktidarını ve proletaryanın devrimci iktidarını temsil eden Kızıl Ordu karşısında ise gericiydi.

Sovyet iktidarının Makhno hareketine karşı zaferi, 1920'de yoksul köylü komitelerinin kurulmasıyla başladı. Topraksız ve az topraklı köylüleri Yoksul Köylü Komitelerinde örgütleyen Bolşevikler, köyden alınan tahılın bir kısmını bu komitelere dağıtmaya başladı. Köye sınıf savaşımının girmesi, Makhno hareketinin dayandığı "köy cephesini" zorluyordu. Makhno, zor bir seçimle karşı karşıya kaldı: Ya, yoksul köylüleri kendi tarafında tutmak için köydeki sosyal eşitsizlikleri düzeltmek üzere müdahale edecek, böylece kulaklarla çatışmaya düşecekti; ya da mevcut durumu sürdürmeye çalışacak ve kulaklarla arasını iyi tutacak, ama bu kez de Bolşeviklerin köylerde güçlenmesini seyretmek zorunda kalacaktı. Neticede Makhno, Bolşeviklerin teşvikiyle proleter ve yarı-proleter köylülerin kulaklara yönelik bu hücumunu desteklemedi. Yoksul köylü komiteleri giderek yaygınlaştı ve Ukrayna kırsalında Sovyet iktidarının maddi temelini oluşturdu. Ancak köyde sınıf savaşımının kızgınlaşması, Makhno'yu, bir kez daha, General Wrangel'in Beyaz Ordusuna karşı Kızıl Ordu'yla bir pakt yapmaya zorladı. Bu pakt,

15 Kasım 1921'de Kırım'ın başkenti Simferopol'ün alınarak Wrangel'in bozguna uğratılmasıyla son bulduğunda ise; Kızıl ve Kara Orduların nihai çatışması başladı.

Beyaz Orduların yenilgisinin ardından Makhno hareketine yönelik destek, neredeyse tümüyle tahıl zoralımına karşı hoşnutsuzluktan kaynaklanır oldu. Köylülerin bu hoşnutsuzluğu, Beyazların yenilmesi ve Sovyet iktidarının tüm Rusya'da tutunacağını artık kesinleşmesi nedeniyle artık patlama aşamasına gelmişti. Ukrayna'da Ataman Grigoriev'in, Tambov'da Antonov'un isyanları, Kronstadt'da (büyük kısmı Makhno'nun hâkim olduğu Ukrayna kırsalından gelen) denizcilerin isyanı, Dağıstan ve Batı Sibirya'da köylü isyanları söz konusuydu. Anarşist yazında bir "üçüncü devrim" dalgası olarak tariflenmeye çalışılsa da, gerçekte birbirinden yalıtık ve disiplinsiz olan bu hareketler, devrimi Ekim'in sınırlarından öteye itmeye çalışan bir gücün eylemi olmaktan ziyade, iç savaş yorgunu köylülüğün tahıl zoralımlarına öfke patlamalarını yansıtıyordu. Bunu en derin ve kapsamlı biçimde kavrayan Lenin oldu. Savaş komünizmi artık bitmeliydi. Köylüye tahılını istediği fiyattan satma serbestisini getiren Yeni Ekonomik Politika (NEP) bunun yerini almalıydı. Tahıl zoralımının yerine tek oranlı bir aynı vergi geçirilmeliydi (Lenin, 1996).

NEP'in hayata geçmesi ile işçi-köylü ittifakı iç savaş sonrası yeni koşullarda yeniden kurulmuş oldu. İşçi sınıfı köylülüğe önemli bir taviz vermiş, dahası kır ve kent arasında bir tüccar tabakasının (nepman) belirmesine razı gelmiş, ama bunu yaparken ekonominin ana sektörlerini sosyalist kamu mülkiyeti altında tutmuştu. NEP, kent ve kır arasında, meta dolaşımını belli bir düzene soktu. Böylece barışçıl sosyalist inşanın koşulları oluştu. Bu düzen 1927 kılıfına kadar sürecekti.

NEP'in ilan edilmesiyle birlikte Makhno hareketinin dayandığı sosyal destek hemen tümüyle eridi. Makhno ordusunu ayakta tutmakta zorlanmaya, yer yer

köylülerden zorluma yapmaya başladı. Neticede, 1921 sonlarında, süvarileri ile birlikte Romanya'ya geçerek bu ülkeye sığındı. Beyaz Orduların yenilmesi ve tahıl zorlamlarının son bulması ile Makhno'nun tarihteki rolü de son bulmuştu.



## NOTLAR

- 1 "Anarşizm, devrimci olmayan zamanlar için çok devrimci bir teoriydi", ama devrimci zamanlarda pratiğe geçirilmesi mümkün olmuyordu. [Max Nomad] Anarşist teori ve pratik "sadece yağmur yağdığında su sızdıran yağmurluklar gibidir, yani sadece 'olağanüstü' hallerde su sızdırırlar, ama güneşli günlerde kesinlikle su sızdırmazlar" (Troçki, aktaran Yanowitz, 2007: 44. Dipnot)
- 2 Bu noktadan hareketle Makhno'nun Narodnik zeminde durduğu da öne sürülebilir. Zira Makhno'nun köyün bütün sınıflarını birleştirme programı Narodniklerin programıyla özdeşti. Narodnikler, köyün bütün sınıflarına dayanan köy birliklerinin (*mit*) zemininde feodalizmden doğrudan sosyalizme geçişi savunmuşlardı. Narodnik gelenekten gelen SR'ların (Sosyal Devrimciler) Makhno'nun saflarına katılımı da bu eğilimi yansıtıyordu. Makhno'nun komutanlarından Boris Veretelnikov SR kökenliydi. Ama daha önemlisi, Moskova'da 7 Temmuz 1918'de yaşanan Sol SR darbesinin askeri lideri Dimitri İvanoviç Popov'un, darbenin başarısızlığının ardından kaçarak Makhno'nun saflarına katılmasıydı.
- 3 Bir yerel anarşist kongre şu kararı alarak Makhno'nun gizli servisini sorgulamıştı: "Bize gelen raporlarda, ordunun içinde bir karşı-

*istihbarat servisi mevcuttur ve bu servis keyfi ve kontrolsüz işler yapmaktadır, bunların bazıları çok ciddidir, tıpkı Bolşevik Çeka gibi. Aramalar, tutuklamalar, hatta işkence ve infazlar rapor edilmiştir."* [Akt. Yanowitz, 2007].

4 Makhnovist ordunun yönettiği dönemlerde, Alexandrovsk ve Ekaterinoslav kentlerinde sosyalist partilerin propaganda faaliyetleri (askeri haberlerdeki sansüre rağmen) genelde serbestti. Ancak devrimci komiteler kurmak ve genel olarak devrimci örgütlenme faaliyetleri yasaklanmıştı. [Arsinov, 123-124] "*Makhnovist ordu, politik parti ve örgütlere propaganda yapma özgürlüğü tanırken, halkın üzerinde otorite kurmak için yapacakları herhangi bir hazırlık ya da örgütlenmeye devrimci isyancıların asla izin vermeyeceğini belirtir, çünkü bu tür etkinliklerin özgürlüğün yayılması fikriyle hiçbir alakası yoktur.*" [Arsinov, 124] Kısacası Makhnovist ordunun "tanıdığı özgürlük" bu kadardı. Ele geçirdiği kentlerde var olan bütün yasal ve idari yapıları imha eden Makhnovistler, devrimci partilerin sivil ve toplumsal hayatı örgütlemeye yönelik girişimlerini de zor yoluyla bastırıyordu. Alexandrovsk'ta yerel Bolşevik örgüt, Makhno'ya "*eylem alanlarının paylaşılmasını, askeri gücün Makhno'nun denetimine bırakılması, politik eylem ve sivil yetkilerin de devrimci komitelere bırakılmasını*" önerdiklerinde, Makhno'nun yanıtı Bolşevikleri infazla tehdit etmek olmuştu. [Arsinov, 124] Dışındaki partilerin kuracağı "devrimci komiteleri" özgürlük fikrine ters olarak niteleyip yasaklayan Makhnovistler, 3 yıl boyunca bölgeyi kendi kurdukları Askeri Devrimci Komite'ye dayanarak yönettiler.

5 Bu "gönüllülük", Makhnocu bir gazetede şöyle tanımlanmıştı: *Köylüler, gönüllü biçimde seferberlik kararı almışlardır, dolayısıyla bu bölgedeki hiçkimsenin askerlik hizmetini reddetme hakkı yoktur.* [Özgürlük Yolu, 24.05.1919'dan aktaran Max Nomad]

Yine konuyu aydınlatmak üzere çıkarılan bir bültende Makhnovistler "gönüllü seferberliğin" anlamını şöyle açıklıyorlardı: "*Bazı gruplar, gönüllü seferberliği, sadece İsyancı Ordu'ya katılmak isteyenleri bağlayan, herhangi bir nedenle evinde oturmak isteyenleri bağlamayan bir şey olarak algılamışlardır. ... Bu doğru değildir ... Gönüllü seferberlik, köylülerin, işçilerin ve isyancıların kendileri tarafından, kendilerini hiçbir merkezi otoriteden gelecek talimatı beklemeden seferber etmeye karar verdikleri için başlatılmıştır*" [Malet'ten akt. Yanowitz, 2007]

## KAYNAKLAR

Arsinov, P. (1927) "İki Farklı Ekim", *Dyelo Truda*,

Sayı:29, <http://www.nestormakhno.info/turkish/ekim.htm>

----- (1998), *Ukrayna Anarşist Hareketi Makhnovşçına 1918-1921*, Çev: Yeşim T. Başaran, Cemal Atilla, İstanbul: Kaos Yayınları, 1. Baskı

Darch, C. M. (1994) *Makhnovschina, 1917-1921, Ideology, nationalism, and peasant insurgency in early twentieth century Ukraine*, doktora tezi, [http://www.colindarch.info/docs/19940000\\_makhnovshchina.pdf](http://www.colindarch.info/docs/19940000_makhnovshchina.pdf)

Engels, F. "Otorite Üzerine", <http://www.kurtuluscephesi.com/marks/otorite.html>

Kramer, A. (2004) "The Makhno anarchists, Kronstadt and the position of the Russian peasants in post-revolutionary Russia" <http://www.marxist.com/makhno-anarchists-kronstadt-russia.htm>

Lafisyanda Kolektifi, "Özgürlüğe koşan Taçankalarda uzlaşmaz bir anarşist militan Nestor MAKHNO", <http://www.lafisyanda.org/php/ozgurluge-kosan-tacankalarda-uzlasmaz-bir-anarsist-militan-nestor-makhno>

Lenin, V.I. (1996) "Aynı Vergi Üzerine", *İşçi Sınıfı ve Köylülük* içinde, Ankara: Sol Yayınları

Makhno, N. "My visit to Kremlin", <http://www.nestormakhno.info/english/krem/visit.htm>

----- (1996) "The Great October in the Ukraine", *The Struggle Against the State and Other Essays*, edited by Alexandre Skidra, <http://www.ditext.com/makhno/struggle/struggle.html>

Mintz, F. "A Siberian Makhnovschina?", *Organise!*, No:62, <http://>

[www.nestormakhno.info/english/siberia.htm](http://www.nestormakhno.info/english/siberia.htm)

Nomad, M. (1939) "The Warrior, Nestor Makhno, the Bandit Who Saved Moscow", *Apostles of Revolution*, Boston: Little, Brown and Company,,<http://www.ditext.com/nomad/makhno.html>

Semanov, S.M. "Makhno & the Makhno Movement", the Great Soviet Encyclopaedia, [http://greatsovietencyclopedia.wikia.com/wiki/Makhno\\_Movement](http://greatsovietencyclopedia.wikia.com/wiki/Makhno_Movement)

Trotsky, L. (1919) "The Makhno Movement", *The Military Writings of Leon Trotsky*, Vol. 2[http://www.nestormakhno.info/english/trotsky/makh\\_mov.htm](http://www.nestormakhno.info/english/trotsky/makh_mov.htm)

----- (1920A) "What is the meaning of Makhno's coming over to the side of Soviet power?", *The Military Writings of Leon Trotsky*, Vol.3, <http://www.nestormakhno.info/english/trotsky/meaning.htm>

----- (1920B) "How is Makhno's Troop Organized?", *The Military Writings of Leon Trotsky*, Vol.3, [http://www.nestormakhno.info/english/trotsky/how\\_org.htm](http://www.nestormakhno.info/english/trotsky/how_org.htm)

----- (1920C) "Makhno and Wrangel", <http://www.nestormakhno.info/english/trotsky/makhwan.htm>

Yanowitz, J. (2007) "The Makhno Myth, Anarchists in the Russian Revolution", *International Socialist Review*, Issue 53, May-June 2007", <http://www.isreview.org/issues/53/makhno.shtml>

Yaroslavsky, E. "History of Anarchism in Russia", Chapter V. <http://www.nestormakhno.info/english/yaroslav.htm>

# LACLAU & MOUFFE'DA VE ÖCALAN'DA RADİKAL DEMOKRASİ

Ali Haydar Saygılı

Radikal Demokrasi kavramı ve söylemi, 1980'li yıllarda Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe'un kaleme aldığı *Hegemonya ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru* başlıklı çalışmayla siyasi ideolojik alana girdi. "Marksizmin krizde olduğu" tespitini yapan yapısalcılar ve post-yapısalcılar tartışmalarını sürdüren bu iki post-marksist yazar, radikal demokrasi tezini bu "krize" yanıt veren, alternatif bir sosyalist strateji olarak önerir ve içeriklendirir.

## Siyasal ve İdeolojik Arka Plan

Bu tezin beslendiği siyasi kaynakların başında Avro-komünizm gelir. SSCB'nin kapitalist restorasyon sürecine sokulduğu, sosyalist devletin "bütün halkın devleti" olarak tanımlandığı, "barış içinde bir arada yaşama" stratejisinin ilan edildiği koşullarda SBKP'nin ideolojik etkisi altındaki belli başlı Avrupa ülkelerinin komünist partileri, Marksizmde ciddi

revizyonlara gittiler. Bu kapsamda sınıf egemenliği, sınıflar mücadelesi, proletarya diktatörlüğü anlayışları ve ilkeleri terk edildi, yerine burjuva demokratik ölçüleri aşmayan genel demokrasi söylemi ve silahsız-barışçıl mücadele yöntemi benimsendi.

Yapısalcılar ve post-yapısalcılar ekonomi ile politika ve ideoloji arasındaki bağı kopararak ele alan yaklaşımları ise radikal demokrasi tezinin ideolojik arka planını hazırladı. 1960'lı ve '70'li yıllarda gelişen ve doğrudan ekonomik, sınıfsal çelişkilere indirgenemeyeceği vurgulanan toplumsal, siyasi mücadelelerin ('68 gençlik hareketi, feminizm, çevre hareketi, nükleer karşıtı hareket, barış eylemleri vd.) öne çıkması sebebiyle, bu hareketlerin stratejide ağırlığı oluşturacağı bir halk ittifakı ve demokratikleşme perspektifi savunuldu. Marksizmin dar sınıf siyasetinden ibaret olduğu, ideolojik, politik gelişmeleri ve mücadeleleri ekonomik ilişki ve çelişkilere indirgeyerek ele aldığı biçimindeki yanlış ve temelsiz iddialar yeniden dolaşıma sokuldu. Sosyalist hareketin yeni gelişen toplumsal, siyasi ilişkileri ve mücadeleleri kavramadığı ve kapsayamadığı; Marksist teorinin ve deneyimin tıkanıdığı ve buna uygun bir stratejisinin olmadığı öne sürülerek Marksizmin krizde olduğu ilan edildi.

## Post-Marksist Radikal Demokrasi Tezi

Laclau ve Mouffe'un radikal demokrasi tezi ise bu yaklaşımları politik bir strateji olarak kurma girişimidir ve özel bir yerde durur.

Laclau ve Mouffe'un söz konusu "Marksizmin krizi" tezini temel alır ve Marksizmi eleştirmekle işe başlarlar. Ancak ele aldıkları konularda Marks, Engels ya da Lenin'le bir tartışma yürütmezler. Onların söylemleri, eylemleri ve eserlerinden yola çıkmazlar. Hatta bundan özellikle kaçınırlar. Marksizmin ikinci, üçüncü el yorumcularının kaba indirgemeci, revizyonist, çarpık söylemlerini esas alarak, bu hataları Marks,

Engels ya da Lenin'e atfederek kendi eleştirilerine dayanak yapmaya çalışırlar. Dolayısıyla Marksizm okumaları ve buna dayandırdıkları konular, keyfi ve seçmeci (eklektik) bir tarzdadır.

Mouffe ve Laclau, bu çalışmalarında radikal demokrasiyi sözde sosyalist bir strateji olarak önerir. Bunu yaparken de evvela işçi sınıfı ile sosyalizm arasındaki bağı keser. Gelişen işçi sınıfı dünya devrimine yürüyemeyip bozguna uğramış ve aksine kimlikçi hareketler yükselmişse, demek ki sınıf çelişkisi ile politika ve ideoloji alanları arasında zorunlu ve belirleyici bir ilişki yoktur – her biri özerk alanlardır. Bundan hareketle, sosyalizmde temel çıkarların ekonomik süreçlerdeki belli konulardan (mesela ve özellikle işçi sınıfının üretim sürecindeki yerinden) mantıksal olarak çıkarılamayacağını iddia edilir. Dolayısıyla işçi sınıfı ile sosyalizm arasında doğrudan ve tarihsel olarak ortaya çıkmış, nesnel çıkarlara dayalı bir ilişki kurulamayacağı sonucuna varılır. Diğer yandan, gelişen ve karmaşıklaşan kapitalist üretim süreçlerinin işçi sınıfını parçaladığı, alt kimliklere (özne-konumlarına) böldüğü ve işçi sınıfının artık ortak sınıf çıkarlarını birleştiren bir sınıf olmaktan çıktığı, dolayısıyla nesnel çıkarı sosyalizmde olan bir proletaryanın olamayacağını savunulur.

Politikanın öznesi olan bu özne-konumları, barış eylemleri, LGBTİ'ler, çevreciler, feministler, etnik azınlıklar, inançsal topluluklar, öğrenci gençlik gibi doğrudan temel sınıf çıkarlarına karşılık gelmeyen değişik toplumsal grupları içerir. Bu özne konumlarının/kimliklerin karakteristik özellikleri nesnel çıkarları temelinde oluşmaz. Zaten ezilen kimliklerin ve toplumsal kesimlerin mücadeleleri ve talepleri de onların evrimleriyle ilişkili değildir. Mücadeleleri, üzerlerindeki tahakkümü baskı olarak hissetmelerine sebep olan söylemsel bir pratikte ortaya çıkar. Diğer bir deyişle, mücadele ve kimlikler söylem ile kurulur. Diğer toplumsal mücadeleleri birleştiren bir hegemonik söylem olarak sosyalizm ile işçiler arasında doğrudan bir ilişki olmadığı savunulurken, sosyalizm söylemlerini

hegemonik hale getiren diğer özneler ile işçi sınıfı arasındaki fark görülmez. Zira onlara göre toplum da sosyalizm de söylem yoluyla kurulan bir olgudur ve her özne diğerleriyle girdiği hegemonik ilişki içerisinde tanımlanır. Toplumsal, siyasal varlığından koparılmış ve hiçbir zaman tam olarak oluşamayan kararsız, ilişkisel/göreceli bir toplum ve toplumsal kimlik tarifi yapılır.

Bu çerçevede, Laclau ve Mouffe, radikal demokrasi tezinin merkez kategorisi olarak *hegemonya* kavramını yeniden kurarlar. Antonio Gramsci'nin hegemonya kavramı ve kuramını kendilerine daha yakın bulan yazarlar, kavramın içeriğini ve işlevini bütünüyle değiştiren iki temel revizyon yaparlar. İlk olarak, Leninist hegemonya anlayışını esas alan Gramsci'nin hegemonya perspektifinde temel ve merkezi rol oynayan işçi sınıfı ayrıcalıklı konumundan indirilir ve toplumdaki diğer öznelerden herhangi biriyle aynı düzeyde sosyalizm söyleminin eklentisi haline getirilir. İkinci olarak, hegemonyayı kuran burjuva devlet ve kapitalist rejimin zorunun belirleyici olduğu koşullarda karşı-hegemonya kurmanın ve geliştirmenin yolunun devrimci zorun örgütlenmesinden geçmesine rağmen, sosyalist bir strateji olarak devrimci zor reddedilir.

Laclau ve Mouffe'un, Marksist-Leninist hareketlerin, dünden bugüne, ne teorik-ideolojik zeminde ne de politik bazda görmezden gelmediği, aksine bütünsel bir strateji ve programla, kapsayıcı temelde ilişkilendiği ezilenlerin devrimci, demokratik ve ortaklaştırıcı mücadele deneyimlerini inkâr ederler. Lakin önerdikleri radikal demokrasi stratejisi ve hegemonya anlayışı bu toplumsal mücadele dinamiklerinin nasıl araya getirileceğini söylemez. Kendiliğindencilığe bırakır.

Radikal demokrasi stratejisi özerklik, özyönetim, otonomi gibi vurgular da taşır. Bir sosyalist strateji olma iddiası taşısa da, işçi sınıfına vaadi yerel "işçi özyönetimleri"dir. Bu bahiste devrim

yoktur. Politikayı ve ideolojiyi ekonomiden kopartarak ele alıp, sermayeyi, burjuva devleti ve sömürü ilişkilerini, özel mülkiyetçi düzeni politik mücadelenin ufkundan çıkartırlar. Sosyalist siyasetin özel hedefinin kapitalist üretim ilişkilerinin ortadan kaldırılması olduğu ve bunun politik bir devrimle yapılmasının zorunluluğu da reddedilir. Burjuvazinin işçi sınıfı ve ezilenler üzerindeki diktatörlüğü olan burjuva devlete ve genel olarak devletin sınıfsal temeline dokunmayan yazarlar, burjuvazinin devlet aygıtının parçalanarak yerine proletaryanın devrimci diktatörlüğünün kurulmasını da demokrasiyle uzlaşmaz karşıtlık biçiminde tanımlarlar ve olumsuzlayarak reddederler. Kapitalist sisteme dokunmayan, sermayenin egemenliğini sürdürdüğü, ufku kapitalizmle sınırlı bir sosyalizm söylemi geliştirirler. Bu yönüyle, bu fikirler, 1989-90 gerici olaylarının ardından insanlığın ufkunun kapitalizme daraldığı dönemin damgasını taşırlar.

Radikal demokrasi esasen liberal demokrasinin ezilenler, yönetilenler konumundan savunumudur ve ufku sivil toplumculukla sınırlıdır. Devlete, iktidara bulaşmadan demokratik mücadele alanının bütün sivil topluma ve devlete doğru genişletilmesini savunur. Çelişki ve çatışmaları yumuşatma ve uzlaşma stratejisi izler. Sınıf siyasetini radikal demokrasinin gerektirdiği çoğulluk ve açılımla bağdaşmayan bir perspektif olarak görür. Sosyalizm de emeğin kurtuluşu mücadelesinden koparıldıktan ve politik çepere hapsedildikten sonra radikal demokrasi söylemine eklenir. Sosyalistlere liberal demokratik ideolojiyi reddetmeyi değil; tersine onu radikal ve çoğulcu bir demokrasi doğrultusunda derinleştirmeyi önerirler. Oysa buradan sosyalizme değil, olsa olsa biraz daha demokratikleşmiş bir kapitalizme varılabilir.

Laclau ve Mouffe'un bu tezleri 1980'li yıllarda aydınlar arasında epey tartışılmış, 90'lı yıllarda coğrafyamızda da eleştirilene ve tartışmalara konu edilmiştir. Ancak 2008'de başlayan ve günümüzde hala süren dünya kapitalist krizi, kapitalizmin

girdiği varoluşsal bunalımı ortaya sererek, Laclau ve Mouffe'un bu fikirlerini uluslararası düşünce dünyasında geri plana düşürmüştür.

### Öcalan'da Radikal Demokrasi

PKK lideri Abdullah Öcalan ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi'nin (KUÖH) radikal demokrasi tezini bir siyasal strateji olarak öne çıkardığını görüyoruz. Bu tez, KUÖH'ün ağırlık merkezini oluşturduğu, sol, sosyalist örgütler ve bireylerin de yer aldığı, halkçı demokratik cephe örgütlenmeleri olan HDK-HDP ile Kürdistan'da demokratik özyönetimlerin inşasını merkeze koyan DTK-DBP'nin siyasal söyleminde ve yöneliminde de önemli bir yer tutmaktadır. Gelgelelim, radikal demokrasi stratejisi bugün coğrafyamızda sosyalist ve devrimci-demokratik hareketin gündemine bu tartışmalar dolayısıyla gelmiyor. Bizde bu strateji, toplumsal mücadelenin farklı kesimlerini ve dinamiklerini bir arada örgütlenmesi ve demokratik toplumun inşasının siyasal yol haritası olarak işlev kazanıyor.

Evet, Öcalan'ın teorik ve programatik olarak geliştirmeye çalıştığı "demokratik sosyalizm" kavramı ile alternatif bir model olarak önerdiği "ekolojik, demokratik, cinsiyet özgürlükçü toplum paradigması" ve pratik olarak Bakûr ve Rojava'da uygulanmaya çalışılan komünal ekonomi perspektifi ve bunun siyasal yolu olarak radikal demokrasi stratejisi, Laclau ve Mouffe'un post-marksist fikirlerinden izler taşır. Fakat Öcalan'ın tarif ettiği radikal demokrasi stratejisi tek başına Laclau ve Mouffe'un söylemlerinden ibaret değildir. Bu kurulumda Murray Bookchin'nin ekolojik, anarşizan komünalist fikirleri, Proudhon'un komünalitesi, Mao'dan köy komünleri ve dünyanın farklı yerlerinden özyönetim deneyimleri ile anarşist otonomculuğun tecrübe ve tezleri de önemli bir yer tutar ve Öcalan'ı esinler. Öcalan, bütün bu pratik-politik ve teorik birikimin anın ihtiyacına uygun bir sentezini yapmaya çalışmakta, Türkiye, Kürdistan ve Ortadoğu bölgesel siyasetinde ve



toplumsal yapının inşasında işlevli olacak bir yol haritası sunmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla Öcalan'ın ve KUÖH'ün izlediği ve önerdiği radikal demokrasi stratejisi, Laclau ve Mouffe'un teorik/söylem düzleminden çıkarılmış; pratik politikanın ve toplumsal gerçekliğin zemininde yeniden işlev ve içerik kazanmıştır.

Öcalan'ın Marksizme ve sosyalizme dair sorgulamaları SSCB'nin çöküşüyle başlar. Ancak yeni paradigma olarak tarif edilen ideolojik konumlanma ve politik, programatik yönelim, Öcalan'ın uluslararası komplo ile esir edilmesinden sonra, İmralı'da tutsaklığı sürecinde geliştirilmiştir. Bu paradigma KUÖH'ün politik yenilgisinin üzerine ideolojik bir geriye çekilmedir. Hareketin yaşadığı siyasi, örgütsel ve ideolojik tıkanma koşullarında günün ihtiyacına uygun bir teori oluşturma ve bir çıkış yaratma çabasıdır. Bu dönemde Öcalan sosyalizme dair savunularını geri çeker. Sosyalizme ve Marksizme dair post-marksist tezlere alan açar. Örneğin Marksizmdeki alt yapı-üst yapı ilişkisini yetersiz görür. Üretim ilişkileri ve üretim biçimlerinin belirleyiciliğini ve bunu temel alan Marksist tarih anlayışını ve toplum tarifini kabul etmez. Yerine, devletin sınıfları yarattığı, idealist bir tarih okuması geliştirir. Proletarya diktatörlüğünü olumsuzlar. Devleti ve iktidarı hedeflemeyi yanlış bulur. Devleti yıkmayı ya da yeni bir ulus-devlet kurmayı hedeflemediğini, iktidarı almayı amaçlamadığını ilan eder. Üçüncü Alan diye tarif ettiği sivil toplum alanında devlete bulaşmayan, devletten talepte bulunmayan, devleti sınırlandırıp kuşatarak kendi sorunlarını çözen, devleti uzlaşmaya zorlayan, ezilenler cephesinden alan açmaya çalışan bir siyasetin toplumsallaştırılması anlayışını geliştirir. İşçi sınıfının dışında başka herhangi bir toplumsal öznenin de sosyalizmi hegemonik bir söylem olarak geliştirebileceği tezini arkalayarak kendi "demokratik sosyalizm" söylemini geliştirmeye girişir. Kapitalist moderniteye karşı demokratik modernite, demokratik ulus ve demokratik sosyalizm söylemiyle, ufku demokrasiyi aşmayan bir teori ve buna uygun bir stratejik-taktik hat çizer.

Bunu, "demokratik konfederalizm" programatik hedefine bağlar.

Reel-politik durumu veri alan Öcalan devlet, devrim, sosyalizm, demokrasi, demokratik cumhuriyet ve sivil toplum alanı üzerine reformcu söylemlerini hareketin ve anın ihtiyaçlarına uygun, pratik-politikanın önünü açacak faydacı bir teori-pratik diyalektiğiyle kurar. Kürdistan'ın dört parçaya bölündüğü Ortadoğu gerçekliğinde, Kürdistan'daki ulusal, inançsal, toplumsal, sınıfsal farklılıklardan ve çelişkileri dikkate alan ve her kesimin kendine yer bulabileceği esnek, birleştirici ve politik mücadeleyi geliştirici bir strateji halinde kurar. Üstelik Laclau ve Mouffe'un bir söylem düzeyinde tarif ettiği radikal demokrasi ve hegemonya anlayışı devrimci, demokratik hareketleri, ezilenlerin taleplerini ve mücadele güçlerini bir araya nasıl getireceğini açıklayamazken, Öcalan'ın ve KUÖH'ün bunu pratik olarak başardığı ve ilerlettiği görülür. (Ki, KUÖH'ün bu vasfını tabanı ve kadrosuyla esasen emekçi sınıflara dayanıyor olmasına borçlu olduğu da ayrıca vurgulanmalıdır).

Keza Laclau ve Mouffe'un hegemonya anlayışında dışarıda bırakılan devrimci zor, KUÖH'ün meşru savunma stratejisi içerisinde hegemonyayı kuran ve geliştiren önemli ve temel unsurlardan biri olarak örgütlenmektedir. Bakûr'daki devrimci durum ve sömürgeciliği alabildiğine sınırlayan, devrimci sonuçlar üreten pratik-politik düzey, Halk Meclisleriyle özyönetim deneyimlerinin açığa çıkartılması; Rojava'da Halk Meclisleri temelinde gelişen komün deneyimi, başarıya ulaşan ve genişleyerek ilerleyen devrim; Türkiye'de HDP etrafında oluşturulan ezilenlerin devrimci-demokratik ittifakı değerlendirildiğinde şu net ayırım ve tespiti yapmak yerinde ve gerekli olacaktır: KUÖH'ün ve Öcalan'ın tarif ettiği ve işlev kazandırmaya çalıştığı radikal demokrasi stratejisi ve anlayışı bir sosyalist stratejiden ziyade, toplumsal, siyasal düzlemde devrimci demokratik bir program ve stratejisine denk düşmektedir. Bu yönde bir rol oynamakta ve esasen bu anlam ve içerikle dile getirilmektedir.

Laclau ve Mouffe, hali hazırda burjuva demokrasisiyle yönetilen ileri kapitalist ülkelerde, işçi sınıfı ve ezilenlere liberal demokrasinin sol kanadı olmayı öğütlediklerinde, statükoyu korumaktan başka bir şey önermiyorlardı. Öcalan, faşist diktatörlük altındaki bir ülkede, sömürge bir halka her yerde Halk Meclisleri kurmayı, öz savunmayı geliştirmeyi, özgürlük uğruna savaşmayı, kadını örgütlemeyi ve önderleştirmeyi öğütlediğinde ise son derece ilerici bir yol önermiş oluyor. Onun Marksizm Leninizm'i aşığına dair söylemleri, idealist tarih tezi, iktidarı almayı reddedişi, toplumsal mülkiyete dayanan planlı sosyalist ekonomiyi reddederek ekonomiyi gerçekte fiilen tekellere terk etmesi bu pratik-politik gerçekliği değiştirmemektedir. Bu anlamda, Öcalan'ın "radikal demokrasi" kavramı, pratik-politik zeminde komünistlerin "devrimci demokrasi" kavramına yakındır. Laclau ve Mouffe'un eseri Batı ülkelerinde likidasyon dışında bir iş görmemiş ama Öcalan'ın tezleri Rojava'da, Şengal'de, Nusaybin'de, Cizre'de devrimci pratik sonuçlara varmıştır.

Ne var ki Öcalan'ın ortaya koyduğu kapsamıyla "radikal demokrasi" stratejisi, Kürdistan'da açığa çıkardığı devrimci sonuçlar, oynadığı pratik politik işlev ve geliştirmeye çalıştığı toplumsal, siyasal mücadeleler çerçevesinde tartışılmıyor. Laclau ve Mouffe'un post-marksist tezleri ya da bu tezlerin KUÖH'ün söylemlerine taşınan biçimlerine karşı ideolojik konum belirleme tartışmalarına dümen kırılıyor. Bu pozisyonun vardığı (a)politik rahatlığa ve kolaycılığa kaçılıyor.

Elbette Marksizm-Leninizmin ideolojik-teorik ilkelerini ve temel tezlerini ortaya koymak ve savunmak zorunludur. Öcalan'ın sosyalizmi reformcu bir yönde bozunmaya uğratan tezleriyle ideolojik mücadele de önemsiz değildir. Keza, iktidar mücadelesini reddeden, politik mücadeleyi yerel iktidarlar hedefine daraltan (politik) bakış açısının pratik eleştirisi ve aşılması da temel önemdedir. Fakat bu duruş, ileriye doğru atılmış devrimci-demokratik adımları,

ezilenlerin mücadelesini geliştirici imkânlar yaratan pratik-politik süreçleri kavramayı ve kapsamayı da bilmelidir.

Bu bahiste ideolojik ayırım noktalarını politik ayrışmalar biçiminde örgütlemek yerine, Marks'ın "İleriye doğru atılan her adım, her gerçek ilerleme, bir düzine programdan daha önemlidir" (Marks, 1999) yaklaşımıyla KUÖH'ün radikal demokrasi kavramı çerçevesinde geliştirdikleri devrimci adımları gerçek toplumsal, siyasal hareket içinde ele almakta yarar vardır. Halkların demokratik cephe örgütlenmesinde ideolojik-örgütsel birlik olmasa da ancak ortak düşmana karşı günün koşullarının el verdiği demokratik bir ittifak kurmuştur. Emekçi sınıfların aşağıdan devrimci girişkenliğine dayalı bir demokratik devrimin örgütlenmesi çerçevesinde gerçekleşen bu ittifak, teorik düzeyde, "radikal" ve "devrimci" demokrasi kavramlarının bir sentezidir. Bu, sosyalizm yolunda Türkiye/Kürdistan gerçekliğinde aşılması gereken birinci aşama olan, demokratik devrimin zaferine bağlı bir ittifaktır. Ki, halklarımızın birleşik demokratik devrimi, bu toprakların kahramanca yaratımında, sosyalizmin şafağı olacaktır.



## KAYNAKLAR

Laclau E., Mouffe C. (2015) *Hegemonya ve Sosyalist strateji: Radikal Demokratik Bir Siyasete Doğru*, İletişim Yayınları

Marks, K. (1999) *Critique of the Gotha Programme*, Marxist.org, [https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/Marx\\_Critique\\_of\\_the\\_Gotha\\_Programme.pdf](https://www.marxists.org/archive/marx/works/download/Marx_Critique_of_the_Gotha_Programme.pdf)

# BOOKCHIN VE İÇ SAVAŞLAR TOPLUMU

*Neva Balkan*

Önceleri bir Troçkist olan, sonra anarşistleşen, hayatının son evrelerinde ise anarşizmle Marksizmi sentezlemeye çalışarak Toplumsal Ekoloji felsefesini geliştiren ve bu çerçevede ideolojik bir akım olarak da Komünalizmi kuramsallaştırmaya çalışan Bookchin, PKK lideri Abdullah Öcalan ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi (KUÖH) sayesinde Türkiye ve Kürdistan'da epey tanınan bir yazar haline geldi. Peki, söylendiği gibi, Marksizmin temel tezlerini aşmış ve kapitalist barbarlığa güncel bir çözüm sunabilecek bir tez midir, Bookchin'in Komünalizmi?

## “Marksizmin Krizi”

Bookchin'in kapitalizmin ulaştığı son evreye dair başlangıç tezi, ücretli emek ve sermaye arasındaki çelişkinin ortadan kalkmadığı ancak geçmişte sahip olduğu önemini yitirdiğidir. Bunu birbirine bağlı iki tezle destekler Bookchin. Buna göre, Marks'ın iddia ettiğinin aksine teknolojinin gelişimiyle birlikte endüstriyel işçi sınıfının

hacmi küçülmüş ve günümüz kültürü, toplumsal ilişkileri, üretim tarzı, tarım ve ulaşımdaki yenilikler proletaryayı küçük burjuvalara dönüştürmüştür. Artık üretim hattında fabrika işçileri değil, bilgisayarlar ve onu yöneten beyaz yakalı işçiler vardır ve bu işçilerin yaşam standartı geçmişe kıyasla ciddi oranda yükselmiştir.

Bununla bağlantılı olarak, yine “Marks'ın 19. yy. fabrika kapitalizmi eleştirilerinin görmekte yetersiz kaldığı şekilde”, kapitalizmin incelmış teknikleri eskinin ücret artışı, çalışma koşulları vb. “klasik” sorunlarının ötesinde çevre, toplumsal cinsiyet, ulus, ırk, ve demokrasi sorunlarını işçiler için daha başat hale getirmiştir. Özetle, ücret ve sermaye arasında hem azalan ama kaybolmayan bir çelişki, hem de bu çelişkinin bulanıklaşması vardır. Yeni dönemin temel sorunu, bahse konu toplumsal sorunlar üzerine yükselen toplumsal hiyerarşi sorunudur.

Marksizmin bunları görememesinin temel nedeni “çağın değişmiş” olması değildir sadece. Bookchin'e göre bu sözde yetersizlik Marksizme için bir sorundur, zira Marksist fikir, toplumların ve bireylerin hareketini tüm ilişki ve yaratımlarından koparıp kaba bir ekonomizme indirger ve bu da diğer toplumsal çelişkileri görmezden gelmesine yol açar. Bookchin'in anlatısına göre;

Marksizm kültürel, psikolojik ve etik “güçler”i öyle bir açıklar ki, onlara insan iradelerinin gerisinde iş gören “yasalar” üstünde olumsal bir statü kazandırır. Karşılıklı etkileşim ve engellemeleriyle insan iradeleri, onların birbirlerini “götürmesini” sağlayarak “ekonomik faktörü” insan etkinliklerini belirlemede özgür bırakır. (Bookchin, 1996: 190)

Bookchin'e göre Marksizm, kapitalizm tahlilindeki eksiklikleri yanında politika olgusunu kavrayış açısından da sorunludur. Marks, işçilerin bürokratik ve devletçi kurumlar olmadan kendi kendilerini nasıl yönetebileceklerini gösterememiştir. Bu da devleti takıntı haline getiren bir stratejiye gömülmeye ve nihayetinde tarihteki işçi devletlerinin

baskı aygıtlarına dönüşmesine yol açmıştır. Nitekim Bookchin'e göre Lenin de sosyalizmi "tüm halkın hizmetine koşulan kapitalist devlet tekeli" olarak tanımlamaktadır zaten (1996: 187).

Dolayısıyla Bookchin'e göre yapılması gereken şey, ücretli emek-sermaye çelişmesini değil, hiyerarşi sorununu merkeze alan ve devleti ele geçirmeyi/yıkmayı değil, alternatifi inşa ederek onu fiilen eritmeyi amaçlayan bir strateji geliştirmektir.

**Felsefe: Toplumsal Ekoloji, Teori: Komünalizm, Pratik: Özgürlükçü Belediyecilik**

Bookchin'in Toplumsal Ekoloji felsefesi diğer bir çok ekolojist yaklaşımda görülen teknoloji/üretim karşıtlığı, doğal hayata dönüş ve az tüketim ilkelerini içermez, hatta bu perspektife dair ideolojik bir savaş yürütür. Zira Bookchin'e göre "ihtiyaç" kavramı son derece dinamik – her bir ihtiyacın tatmini yeni ihtiyaçlar için bir tramplen görevi görür. Yani insan kendi koşullarını yaratan, geliştirebilen ve maddi koşullarına "beklenmedik sıçramalar" yaptırabilen bir türdür. Bu bir hastalık değil, varoluşumuzun hareket tarzıdır. Kapitalizmin türümüzün bu özelliğini kâr hırsı ve iktidar için kullanıyor olması bu gerçeği değiştirmez. Bu yüzden toplumsal ekoloji felsefesi yokluğa ve ilkelliğe değil, bolluğa ve teknolojiye dayalı bir ekolojik perspektif sunar.

İnsan türünü bu şekilde yaratıcı ve gelişime açık kılan şeyin temelinde ise "şehir" durur. Şehirler, sunduğu artan etkileşim ve işbirliği imkanı ile kültür oluşumu sebebiyle insanların kan bağı, cinsiyet, yaş gibi sosyobiolojik niteliklere dayalı kapalı ilişkilerinden sıyrılmasına olanak tanır. İşte Bookchin'in Komünalizm teorisi de bu olguyu merkeze alır.

Evet, bugünkü şehirler ve onların yönetim odağı olan belediyeler burjuvazinin bir aygıtı olarak hareket eden, devletçi yapılardır. Ancak komünalistler yönetimi mahalle, köy ve şehirler bazında

oluşturulmuş halk meclislerinin eline verecek bir dönüşümü gerçekleştireceklerdir. Meclisler temsiliyetin değil, her bireyin aktif katılımını öngören yapılardır. Proletaryayı içerdiği kadar, ortasını da içeren bu meclislerde kişiler işçi, uzman vb. kimliğiyle değil, özgür yurttaş kimliğiyle bu meclislerin birer bileşeni olacaktır. Özgür yurttaşlar şehre dair meseleleri (Barınma, ulaşım, vergi, üretim vb.) yüz yüze görüşerek karara bağlayacaklar ve insancıl, rasyonel bir toplumu kuracaklardır. Diğer bir deyişle, asıl sorun hiyerarşi ise çözüm eşit karar hakkına dayalı halk meclisleri olacaktır. Temsiliyetin yerini delegasyona ve geri çağırma hakkına bıraktığı bu sistemde doğrudan demokrasi pratik bir karşılık bulacak, ancak verimlilikten de ödün verilmeyecektir.

Komünalizm bir "dayanışma ağı" olarak okunamaz, hatta bu yol Bookchin tarafından yetersiz ve hâkir görülür. Özgür bir ekonominin inşasında ekonomi için önemli olan yoktan alternatif üretim kanallarını yaratmak değil, halk meclislerinin gücüyle ücret, ulaşım vb. sorunlara eğilerek gerçek ekonomik etki yaratacak yerel siyasi güç üretilmesidir. Bu yolda kolluk kuvvetlerle girilen çatışmalar ve eylemler sonuç verici bulunmaz. Halk meclisleri, giderek büyüyen gücüyle daha gerçek, iyi planlanmış ve doğrudan baskı yapmalıdır. Komünalistler bir yandan halk meclislerini inşa ederken, diğer yandan da belediye meclislerinde çoğunluğa ulaşıp karar alma mekanizmalarına doğrudan etki etmeye çalışacaklardır. İdeal strateji, yerel otorite gücüyle halk meclislerinin baskısını eşgüdümlü hale getirmektir. Bu çerçevede komünalizm, ekonomik açıdan özel mülkiyetin kaldırılmasına ve üretim araçlarının ulusallaştırılmasına karşıdır. Alternatifi ise belediyeleştirmektir. Bu sayede üretim araçları halk meclisleri denetimine girebilecektir.

Özgürleşmiş belediyeler daha sonra konfederasyon yapısıyla birbirlerine bağlanacaktır. Söz konusu konfederasyonlar nihayetinde devlete

meydan okuyacak ve temsili demokrasiye dayalı baskı rejimi bertaraf edilecektir. Peki, tüm bunlar olurken burjuvazi ve iktidar aracı olan devlet güçleri öyle durup bakacak mıdır? Elbette ki hayır. Bookchin bu noktada asla romantik bir pasifist değildir. Gerekirse, ki gerekecektir, özgürleşmiş şehirler ve belediyeler devletin saldırılarına karşı radikalleşebilen yapılar olmalıdır. Aksi halde tavizler düzene dahil olmayı beraberinde getirecektir.

Bunun olabilmesi için adanmış komünalistlerden ve liderlerden oluşan bir öncü örgüte ihtiyaç vardır. Bu örgüt kitleleri eğitir, bilinçlendirir ve meclisleri onlarla birlikte organize eder. Ancak otoriter bir eğilim oluşmaması için liderin gücünü sınırlayıp denetleyecek biçimsel yapılar da kurulmalıdır. Aslolan, güçler ayrılığını hassas ve net bir şekilde tesis etmektir.

### Proletaryaya Ne Oldu?

Bookchin'in teorisini üzerine bina ettiği temel tespitlerin hayli tartışmalı olduğunu ortaya koymak gerekiyor. Öncelikle, üretim tarzının değiştiği, proletaryanın küçük burjuvalaştığı ve teknolojik gelişimlerin sınıfı artık üretim sürecinin fiziksel tabanından koparıp "yöneticileştirdiği" ve daha müreffeh kıldığı tespitine bakılırsa Bookchin'in sınıf diye önüne koyduğu şeyin ileri kapitalist ülke işçileri olduğu, bu işçilerin de tarihin belli bir dönemdeki durumlarının dikkate alındığı açık.

Evet, ileri kapitalist ülkelerde fabrika işçilerinin sayısı oransal olarak azalırken hizmet ve bilgi sektöründe çalışanları sayısı artmıştır. Bu ülkelerdeki sınıf mücadelelerinin daha erken başlamasından kaynaklı olarak, kârdan daha fazla pay alabilen ve görece müreffeh bir hayat süren bir işçi sınıfının geliştiği de söylenebilir. Ayrıca özellikle savaş sonrası Sovyet Bloku tehdidi karşısında sınıfı kırmak için bu ülkelerin burjuvazilerinin kendi işçilerinin maddi yaşam koşullarını ve sosyal haklarını belirli

bir seviyeye çekme politikası güttüğünü de unutmamak gerekir. Tüm bunlar emek-sermaye çelişkisinin bulanıklaşmasına belli oranda hizmet etmiştir.

Ancak bu sırada kârlar üzerinde artan baskı, fiziksel üretimi ucuz işgücü cennetlerine kaydırmış, diğer bir deyişle merkez ülkelerdeki sömürü çevre ülkelere ihraç edilmiş, emperyalist küreselleşme neticesinde merkez ülke proletaryası belli bir maddi refaha ulaşırken, birçok ülke en ağır koşullarda proleterleştirilmiştir. Federicci'nin dediği gibi:

(...) muazzam teknolojik atılımın bedeli, sürecin diğer ucunda sömürünün olağanüstü boyutlarda artması oldu. Bilgisayar işçisi ile, Kongo'da hayatta kalabilmek için elleriyle koltan çıkaran işçi arasında dolaysız bir bağ var: bitmek bilmeyen yapısal uyum süreçleriyle, halkının topraklarının ve doğal kaynaklarının durmadan yağmalanması sonucunda kaynakları gasp edilmiş, fakirleştirilmiş Kongolu işçi arasında. (Federicci, 2014)

Ayrıca ileri kapitalist ülke proletaryasının bu görece avantajının çok uzun sürdüğü de söylenemez. SSCB'nin kapitalist restorasyonu akabinde kapitalizmin kriz döngülerinin ağırlaşmasıyla beraber ileri kapitalist ülkelerde insanları minimumda yaşayabilmek için dahi borçlandıran, emeği esnekleştirip güvencesizleştiren yasalar yürürlüğe konmaya başlanmış, yani çevre ülkelerin en ağır şekilde proleterleşmesini merkez ülke proletaryasının prekaryalaşması takip etmiştir. Üstelik bu ülkelerde ücret ve kâr arasındaki çelişkinin o kadar bulanık olduğu da söylenemez. ABD'den Fransa'ya, İtalya'dan Yunanistan'a bir çok merkez ülkede uzun ve çatışmalı işçi grevleri ve eylemleri tertiplenmeye başlamış, sınıfa karşı sınıf düşüncesi gündemde kalmıştır. Bunların dışında burjuvazinin "gelişmekte olan ülkeler" diye etiketlediği Türkiye, Brezilya gibi ülkelerin proletaryası ise hem ileri kapitalist ülkelerin prekarya düzenini hem de yeni sömürge ülkelerin vahşi sömürü düzenini aynı anda yaşamaktadır.

Tüm bunlar ışığında Bookchin'in proletaryanın nesnel koşullar itibariyle küçük burjuvalaştığı ve üretim tarzının değiştiği yönündeki tezinin doğru olmadığını ya da en azından sosyalist politikanın ana hattını değiştirecek nitelikte bir tez olmadığını söyleyebiliriz. Bu tanımlama hatası büyük ölçüde Ellen Meiksins Wood'un doğru bir şekilde tespit ettiği gibi "sınıfı sömürü ilişkileri açısından değil de, daha çok teknik çalışma süreci açısından tanımlama eğiliminden" kaynaklanıyor (Wood, 2011: 39). Böyle bakınca da işçi sınıfının sömürü karşısındaki biçimsel değişimlerini "sınıfın küçülmesi/küçük burjuvalaşması" olarak okumak doğal oluyor.

### **Marksizmin Krizi mi, İç Savaşlar Toplumu mu?**

"Bulanıklaşma" tezinin ikinci öncülü, kapitalizmin gelişimiyle beraber insanların sınıfsal sorunlardan ziyade diğer toplumsal sorunlara daha fazla angaje olduğu yönündeydi. Bookchin'e göre bu durum, insan gerçekliğinin ve çelişkilerinin çok yönlü doğasına işaret ediyordu. Oysa Marksizm, insan gerçeğini kültürü ve etiği yaratan iradeden, bilinçli eylemden soyutlamış, onu kaba bir ekonomi düzlemine oturtmuştu. Marksizmin, toplumlara hareket ettiren temel gücün üretici güçler ve üretim ilişkilerinin çelişkisi olduğunu söyleyen tezinin dar bir ekonomizm ile karikatürize edilmesinin kimbilir kaçınıcı örneği bu...

Marks'ın tarihsel materyalizmi, insanların "öncelikle" kendi geçim araçlarını üretmek ve geliştirmek durumunda oldukları; bunları üretirken bir yandan da kendi maddi yaşamlarını da ürettikleri; dolayısıyla ne olduklarının ne ürettikleriyle olduğu kadar, nasıl ürettikleriyle de örtüştüğü tespitine dayanır. Sonuçta belli bir tarza göre üretici faaliyetlerde bulunanlar belirli tarzda siyasal ilişkiler içerisine girerler (Marks, Engels, 2002: 19). Sınıfları ve sınıflar savaşının karakterini belirleyen şey de budur. Ancak buradan Marksizm'in, görünürdeki tek çelişki biçimini işçi-işveren arasındaki ücret olarak gördüğü

asla söylenemez. Bilakis, bu düşünce Marksistlerin savunduğu değil, ilk elden mücadele ettikleri, ekonomizm denen görüştür. 19. yy. sonları, 20. yy. başlarında Rusya Sosyal Demokratları arasındaki bu oportünist akımın temsilcileri, siyasi mücadelenin liberal burjuvaziye bırakılmasını, sosyalizmin ücret ve çalışma şartları mücadelesine odaklanmasını ve Partinin görevin gelişmelerin kendiliğinden doğmasını izlemesi gerektiğini ileri sürüyorlardı. Devrimci iradeyi yok sayan ve devrimi ekonominin kendiliğinde gelişimine bırakan bu düşünceye karşı en büyük savaşı, Bookchin'in insan iradesini ve ekonomi dışındaki etkileri tanınamamakla suçladığı Marksistler, özelde de Lenin vermiştir: "Modern işçi sınıfı hareketinin ne büyük ölçüde geliştiğini ve dallandığını kavrayan bir kimse, bu görevi yerine getirmek için nasıl bir siyasal deneyime gerek olduğunu anlayacaktır." (Lenin, 2003: 29)

Marksizm'de emek ile sermaye arasındaki çelişki, fabrikadaki ücret ve sosyal haklar mücadelesi basitliğinde indirgenemez. Ayrıca üstyapı diye adlandırabileceğimiz kültür, kimlik, siyaset gibi kurumların sınıf mücadelesi tarafından belirleniyor oluşu da bu kurumların illüzyon, uydurma veya önemsiz olarak görüldüğü anlamına gelmez. Marksist teoriye göre üstyapı kurumlarındaki tahakküm biçimleri, sınıf mücadelesinin farklı ölçeklerdeki örgütlenme biçimleridir ve buz gibi gerçekler, yani gerçek görünümüdür. Marksizmin öne sürdüğü tez, bu gerçek tahakküm ilişkilerini hareket ettiren ana ilkenin sınıf çelişkisi olduğudur – bu mücadele alanlarını önemsememek değil! Kaldı ki Marksistler tarihleri boyunca faşizmden cinsiyetçiliğe ve şovenizme kadar sayısız tahakküm biçimi ile aktif olarak mücadele etmişlerdir. Özetle, Marksist fikir, sınıf mücadelesinin, bu gerçek görünümü reddedip mücadeleyi ücret ve kâr arasındaki çelişkiye sıkıştırarak değil, her bir gerçek görünümü devrimci bir şekilde dönüştürürken, bu görünümün temel belirleyenin emek ile sermaye arasındaki mücadele olduğunu göstererek yürütülmesi gerektiğini bize öğretir.

Örneğin kapitalist barbarlık, ataerki ve faşizm gibi egemenlik biçimleri aracılığıyla yarattığı iç savaşlar silsilesiyle sınıfı yönetilebilir kılar, böler, sınıf çelişkisini örter. Bir Kürt, bir Türkten farklı olarak kimliğini gerçekten yaşayamaz ve yaşadığı için ezilir ve hatta katledilir, soykırıma uğrar. Bu yönüyle bir Kürt, bir Kürt olarak ezilmektedir ve elbette ki Kürt olmaktan kaynaklı hak ve özgürlükleri için mücadele etmek durumundadır. Bu noktada Kürt halkını faşizme karşı mücadeleden vazgeçirip "sınıfa çağırmak" gayet maddi olan bir baskıyı yok saymak anlamına gelecektir. Nihayetinde "sınıf" diye çağırılan yerin Türkleştirilmiş bir sınıf olduğu açıktır. Her kimliğin bir sınıfı, her sınıfın bir kimliği vardır. Ancak tüm bunlardan Kürt olmanın, işçi sınıfına mensup olmakla ontolojik olarak eşdeğer olduğunu söylemek doğru olmayacaktır, çünkü bu faşist baskının altında yatan dinamik, sermayenin ve onun aygıtı olan ulus-devletin bir sınıf olarak maddi çıkarlarıdır - "Türklüğün yüceltilmesi" değil. Ezen ulusun egemen sınıfı ancak bu sayede yeraltı ve yerüstü kaynakları talan edilebilir, ucuz işgücü sağlanabilir ve en önemlisi de Türkiye-Kürdistan işçilerinin sınıfsal birliği engellenebilir.

İşte Bookchin'in yaptığı şey, iç savaşlar toplumunu oluşturulan her bir tahakküm ilişkisini "hierarchy sorunu" adı altında muğlak bir şekilde kavramsallaştırıp, bu muğlaklığı da yegane çelişki olarak ilan etmektir. Bunun sonucunda da idealizme kayılarak tüm sınıf, hak ve özgürlük mücadelelerinin sebepleri, talepleri ve hedefleri ontolojik olarak eş seviyeye konulmaktadır. Böylelikle Bookchin, kaba bir işçiliğin ekonomizme büktüğü sosyalizm çubuğunu, kapitalist hegemonyanın izole ettiği mücadeleleri yüzeysel olarak yan yana koyarak liberalizme bükür. Nasıl ki ekonomizm çizgisi sınıfa yönelik saldırıların farklı formlarda yürütüldüğüne gözünü kapayıp, sözde sınıfı savunmak adına ezilenlerin güncel ve yakıcı taleplerini yok sayıyorsa, Bookchin de sınıf savaşının belirleyiciliğini göz ardı ederek, başta kendisinin eleştirmiş olduğu sınıflar arası çelişkinin

bulanıklaştırılması saldırısına hizmet etmiş olmaktadır.

### Marksizmin Devletle Derdi

Bookchin'in Marksizmin stratejisine dayalı eleştirisinin merkezinde proletarya devriminin doğrudan demokratik yapılar kuramadığı, aksine ceberrut ve bürokratik bir devletin tesis edildiği yer alıyor. Buna göre 1) Devrimden sonra demokratik bir yaşamın inşası üzerine üretilen belli ilkeler olmadığından ve 2) İşçilerin de önceden böyle bir deneyimleri bulunmadığından dolayı devrim sonrası yıkılan devletin bürokratik yapısına geri dönmek durumunda kalınıyor.

Komünist toplumun sınıfsız, sömürsüz, sınırsız ve devletsiz bir toplum olacağı, böylece insanların kendi gelişimlerinin koşullarını kolektif bir temelde kendilerinin yöneteceği tezi tüm Marksist teorinin ana omurgasını oluşturan tezdır. Bunu Bookchin de çok iyi bilmektedir, zira bu temel bilgiye Marksizm'e Giriş kitaplarının ilk sayfasından dahi ulaşılabilir. Sorun, Bookchin'in sosyalist strateji ile komünist hedefi birbirine karıştırmasından kaynaklanır.

Marksist-Leninist stratejiye göre komünizmin ilk aşaması kapitalist devleti yıkmak, mülksüzleştirilenleri mülksüzleştirmek ve proletarya diktatörlüğünü, yani işçi devletini tesis etmektir. Proletarya diktatörlüğüne duyulan ihtiyaç, kapitalizmden sosyalizme geçiş döneminin nesnel zorlukları sebebiyledir. Zira,

Proletaryanın, sömürücülerin direncini bastırmak için olduğu kadar, nüfusun büyük yığınını -köylülük, küçük-burjuvazi, yarı-proletarya- sosyalist ekonominin kurulması işinde yönetmek için de devlet iktidarına, merkezi bir güç örgütüne, bir zor örgütüne gereksinimi vardır. (Lenin, 2014: 35)

Aksi halde devletsizlik ideali daha inşa edilmeden ya kapitalistler tarafından ezilecek ya da işçiler tarafından işletilemeyecek çökecektir. Yani halk

üzerinde bir zor aygıtı olan devlet, sosyalist devrim koşullarını sağlamak adına artık mülksüzleştirilenler üzerinde bir zor aygıtına dönüşecektir. Buradaki "güvensizlik", çokça manipüle edildiği gibi "cahil işçilere" karşı geliştirilen bir duyguyu değil, henüz toplumsallaşamamış üretimin/yönetimin özgürleşmeyi sağlayamayacağını ortaya koyan hakikati imler.

Kaldı ki söz konusu proletarya diktatörlüğü de burjuva devletini işçilerin eline verildiği değil, tam tersine, devlet olarak devletin ortadan kaldırıldığı, burjuva devlete dair bilinen ne varsa yıkıldığı, bir devlet olacaktır:

İşçiler, siyasal iktidarı ele geçirdikten sonra, eski bürokratik aygıtı parçalayacak, temellerine dek yıkacak, onda taş üstünde taş bırakmayacak ve onu işçi ve görevlileri kapsayan yeni bir aygıtla değiştireceklerdir. Bu işçi ve görevlilerin bürokrat durumuna gelmelerini engellemek için, Marx ve Engels tarafından enine boyuna incelenmiş olan önlemler hemen alınacaktır:

- 1) Her işe seçimle gelme, ama her an görevden alınabilme
- 2) İşçinin aldığından yüksek olmayan bir ücret
- 3) Herkesin denetim ve gözetim işlerini yapabilmesi, yani herkesin bir zaman için bürokrat durumuna gelmesi ve bu yüzden kimsenin bürokrat olmaması için gerekli önlemlerin alınması. (2014: 131)

O halde sormak gerekiyor; başlangıçta dahi bürokrasinin tamamen yıkılmasını, fahiş ücretlerin ve seçilmişlerin ayrıcalıklarının ortadan kaldırılmasını ve devlet aygıtının bir "sovyetler sovyeti" (meclisler meclisi) olarak tasarlanmasını öngören bu ilkeler ortadayken, Marksistlerin "demokratik bir yaşamın inşasına dair ilkelerinin olmadığı" tespiti ne kadar doğrudur?

Yine soralım, Bookchin'in halk meclisleri ve federasyon önerisi bundan farklı olarak ne tip bir doğrudan demokrasi ile işleyecektir? Bırakın şehri, bir mahalleyi bile aşan meclis yapılanmaları delegasyon sistemi ile yürümek zorunda kalmayacak mıdır? Delegasyonun temsilden farkı da zaten seçim ve geri çağırma hakkı değil midir? Madem öyle, ciltler dolusu külliyatla tartışılmış ve çokça da uygulanmaya çalışılmış bu devrimci pratikler neden bu kadar görmezden gelinmektedir?

Bu noktada Bookchin'in hangi propaganda araçlarından etkilendiğini anlamak için şu "alıntılar" göz önüne sermekte fayda var: "Sosyalist ülkeler ve hareketler savundukları 'başarıları' açısından değil, 'çarpık biçimleri' açısından 'sosyalist'tirler. Gerçekten de, 'çarpık biçimleri' başarılarından daha büyük önem kazanmıştır" (Bookchin, 1996: 188). Burjuvazinin propagandalarından uzak ve ne kadar da nesnel bir değerlendirme, öyle değil mi? Bookchin'in bu sözleri kapitalist tahakküm koşullarında sarf ettiğini düşünürsek, kapitalizmin reel sosyalizmden daha iyi bir sistem olduğu sonucunu çıkarmamız ayıp mı olur acaba?

İroniyi bir yana bırakalım ve sözümüzü söyleyelim: eğer SSCB'nin neden 1950'lerden sonra kapitalist restorasyona uğrayıp bürokratik bir devlete dönüştüğü üzerine konuşulmak isteniyorsa, ki enine boyuna konuşulmalıdır, soruna "Marksizmin zaten böyle bir niyeti yoktu", "ilkeleri yoktu" veya "yapısı gereği mümkün değildi" diyerek toptancı ve apaçık yanlış bir cevap bulmak yerine, dönemin nesnel ve öznel koşulları kapsamında bir tartışma yürütmek hem daha etik, hem de daha sağlıklı olacaktır.

O halde eleştiri namına geriye "kitlelerin devrim öncesinde doğrudan demokrasi okulundan geçmemiş olması", devrimin bu sebeple başarısız olduğu tezi kalıyor. Anlaşıyor ki Bookchin doğrudan demokratik yapıların inşasının üretim ve baskı araçlarının proletaryanın eline geçtiği devrim şartlarından ziyade,



kapitalizmin saldırıları altında daha kolay olacağını düşünüyor. Bu insanın merkezine de kılcal damarlarına kadar kapitalist insanın gerçekleştiği şehri ve şehirde inşa edilecek halk meclislerine dayalı özyönetim pratiklerini, "özgürlükçü belediyeleri" koyuyor.

### **Emperyalist Küreselleşme Çağında Kente Sıkışmak**

Demokratik devrim yolunda kitleleri demokrasi okulundan geçirip dayanışma pratiklerini arttırmalarını sağlama ve kolektif bir bilinç ve eylem yaratma noktasında meclisler inşa etmenin ve yerel yönetim iktidarlarında mevzi kazanmanın sosyalist devrim stratejisindeki yeri ve hatta zorunluluğu yadsınamaz, şüphesiz. Örneğin, KCK'nin Kürdistan'daki toplumsal yapılanmasının ilerici bir karakter taşımadığını kim iddia edebilir? Evet, demokratik yerel yönetimler ve halk meclisleri belli oranda kamulaştırmaya gidebilirler ve böylece daha eşitlikçi bir yaşamı örebilirler. Ancak kapitalist hegemonya altında bunun sınırları ve sunduğu imkanlar sanıldığından çok daha dardır.

Hayatımızın maddi koşullarının üretimi büyük oranda burjuvazinin elinde olduğu; kapitalist üretimin merkezileştiği ve tamamıyla toplumsallaşıp tüm ulusa ve hatta tüm dünya sathına yayıldığı ve bu işleyişin de devlet ve yasalar tarafından zor ile korunduğu ortadadır. Şehir de, üretim ilişkileri açısından, Bookchin'in başvurmayı çok sevdiği o tarihi örneklerdeki gibi, her şeyin merkezi olan izole bir odak değil, emperyalist küreselleşme tarafından parçalanmış coğrafi toplaşma alanıdır artık. Diğer bir deyişle sermayenin ve onun düzeninin koruyucusu olan burjuva devletin pratikleri ve hegemonyası, şehirleri yatay kesmektedir. Tek bir şehirde üretilen ürün ve hizmetlerin fiziksel olarak hangi şehirlerin üretimine bağlı olduğunu düşünürsek bunun ne demek olduğu çok daha iyi anlaşılır. Buradan çıkan ilk sonuç, kapitalist hegemonyanın artık şehir ölçeğini çok aştığı ve dolayısıyla kapitalist

birikimin şehirlerde izole edilip yenilmesinin mümkün olamayacağıdır. Örneğin her bir üretim faktörünün tedariki ayrı şehirlerden yapılan bir fabrikanın sadece o anda orada bulunan üretim araçlarını "belediyeleştirmek", üretimi komünalleştirmek olmayacaktır. Hammadde, bakım-onarım, finansman (ve hatta işçi tabanı) tedariki şehrin dışından gelmek zorunda olduğu müddetçe üretim sürecinin bütünlüğü sağlanamayacaktır. Bu sorun bir şekilde aşılsa bile, kurulan demokratik halk işletmeleri -eğer sınırlarını kapatmayacaklarsa- ölçek ekonomisinin kanunlarından (çok ve ucuza al, çok ve ucuza sat) dolayı diğer kapitalist şirketlerle hiçbir şekilde rekabet edemeyecek ve kısa süre içerisinde kapitalist mantığa teslim olmak durumunda kalacaktır. Burjuvaziye dışlayıp kendi içine kapalı bir komünallik oluşturmak ise, ki Bookchin zaten bunu iddia etmiyor, tüm kaynakların burjuvaziye ait olduğu bir çağda hiç bir işe yaramayacaktır.

İkinci olarak, üretim araçlarına, temel hammadde kaynaklarına ve ulaşım hatlarına gerçek anlamda, yani kitleleri özgürleştirecek şekilde dokunmaya çalışan her yerel yönetim kararı, kısa süre içerisinde merkezi yönetim tarafından ekonomik, hukuki ve askeri yolla geçersiz kılınacaktır. Bookchin baskı aygıtlarının söz konusu saldırılarına karşı komünalistlerin radikalleşebileceğini, komünalist mücadelenin devrimci zoru kategorik olarak reddetmediğini söylüyor. Ancak şehir odaklı mücadeleler, her ne kadar silahlı bir savunma biçimini de alsalar (ve hatta mevzi savaşında belirli kazanımlar dahi elde etseler), yerelle sınırlandıkları müddetçe merkezin gücü karşısında savunmasız durumda kalacaklardır. Paris, Fatsa ve Kürdistan deneyimlerinin anlattığı şey de budur: eğer merkezî kapitalist iktidarı tek seferde ezemezseniz, o merkez kısa sürede dönüp en acılı şekilde sizi ezecektir. Önce ulus, daha sonra dünya devrimi fikri kendine yeterlilik ve fiziksel hegemonya ölçeği açısından çağımız için anlaşılabilir bir strateji olsa da, önce şehir, sonra ulus devrimi fikri bu sebeplerden

dolayı gerçekçi bir mücadele stratejisi olmayacaktır. Peki, tüm bunları biliyor olmasına rağmen Bookchin'i bu yanlışı yapmaya iten şey nedir?

### **Evrimin Son Aşaması Olarak İdealizm?**

Bookchin'in komünalizminde halk meclislerinin inşası ve belediyelerin ele geçirilmesi sonucunda komünalist dönüşümün yaşanabileceği tezindeki merkezi kavram "rasyonel birey"dir. Bookchin'e göre insan türünün akli, kaynaklardan azami ve sürdürülebilir bir şekilde faydalanabilecek seviyeye ulaştığında, kendisi için doğru olanı görebilecek ve hiyerarşileri yıkıp, etik bir yaşamı inşa edebilecektir. Bu, kendiliğindenci bir çizgi değildir elbette – yine de bir önderliğe ve disiplinli bir örgüt yapısına sahip olan komünalist bir öncü örgütün iradesine ihtiyaç duyar. Bu örgüt, yeni hiyerarşilere izin vermeyen yapısı, etkili propagandası ve düzenli eğitimleriyle giderek büyür ve dönüşüm için statükoyu zorlamaya başlar.

Öncü örgütün bilinçlendirme çalışmaları Marksist-Leninist strateji için de hayatidir ancak tek başına yeterli değildir. Devrim için nesnel-sınıfsal çelişkilerin yeteri kadar keskinleşmiş olması, egemen sınıfın aşılamayacak bir üretim/yönetim krizi içerisinde bulunması da gerekir. Bookchin'de ise aksine devrim (ya da dönüşüm), üretici güçler ve üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin bir fonksiyonu olarak görülmez. Belirleyici olan, insan aklının evrimsel düzeyidir. Bu da Bookchin'in insanı maddi yaşam koşulları temelinden koparıp idealist bir düzleme yerleştirmesine yol açar.

Bu açıdan Bookchin ütopyacı sosyalistlerle ve burjuva liberallerle aynı temeli paylaşır. Bookchin'in ütopyacı sosyalistlerden ve burjuva liberallerinden belki de tek farkı, bu soyut ve "özgürleşmiş" akli evrimsel bir sürecin sonuna koymasındadır. Ancak ne kadar evrimsel, doğalcı ve "diyalektik" olursa olsun, onda dünyayı belirleyen şey hala bilinçtir. Bir yönüyle, insan türünün

idealizmi işletecek kadar evrimleştiğini savunur Bookchin.

Bu temel hata kendisini halk meclislerine atfedilen aşırı önemde kendini gösterir. Buna göre, rasyonel yurttaşların halk meclislerindeki eşit oy hakkı, nihayetinde eşit siyasi etkiyi de beraberinde getirecektir. Yani demokrasinin işlemesinin koşulu sınıfın, statünün ve sömürünün ortadan kaldırılması değil, öncelikle üyelerin siyasal alanda eşit, eğitilmiş, bilinçli ve rasyonel olup olmamasıdır. Buna göre kredi kartı borcu sebebiyle her ay maaşının yarısını bankaya veren bir işçi ile açılım paketlerinden nemalanma hayali kuran bir esnaf ve hatta bir KOBİ sahibi eğer mâkul düşünürlerse ortak refahlarını arttıracak şekilde, yani kolektivizm temelinde hareket edebilirler.

Ham bir hayaldir bu! Hem eşitliği sömürü ilişkileri gerçeğinden koparıp soyut bir eşitlik algısına dayandıran, hem de zihinlerin evrimini koşulların evriminden koparan bir ütopyacıdır... Öncelikle, kapitalizmin aşırı üretime dayalı kriz döngülerini, krizin patlak vereceği noktaları, bu noktaların karmaşık ve çok katmanlı ekonomik, siyasi ve kültürel biçimlerini hesaba katıp ona göre konumlanmayan bir mücadele, açıktır ki ihtiyaç duyduğu toplumsal sıkışmayı bulamayacak, gücünü odaklayamayacaktır.

Ayrıca işçi sınıfını küçük ve hatta orta burjuvazi ile yedekleme değil, eşitleme ilişkisine oturtma gayretinin eksikliğini de göstermek gerekiyor. İşçi sınıfının önderliğinde, yani sınıf temelinde birleşmeyen, sosyalist mücadele hedefinden ve planlamasından yoksun olan "bilinçli yurttaşlar", her ne kadar doğru yolun komünde olduğunu görseler de, ezilenlerin epey farklı sömürü derecelerine sahip bölükleri (işçiler, köylüler, küçük burjuvazi vb.) olarak kısa süre içerisinde aralarındaki dar çıkar ilişkilerine geri dönmek durumunda kalacaklar ve meclis, eşitlikçi işlevini yitirerek kapitalizmin iç savaş saldırılarına açık hale gelecektir.

Özetle, hayatı belirleyecek olan şey, sadece yurttaşların zihinlerinde neyin nasıl olması gerektiğine yönelik doğru bir projeksiyon değil, tarihin verili dönemindeki sınıf çelişkisinin ve örgütlülüğünün verili durumu olacaktır.

### İç Savaşlar Toplumunda Sosyalist Mücadele

Özetlemek gerekirse,

"Sınıf çelişkileri bulanıklaşmıştır" tespitinden, çelişkiyi örten ayrışmalarla aktif bir mücadeleyi değil, çelişkinin fiili reddini çıkaran;

SSCB'nin kapitalist restorasyonunu ve bürokratikleşmesini tarihsel koşullara değil, sınıflar savaşı tezinin kendisine bağlayan;

Kapitalizmin ayrıştırdığı ve ezdiği kimlikleri ontolojik olarak sınıfla bir kılan;

Ve şehri izole bir merkez olarak görüp, küreselleşmiş emperyalizm ve onun ulus-devlet aygıtları ile savaşımı yerel (öz)yönetim mevzisi mücadelesine hapseden Bookchin, temel sosyalist stratejiye alternatif bir proje sunmamaktadır.

Halk meclislerine dayalı, doğrudan demokratik yapıların inşası; bu yapıların ekonomik, sosyal ve kültürel ağlar oluşturması ve yerel yönetim organlarının kazanılması sosyalist mücadele stratejisinin vazgeçilmez bir parçası olabilir. Bu yönde atılacak her adım, Marksistlerin değil burun kıvrımak, ilk elden yürütücüsü olmalarını gerektiren adımlardır. Ancak kapitalist barbarlığı yok etmenin yolu, istesek de, istemesek de, 1) Sermayenin aşırı üretimden kaynaklı kriz döngüsüne girmesinden ve bu krizin dünya-tarihsel analizinin her yönüyle doğru okunabilmesinden ve 2) Merkezi iktidarı devirip üretim araçlarına, toprağa ve baskı aygıtlarına el koyacak zora dayalı bir kalkışmanın örgütlenmesinden, yani burjuvazinin direncini bir daha doğrulamamak üzere ezmekten ve yok

etmekten geçecektir. Aksi halde, merkezin ezilmediği her durumda yerel kazanımlar tehdit altında olacak ve büyük ihtimalle ezilecektir.

Böyle bir kalkışma da, kapitalizmin yarattığı iç savaşlar toplumundaki ezilen kimlik ve mücadeleleri ilk elden sahiplenen, tüm ezilenleri Marksist temelde ortaklaştırmaya çalışan işçi sınıfının ve onun öncü örgütünün sosyalizm mücadelesi ile mümkün olacaktır – sınıfsal konumlarından bağımsız "rasyonel" yurttaşlardan oluşan halk meclislerinin büyüerek devleti peyder pey sivil hayatın dışına itmesiyle değil.



### KAYNAKLAR

Bookchin, M. (1996) *Ekolojik Bir Topluma Doğru*, Ayrıntı Yayınları

----- (2015) *The Next Revolution: Popular Assemblies and The Promise of Direct Democracy*, E-book, Verso

Federrici, S. (2014) "Proletaryadan Kognitaryaya, İşçi Sınıfından Çokluğa: Gayri Maddi Emek Kuramının Yanılgıları", *skopbülten*, <http://www.e-skop.com/skopbulten/proletaryadan-kognitaryaya-isci-sinifindan-cokluga-gayri-maddi-emek-kuraminin-yanilgilari/1914>

Lenin, V. I. (2014) *Devlet ve İhtilal*, Bilim ve Sosyalizm Yayınları

----- (2003) *Ne Yapmalı*, Eriş Yayınları

Marks, K., Engels F. (2002) *Alman İdeolojisi*, Sol Yayınları

Wood, E. M. (2011) *Sınıftan Kaçış: Yeni "Hakiki" Sosyalizm*, Yordam Yayınları

# KOMÜNAL EKONOMİ AYRI BİR ÜRETİM TARZI OLABİLİR Mİ?

*Olca Çelik*

*Bazı şeyler vardır, gayet güzel bir karışım oluşturur – tuz ve biber gibi. Ancak su ve ateş birbirini ile karıştıramazsınız. Peki, karşıt nitelikleri karıştırma çabası olarak pazar, tuz ve biber gibi midir yoksa su ve ateş gibi mi?*

Bertell Ollman, Market Socialism

SSCB'nin 1950'lerden sonra kapitalist restorasyona uğraması ve akabinde geliştirilen sosyal demokrasi fikrinin neoliberalizme teslim olmasıyla birlikte, serbest pazarı ve özel mülkiyeti olduğu kadar toplumsal mülkiyeti ve planlamayı da dışlayan, "üretim tarzında 3.yol" tartışmaları hız kazandı. Kapitalizmin en ileri düzeyde olduğu ABD ve AB ülkelerinde daha çok mikro işletme modelleri üzerinden katılımcı ekonomi, ekonomik demokrasi, dayanışma ekonomisi tartışmaları yürürken, Latin Amerika'da ise 21. yy. sosyalizmi adı altında kamu, özel ve topluluk mülkiyetini içeren daha karma bir yapı inşa edilmeye çalışılıyor. Öte yandan kapitalist birikimin görece daha az olduğu Chiapas ve Rojava'da daha çok tarım kooperatiflerine, tarım ekonomisine ve öz-yeterliliğe dayalı komünal ekonomi modellerinin tartışıldığını görüyoruz. Bu çerçevede PKK lideri Abdullah Öcalan'ın kuramsallaştırmaya çalıştığı, kapitalizme

(ve sosyalizme) alternatif olarak ortaya konan komünal ekonomi perspektifi son zamanlarda akademik çevrelerce epey rağbet görmekte.

Bu yazıda bahse konu perspektifin:

1) Üretim araçlarının toplumsal mülkiyeti ve planlama konusunda takındığı eklektik tutum sebebiyle kapitalizm ve sosyalizmden ayrı bir üretim tarzı olamayacağını, kısa süre içerisinde ya kapitalizme ya da sosyalizme evrilmek durumunda kalacağını,

2) Bunun sebebinin de tarihsel materyalizmin en temel ilkelerinden ayrılıp, çubuğu idealizm lehine fazlaca bükmesinden kaynaklandığını,

3) Ancak yine de komünal ekonomi düşüncesinin ilerici ve halkçı bir programa sahip olduğunu ve sınıf mücadelesi görüşü açısından ele alınabildiği ölçüde bu programın toplumu daha ileri bir üretim tarzı olan işçi ve köylü sovyetleri sistemine hazırlayacak bir pratik sunabileceğini savunacağım.

Bunları yaparken eleştirilerimi alışlagelmişin dışında "komün ve kooperatif içi demokrasi" boyutundan ziyade komün ve kooperatifler arası ilişkilere, yani makro ekonomik seviyeye odaklayacağım.

## Öcalan ve Demokratik Uyguluk Düşüncesi

Abdullah Öcalan'ın komünal ekonomi perspektifi onun tarih ve toplum çözümlerinin dolaysız bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. İmralı'da kaleme aldığı ve Demokratik Uyguluk Manifestosu üst başlığıyla yayımlanan eserlerinde Öcalan, tarihteki temel çelişkinin devletli toplumlar ve demokratik toplumlar arasındaki çelişki olduğu tezini açmaya çalışıyor. Bu modele göre, tarihte toplumlar; özünde demokratik, eşitlikçi ve dayanışmacı karakter göstermişlerdir.

Bu toplumlar insan ihtiyaçları dışında zenginleşmek için yapılan mal ve para birikimlerine hep şüpheyle bakmışlar, fırsat bulur bulmaz bu birikimleri ihtiyaç sahiplerine dağıtmaktan çekinmemişlerdir. Hatta bu doğal toplumlar "çok uzun süre değişim değerine yabancıdır. Bunu düşünmez bile, ayıp sayar. Değerli bir nesneyi değerli bulduğu topluluk veya bireylere armağan ederler" (Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi, 2014: 8).

Bu demokratik eğilim karşısındaki tekelleşme ve iktidar eğilimi ise toplumları hiyerarşik ve sömürücü bir yapıya evrilmiştir. Bu tekelleşme eğilimi kendini en ağır şekilde kapitalizm ve devlet formunda bulmuştur zira "her ikisi de özünde artık-değer gaspı yoluyla toplumun temellerini oyan güçlerdir" (Öcalan, 2013C: 50) Ancak Öcalan'a göre bu tekelleşme eğilimi sadece ekonomik çerçeve üzerinden okunamaz. Marksizmin alt yapı ve üst yapı gibi kavramsallaştırmaları yetersizdir. Cinsiyet, aile, milliyet, din, kültür vb. alanlar da ekonomik sömürü ve devlet şiddetinden bağımsız bir şekilde tekelleşmenin konusu olabilmektedir (Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi, 2014: 7). Yani tekelleşme, sermaye eliyle olduğu kadar devlet, din adamları, erkeklik pratikleri eliyle de yürür ve birbirlerini dönüştürürler. Örneğin; uygarlıksız kapitalizm diye bir şey olamaz: Artık-değere el koyma mücadelesinin yanında kapitalizmi yaratan bir kültür de vardır. Öcalan'a göre aslanan, tek başına işçi mücadelesi veya kadın mücadelesi değil, bir bütün olarak anti-tekelleşme mücadelesi eksenine oturmuş demokratik uygarlık mücadelesi olmalıdır (Öcalan, 2013B: 223).

Öcalan'ın düşüncelerinin ikinci düğüm noktası da bununla bağlantılı olarak ortaya çıkmaktadır: yaşam, bireylerin ya da devletlerin değil, grupların bir fonksiyonudur. Gruplar, kültürel, dinsel ve ekonomik olarak bir bütündür. Dolayısıyla çelişkiler bireyler ve sınıflar arasında değil, bunları da içeren toplumsal gövdeler, gruplar arasında cereyan eder (2013C: 223). Nasıl ki doğal toplum yapısı bireylerden değil, gruplardan oluşmuşsa,

demokratik uygarlığı kuracak olanlar da gruplar olacaktır. Bu gruplar kendi içlerinde doğrudan demokratik, cinsiyet-eşitlikçi, komünal ekonomiye dayalı, ekolojik yaşam perspektifi ile yaşayacaklar, birbirleriyle de yine aynı perspektif üzerinden ilişkileneceklerdir. Peki, buradaki komünal ekonomi nasıl bir şey olacaktır?

### Komünal Ekonomi

Komünal ekonominin ruhunu oluşturan ideal, yerelin ihtiyaçlarının yine o yerelin istek, planlama ve emeği doğrultusunda kolektif bir şekilde karşılanması gerektiği düşüncesidir. Kapitalizm ve sosyalizm yerelin inisiyatifini yok etmiş, iradeyi bireylerin, diğeri de devletin tekeline devretmiştir. Oysa Öcalan'a göre "ekonomi, en az devletleştirilmiş, özelleştirilmiş toplumsal gerçekliktir. Toplum kolektivizminin en temel dokusudur" (Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi, 2014: 11).

Öcalan kapitalizmi ekonomiye dair bir şey olarak değerlendirmez. Ona göre, kapitalizm ekonomi değil, tersine, ekonomiyi öldüren bir yapıdır. Kapitalizm bir pazar ekonomisi de değildir zira insanların pazarda birbirleriyle özgürce ve eşit koşullarda ticaret yapabilmesine engel olarak tekelleşmeyi doğurmuştur. Öcalan'a göre doğal toplumda ekonomi aslen bireylerin (işçi, patron, ağa, bey vb.) ya da devletlerin (ulus-devlet, sosyalist devlet vb.) değil, yerellerdeki grupların, komünlerin, toplulukların işidir. Bu ekonominin verimli çalışmasının da koşuludur (Öcalan, 2013C: 181).

Komünal ekonominin ana unsurları üretim kooperatifleridir (Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi, 2014: 7). Bu kooperatiflerin mülkiyeti, sevk ve idaresi komünlere aittir ve işçileri tarafından demokratik esaslara göre yönetilmelidir.

Burada özel mülkiyeti de, kamu mülkiyetini de reddeden bir perspektif vardır. Dolayısıyla aslanan, grup mülkiyetidir. Komünal ekonomide özel

mülkiyete dayalı kapitalist üretim ancak tali olarak bulunabilir. Tabii bu noktada, kapitalizmi doğal toplumun baş düşmanlarından gören Abdullah Öcalan'ın kapitalist tanımının teknik olarak meta ürettiren ve üretim sürecinde yaratılan artık-değere el koyan kişiselleşmiş sermayenin tamamını değil, sadece bir kısmını kapsadığını bilmek gerekiyor. Örneğin, orta ölçekli şirketler kapitalist kuruluşlar değildirler (Öcalan, 2013C: 98). Ancak beslenme, sağlık, barınma, kültür-sanat gibi temel alanlar bu şirketlerin faaliyet konusu olmamalıdır. Bu alanlar komünal yaşamın, kooperatiflerin konusudur. (Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi, 2014: 91).

Öcalan'a göre metalar da dahil hiçbir toplumsal değer ölçülebilir bir şey değildir zira "yalnız canlı emeğin değil, sayılması olanaksız emeklerin ürünü olan bir maddeyi bir kişinin emeğinin değeri saymanın kendisi yanlışlık olup, değer gaspı ve hırsızlığın önünü açan bir yaklaşımdır" (Öcalan, 2013A: 136). Dolayısıyla komünal ekonomide, emeğe değer biçmek yoluyla kısıtlayan değişim değeri değil, kullanım değeri ön planda olmalı ve istismar yaratacak kazanç biçimleri engellenmelidir (Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi, 2014: 88).

Öcalan pazarı ve ticareti dışlamamakta, bilakis varlıklarını zorunlu görmektedir. Evet, komünal ekonomide gruplar birbiriyle özgür bir şekilde pazar üzerinden ticaret yapacaklardır. Ancak burada ölçü yine kâr zemini yaratmanın değil, topluluklar arasındaki ihtiyaç alışverişini kolaylaştırmanın aracı olarak değerlendirilir. Sadece satmak için değil, ihtiyaç için üretilir. Ticaretin amacı para olmadığı gibi, temel aracı da para değildir (2014: 93).

Dolayısıyla Öcalan'da pazar, denetimsiz ve kendiliğinden bir ilişki biçimi olarak tasavvur edilmemektedir. Zira, "herhangi bir topluluk veya bölge, kendi pazarını oluştururken, diğer toplulukları veya bölgeleri ilgilendiren kararları tek başına

alamaz ve hayata geçiremez" (2014: 89). Burada grupların oluşturduğu demokratik birlikler ve meclisler belirleyici rol oynayacaklar, değişim değerinin ve kârın aşırılaşmasını engelleyeceklerdir. Özel mülkiyetin grup mülkiyetine veya bir grup mülkiyetinin diğer grup mülkiyetine karşı sömürücü derecede baskın çıkmamasının teminatı, hayatın her alanını örgütleyecek olan doğrudan demokratik bu yapılar, meclisler olacaktır.

Komünal ekonomi perspektifi Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi (KUÖH) tarafından düzenlenen çalıştay ve konferanslarda da geliştirilmeye, somutlaştırılmaya çalışılıyor. Sebze hallerinin, çarşı ve bakkalların kooperatif şeklinde örgütlenmesi; küçük ölçekli şirketler tarafından yapılan üretimde ortak tedarik yönteminin geliştirilmesi; Hevsel Bahçeleri'nin Diyarbakır'ın kentsel tarım alanları olarak kurgulanması; "yerelde üret, yerelde tüket" anlayışının yükseltilmesi; takas pazarlarını kurumsallaştırılması; kâr amacı gütmeyen kredi birlikleri kurulup düşük faizli kredi ya da yüksek faizli mevduat uygulanması, konferans bildirgelerine geçen kurumsallaşma önerilerinden bazılarıdır. (Bildirgeler)

### **Zemin Temizliği: Temel Kavram ve İlişkiler**

Peki, birey ya da toplum mülkiyetinin değil, grup mülkiyetinin esas olduğu, kooperatifler içerisinde sömürünün olmadığı; küçük ve orta boy sermaye ile dayanışmacı ekonomi ağlarının bir arada yaşadığı; pazarı merkeze alan ancak toplumun siyasi örgütlülüğünün ve bilinç düzeyinin aşırı kârı baskılayabildiği ve kullanım değerinin temel alındığı bir ekonomi kurmak ve onu sürdürmek mümkün müdür? Bu, birçok açıdan olanaksız gözüküyor.

#### **Grup ve Mülkiyet**

Mülkiyetin gruplara ait olmasının ne anlama geleceğini tartışmadan önce ekonomik bir modelin temel unsuru olarak

"grup" kavramının gerekliliğini ve geçerliliğini sorgulamamız gerekiyor.

16-19. yüzyıllarda, hatta 20. yüzyılın ilk yarısına kadar dünyadaki toplumları kapitalist ve köylü toplumlar olarak ikiye ayırabilir, ülkeler içinde de görece dışa kapalı, geçimlik üretim yapan, kültür ve gelenek özgünlüğüne sahip, görece küçük ölçekli yerellerden ve bu yerellerdeki üretim atölyelerinden/küçük fabrikalardan bahsedebiliriz. Ancak günümüzde üretim toplumsallaşmış, üretici güçlerin gelişimiyle birlikte üretim kitle (hatta dünya) ihtiyacı ölçeğinde üretime imkan tanıyan büyük fabrikalarda yoğunlaşmış, köylerdeki küçük gruplar dağılmaya başlamış, nüfusun büyük bir bölümü şehirli işçi nüfusu haline gelmiştir. Yani yoğunlaşmış merkezileşmiş üretimi bölmek bu üretim düzeyinde artık mümkün değildir. "Aksi durumda kırsal alanın iktisadi örgütlenmesinde faydalı bir araç olan üretim örgütlenmeleri, toplumsallaşmış üretim alanları için parçalanma anlamına gelecektir" (Lenin, 1990: 441-5). Nasıl üretim parçalanabilecek düzeyi geride bırakmışsa, şehirlerde yoğunlaşmış ve bir sınıf haline gelmiş işçi kitlelerinin de yerel gruplar olarak parçalı bir yapıya sahip olduğundan bahsedilemez artık. Böyle bir durumda grup kavramının tek anlamı "işçi şehirleri" ya da "büyük ölçekli işçi komünleri" olabilir.

Üretimin merkezileşmesinin yanında, üretim alanları pazara dayalı iş bölümü neticesinde birbirine bağımlı hale gelmiş; artık gündelik ihtiyaçlar toplamımızı oluşturan ürünlerin her biri, hatta her bir ürünün üretimi için gereken fiziksel faktörler (hammadde, işgücü, teknik) dahi pazara dayalı iş bölümü altında farklı şehir, hatta farklı ülkelerden sağlanmaya başlanmıştır. Bu da geçimlik tarım ve basit inşaat ve üretim faaliyetleri dışındaki asıl ekonomik alanı karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde olan parçalardan oluşan ve son derece karmaşık bir bütün olarak görmemizi, dolayısıyla anti-kapitalist olması düşünülen üretimi ve mülkiyeti de grupların değil, bir bütün halinde işçi

sınıfının etkinliği ve hakkı olarak kavramamızı gerekli kılmaktadır.

Bir an için tahayyül edilen şeyin toplumsallaşmış üretime göre gruplanmış büyük işçi komünleri olduğunu düşünelim. Bu durumda, Öcalan'ın "herhangi bir topluluk veya bölge, kendi pazarını oluştururken, diğer toplulukları veya bölgeleri ilgilendiren kararları tek başına alamaz ve hayata geçiremez" ilkesi ile toplum mülkiyeti ve planlı bir ekonomi önerildiği anlamına mı gelir?

Mülkiyet hakkı temelde iki hakkın bileşkesidir: Kullanım hakkı ve devir hakkı. Öcalan, grupların üretim araçları üzerindeki haklarının kullanım hakkı ile sınırlı tutulacağını söyler. Yani bu araçlar alınıp satılamaz ancak neyin ne kadar üretilip, üretilen ürünlerin nasıl bölüşüleceği konusunda karar hakkı tamamen olmasa da büyük ölçüde gruplardadır. Buradaki "büyük ölçüde" ifadesi bu hakka getirilen hukuki sınırlamalar olduğuna işaret ediyor. Ancak Öcalan'ın gruplara dayalı ontolojisi, özyönetim ve adil pazarlara olan vurgu, esas olanın grupların kullanım hakkı olduğunu ortaya koyuyor. Dolayısıyla Öcalan'ın söz konusu ilkesi, planlı üretimi ve üretim araçlarının tüm yönleriyle topluma ait olmasını değil, neyi, ne kadar üreteceklerine son kertede kendileri karar verecek olan bağımsız grupların, ürünlerini birbirleri ile değişirken siyasi üst yapılar (ekonomi konseyleri, meclisler vb.) yoluyla dayanışmacı ve anlayışlı davranmaları gerektiğini salık veren yarı etik, yarı hukuki bir ilke olarak gözüküyor.

Peki, bu değişim neye göre olacaktır? Pazar ile kullanım değeri birbiriyle ne derece uyuşan kavramlardır ve bu yarı-hukuki ilke nasıl bir üretim düzenini besler?

Artık-ürün, Pazar ve Değer

Kullanım değeri, üretici güçlerin gelişim düzeyinin artık-ürün üretimine izin vermediği ve ihtiyaçların basit bir iş

bölümü içinde doğal bir uyum ile üretilip dağıtıldığı kapalı ve küçük ilkel komünal topluluklarda geçerli olabilir. Buradan yola çıkılarak, modern komünal ekonomide de artık-ürün üretimine gidilmeyeceği, "doğal toplumlarda" olduğu gibi sadece temel ihtiyaçlara odaklanılacağı, bu sebeple pazarda oluşacak değişim değerinin birikime yol açacak boyutta bir risk yaratmayacağı iddia edilebilir mi peki?

Buna karşı öncelikle belirtmek gerekir ki, temel ihtiyaçlar karşılanıp biten şeyler değil, devamlı surette gelişen şeylerdir. Günümüzdeki "tüketim çılgınlığının" yıkıcı boyutlara ulaşmış olmasına yönelik eleştiriler, ihtiyaçların ontolojisinin dinamik bir yapı arz ettiği gerçeğini değiştirmez. Dolayısıyla temel ihtiyaçları tanımlayarak "doğal toplum" adı altında sabit tutmaya yönelik bir bakış açısı, özcü bir mitolojiye dayanması bir kenara, üretici güçlerin zamanda donup kalması ve insanların kendi maddi koşullarını iyileştirmekten vazgeçmesi gerektiğini söylemekten farksız olacaktır. Aksine, ihtiyaçların dinamik yapısı her zaman artık-ürün motivasyonunu besleyecektir. Günümüzde kapitalizmin temel sorunu artık-ürün üretimi değil, bu üretimin toplum için yapılmaması, kapitalist sınıfın çıkarlarına göre yapılmasıdır.

Üretici güçlerin son derece geliştiği, üretimin devasa boyutlara ulaşmış işbölümü ile toplumsallaştığı ve birbirinden bağımsızlaşmış üreticilerin yaşamlarını sürdürmek ve geliştirmek adına toplumun geri kalanının kullanımı için ürettikleri artık-ürünleri birbirine sattıkları bir yapıda aslanan değer, kullanım değeri değil, zorunlu olarak değişim değeri olacaktır. Bunun sebebi, ortada planlı bir üretim olmamasından dolayı, kendi üretim araçlarının kullanım hakkına sahip olan birbirinden bağımsız üreticilerin toplumun ihtiyacından az ya da fazla üretebilecekleri artık-ürünlerini pazarda değişime sokmak için nesnel bir eşdeğer ölçütüne, yani "nesnel bir soyutlamaya" ihtiyaç duymalarıdır.<sup>1</sup> Yani alıcı olarak karşısında sadece belli bir grup değil, gruplardan oluşan topyekün bir pazar olduğundan, ürünlerin değeri grupların subjektif

kullanım değerine göre değil, nesnel değişim değerine göre belirlenecektir. Bunun başkaca bir yolu da yoktur.

Elde edilen artık-ürünler kaynaklara erişim, verimlilik ve dış pazarlara açıklık düzeyi gibi faktörlere bağlı olarak pazardaki rekabet sonucu ticaret kârı olarak belli ellerde toplanacak, üretim hacmindeki artış iş bölümünün ve kapitalist kâr mekanizmalarının kurulmasına zemin hazırlayacaktır. Yani ortalama değişim değerinin üstünde değer üreten üreticilerden, değişim değerinin altında değer üretebilenlere doğru zenginlik akışı olacaktır. Hileli değil, tamamen âdil, yani herkesin emeği ile varolup, eşdeğer metaların mübadele edildiği serbest bir pazarın zorunlu sonucudur bu. Bu da bir tarafta yoksullaşma ve iflasları, diğer tarafta zenginleşme ve tekelleşmeyi getirecektir. 16-17. yüzyıllarda Avrupa'da basit meta üretimi içinde ortaya çıkan ticaret sermayesinin, sonrasında sanayi ve finans sermayesine dönüşerek bağımsız üreticileri mülksüzleştirip, nihayetinde proleterleştirmesi gibi, grup mülkiyetine ve değişim değerine dayalı bir pazar ekonomisi de aynı evrelerden geçecektir.<sup>2</sup> Bireylerin değil, grupların ticaret yaptığı bir pazarda değişen tek şey bireysel kapitalistlerin yerini kolektif kapitalistlerin alması olacaktır.

Peki, serbest değil, kontrollü bir pazarı savunan komünal bir ekonomide temelde üreticilerin gönüllülük esasına dayalı birlikleri olan konseyler ve meclisler bu olumsuz riskleri nasıl önleyecektir? Daha doğrusu, önleyebilecek midir?

### Yeniden-Dağıtıcı Adaletin Sınırları

#### Model 1: Tam Komünal Ekonomi

Öncelikle tüm üretimin ve paylaşımın demokratik komün ve kooperatifler arasında yapıldığını varsayalım. Şüphesiz ki doğrudan demokratik halk meclisleri ağı ve ekonomik konseyler, grupların birbirini dinlemesine, anlamasına ve koordine olmasına yardımcı olabilecektir. Ancak bu



meclisler, nihayetinde sadece zamanla bozulan üretim ve bölüşüm ilişkilerine müdahale etmeye çalışacaklarsa, yeniden-dağıtıcı adalet unsurlarından başka bir şey olmayacaklardır.

Verili zamanda üretim araçlarının kullanım hakkı (ne ve ne kadar üretileceğine karar verme hakkı) toplumun tümünden daha küçük ve son kertede birbirinden bağımsız parçalara devredilmiş olduğu için, üretimde ve dolaşımda rekabet ve kâr mantığının kendini somutlamasına nesnel bir olasılık olarak izin verilmek durumunda kalınacaktır. Kullanım hakkının hüküm sürmek zorunda olduğu bir yerde birileri "illa ki" daha üretken olacak, aynı mali toplumsal değerinden daha az maliyetle üretecek ve daha düşük fiyata satıp pazar payını arttıracaktır. Böylece, rekabetin palazlanmasına; belli grupların yavaş yavaş pazarı kontrol etmesine; artık-ürün ticareti yoluyla birikimlerini arttırmasına; bu şekilde zenginleşen ve yoksullaşan gruplar arasında borç ilişkisinin gelişmesine; grupların iç ve dış ittifaklar kurmasına ve bu ittifakların egemen meclisler sistemini grup çıkarları doğrultusunda etkileme riskinin artmasına yol açılacaktır. Bu, "göze alınabilecek" bir risk değildir ve büyüklüğü, üretici güçlerin ve önemli sektör işletmelerinin eşitsiz dağılımına, sektör içi veya sektörler arası grupların eşitsiz gelişimine ve küresel sermayenin saldırılarına bağlı olarak artacaktır.

Peki ya bu meclisler en temel dağıtım koşullarına müdahale ederlerse? O zaman bu asimetri baştan önlenebilir mi? Üretici güçlerin büyük bir kısmını, yani üretim araçlarını, başlangıç sermayesini, önemli sektörleri, hammadde tür ve miktarlarını ve eğitilmiş kadroları başlangıçta tek seferliğine eşit bir şekilde paylaştırıp dış ticareti mutlak bir şekilde yasakladığımızda ve grupları sadece kullanım hakkı ile sınırladığımızda eşitsiz gelişimi "bir ölçüde" engelleyebiliriz. Ancak böylesine eşit bir dağılım ve bunun sürekli kontrolü bile öylesine üst düzey (ve hatta belki de imkansız) bir merkezi planlama politikası gerektirir ki, ne Öcalan'ın ne de KUÖH'nin böyle

merkeziyetçi bir hedefi vardır. Zaten tartıştığımız şey grupların özerkliğidir.

Bir an için hedeflenenin bu olduğunu, yani bahsedilen üretici güçlerin tamamen eşit dağıtılıp, zaman içerisinde de eşit tutulacağını, dış ticaretin yasak olduğunu ve grupların üretim araçlarının kullanım hakkı ile sınırlanmış olduklarını varsayalım. Bu durumda bile, grup başına toplam çıktı miktarı ve dolayısıyla değişim değeri öncelikle eldeki hammadde, toprak ve üretim araçlarının ne kadar "verimli" kullanıldığına, yani grupların iç çalışma disiplinine, üretimi örgütleme becerilerine ve tekniği geliştirme girişimlerine göre farklılaşacaktır. Çünkü zihinsel ve sosyal-örgütsel gelişim dinamiği de üretici güçlere dahildir ve tarihi, coğrafi, toplumsal ve biyolojik sayısız etkenin belirlediği bu güçleri kati bir şekilde eşit dağıtmak/tutmak mümkün değildir. Daha da önemlisi, grubun kârının (artık-ürünün) oranı ve büyüklüğü öz-sömürü oranına, yani grup üyelerinin kendi tüketimlerine ayırdıkları paya, belirledikleri çalışma süresi uzunluğuna ve yoğunluğuna bağlıdır. Dolayısıyla, denetlenemeyen gelişimler ve "tercihler" kaçınılmaz olarak kâr ve birikim düzeyindeki farklılaşmalara yol açacaktır.

Diğer bir deyişle, toplum mülkiyeti dışındaki tüm mülkiyet biçimleri, eşitsiz gelişimi toplum karşıtı bir silah haline getirecektir.<sup>3</sup> Siyasi üst-yapının alacağı önlemler her zaman değişim değerinin belirlediği üretim ilişkilerine, yani pazara ardıl olmak durumunda kalacak, yani bu yapılar belirleyen değil, belirlenen olacaklardır.

Bu, gruplar arasında hiçbir şekilde kullanım değerini içeren dayanışmanın gelişmeyeceği anlamına değil, artık-ürün değişiminin niyetlerden bağımsız olarak "öncelikle" değişim değeri üzerinden yapılmak zorunda olduğu anlamına gelir. Bunun başlıca sebebi, biyolojik bir tür olan insanların "öncelikle" kendi maddi yaşam koşullarının yeniden üretimini garanti altına almak isteyecek olmaları ve üretim araçlarının kullanım hakkı açısından

bölünmüş grupların, her geçen gün artan maddi ihtiyaçlarını karşılamak istediklerinde bunun fiziksel olarak dolaysız yolunun kendi gruplarının üretkenliklerini arttırmaktan geçecek olmasıdır. Çünkü grupların birincil derecede sorumlu ve hak sahibi oldukları, dolaysız olarak kontrol edebilecekleri ve sonuç alabilecekleri şey "öncelikle" kendi üretici güçleri ve birikimleridir. Diğer bir deyişle bu "öncelik", özerklik ilkesi gereği üretim ilişkileri açısından her grubun ekonomik olarak bağımsız oluşundan, yani toplumun tümüne bağlı olmayışından ileri gelir.

Komün, kooperatif ve bölgelerin kendi bütçelerini, toplumsal-ekonomik planlarını ve yatırımlarını düzenleme hak ve yetkisine sahip olmalarından kaynaklı olarak öncelikle kendi varlıklarını garanti altına alma ve 'pastadan pay kapma' çabası içerisine girmelerinin yıkıcı sonuçlarını en iyi Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti (YSFC) ve geç dönem SSCB deneyimlerinde görürüz. İşçi yönetiminde komün, kooperatif, bölge ve federasyonların özyönetimine dayalı pazar sosyalizmini uygulayan YSFC'de, geçmişten devralınan eşitsiz birikim ve üretici güçlerinin zaman içerisinde asimetrik gelişimi sonucu merkez ve çevre bölgeler (ve bu bölgeler içerisinde güçlü ve zayıf komünler, işletmeler) ortaya çıkmıştı. Ancak "ortak" üst yapı olan federal devletin az gelişmiş bölge ve işletmelere kaynak aktarımı politikaları siyasi alanda anlaşmazlıklara sebep olmuş, gelişmiş bölgelerin siyasi temsilcileri ve ideologları "irrasyonel olacağı" gerekçesiyle söz konusu yeniden dağıtım politikalarına itiraz etmişti. Sonuçta gelişmiş komün ve bölgelerin siyasi üst yapıdaki karar alma gücü galip gelmiş, 1956 ve 1965 reformları ile adem-i merkezîyetçi yapı daha da artırılarak yeniden-dağıtıcı adalet zayıflamış, nihayetinde de sosyalist cumhuriyet kapitalist restorasyona uğratılmıştı (Sancaktar, 2009; 259-69). SSCB'nin kapitalist restorasyonu da benzer bir şekilde işletmelerin ekonomik özyönetim hakkı kazanması sonucu gerçekleşmişti. Şirketlere karar alma konusunda özerklik

veren ve 1965 yılında yürürlüğe giren Sosyalist Endüstriyel Girişim Yasasının akabinde kısa süre içerisinde öncelikle ağır sanayide, sonra da diğer sektörlerde karşı-devrimci sektörel birlikler oluşmuş ve sadece piyasalar değil, siyasi üst yapı da bu grupların çıkarları doğrultusunda şekillenmeye başlamıştı.

Üretim tarzının iç mantığı ve tarihteki deneyimlerin de gösterdiği üzere, bir komün ya da kooperatif için kendi refahının arttırmanın dolaysız yolu olarak pazarda üstünlük kazanma (ya da en azından diğerleri ile eşit durumda olma çabası), halk meclislerinden oluşan siyasi üst yapının dolaylı yoluna er ya da geç üstün gelecektir. Grubun ve toplumun çıkarlarının çeliştiği noktalarda bu çelişki daha sert yaşanacaktır.

#### Model 2: Karma Komünal Ekonomi

Komünal ekonomi inşa sürecinde sadece komün ve kooperatiflerin değil küçük ve orta ölçekteki kapitalist şirketlerin de yer alacağı bir ekonomidir. Burada öncelikle belirtmek gerekir ki küçük veya orta ölçekli kapitalist şirketleri tekellerden daha "zararsız" gören yaklaşım meselenin boyut değil, işleyiş mantığı olduğunu gözden kaçırmaktadır. Bugün orta ölçekli diye mazur görülen tüm kapitalist şirketler birer tekel adayıdır. Sadece mevcut tekelleri siyasi üst-yapı yoluyla mülksüzleştirmek çözüm olmayacak, birikim yasaları gereği zaman içerisinde yeni tekellerin doğması da kaçınılmaz olacaktır.

Orta ve büyük burjuvazinin de varolduğu pazarların dolaysız sonuçlarından biri de şirketler ve kooperatifler arasında rekabetin gelişimidir. Kapitalist şirketler, kooperatiflerle benzer ürünleri üretebildikleri müddetçe bu rekabetten kooperatifler zararlı çıkacaktır. Bunun en temel sebebi, toplam artık-değer sömürüsü daha yüksek olanın rekabette daha avantajlı olacağı gerçeğidir. Özel şirketler geçmişteki yüksek artık-değer sömürüsü ile sağladıkları görece yüksek birikimleri sebebiyle daha yüklü sabit

sermaye yatırımı yapabilir, teknolojinin sağladığı yüksek verimlilik sayesinde aşırı üretime giderek ürünlerini daha düşük fiyata satabilirler. Tekellerde bu avantaj kıyas kabul etmeyecek derecede daha yüksek olacaktır. Sermaye karşısında pazardan pay almak isteyen ancak onun kadar birikime ve üretim ölçeğine sahip olmayan kooperatifler de fiyatı düşürmek için aynı yolu izleyecek ve yatırımı arttırmak için ya kredi kullanarak, ya işçi çıkararak ya da ücretleri düşürerek emeğe ayırdıkları payı azaltmak zorunda kalacaklardır. Fiyatını düşüremeyenler ise, 95 TL'ye triko satan Kazova Tekstil örneğinde olduğu gibi, "dayanışma ağlarına" güvenmek zorunda kalacak, ancak bu bir ekonomik model olmayacaktır.

Fiyat rekabetine girmek zorunda kalınca işçi ücretleri en iyi ihtimalle ortalama kapitalist şirketler seviyesine gerileyecektir. Demokratik niteliklerini korumak isteyen kooperatiflerde çalışan ve mesai saatlerine ek olarak boş zamanlarında bir de yönetim yükü ile karşılaşan işçiler için bu model sürdürülemez hale gelecektir. İflas etmek istemeyen kooperatiflerin ilk vazgeçeceği şey de demokratik ve ekolojik ilkeler olacaktır. Kapitalist rekabet, orta ölçekli işletmeleri vahşi sömürü yöntemleri kullanmaya daha fazla iter, zira büyük işletmelerin sahip olduğu reklam, teknolojik araştırma, geniş ölçekli üretim gibi avantajlardan yoksundurlar. Sadece doğayı ve emeği sömürerek rekabette avantaj sağlayabilirler.

Nitekim 75 bine yakın çalışanı ile endüstri, finans, perakende ve bilgi sektörlerinde faaliyet gösteren ve bugün dünyanın en büyük kooperatifler topluluğu olan Bask'taki Mondragon Kooperatif İşletmesi'nde yaşanan durum da tam olarak budur. Yönetimde söz hakkı olan üye işçiler, piyasadakinden daha yüksek ve kendi aralarında da çok daha dengeli ücretler alsalar da, rekabet baskısı sebebiyle, tıpkı kapitalist tekellerin yaptığı gibi, üretimi yurt içinde kapitalist taşeronlara, yurt dışında da ucuz işgücü sunan Mısır, Meksika, Arjantin, Türkiye,

Tayland ve Çin gibi ülkelere kaydırmak durumunda kalmıştır. Geline nokta İspanya içinde çalışanlar da dahil, kooperatif üyeliği statüsü olmayan ve tam zamanlı, yarı zamanlı veya geçici olarak çalışan söz konusu ücretli işçilerin sayısı, toplam işçilerinin üçte birine ulaşmıştır. Bu durum, "geçici" ya da "istenmeyen" bir süreç değildir zira üye işçiler toplam ücret-kârlarını üye olmayan işçilerin artık-değerlerini (mutlak ya da göreceli biçimde) sömürerek korumaktadırlar. Diğer bir deyişle, kapitalist rekabet, Mondragon'u giderek daha yüksek oranda artık-değer sömürüsüne, daha doğrusu "sömürü ihracına" mecbur bırakmaktadır.

Sonuçta görece demokratik niteliklerini korumayı hedefleyen ve iflas etmek istemeyen bir kooperatifin payına en fazla toplumun yeniden üretimi için hayati olmayan alternatif pazarlarda sınırlı bir üretim düşecektir. Diğer bir deyişle, ileri kapitalist toplumlarda rekabet, kooperatifleri daha baştan ve hızlı bir şekilde sistem için zararsız sektörlere sıkıştıracaktır.

Zaten kapitalist üretimin can damarları olan metal metal sanayisinin, demiryolları yapımının, makina imalatının, vb. kooperatif üretim temelinde gerçekleştirilebilmesi için küçük ölçekli kooperatiflerin yetmeyeceği, kooperatif emeğin ülke çapında örgütlenmesi gerekeceği gerçeğine yukarıda da değinmiştik. Dolayısıyla Öcalan ve KUÖH'ün "devleti işlevsizleştirme" adı altında devletin ve burjuvazinin üretim sahasının dışında kalan bir ekonomiyi demokratik bir biçimde inşa etme iddialarının da geçerliliği olamayacağı anlaşılabilir. Zira devlet ve burjuvazi dışı bir alanı hedeflemek, basit gündelik hayatın idamesi için gerekli olan temel metallerin (enerji, dayanıklı tüketim malzemeleri, makine, silah, iletişim aygıtları, tekstil, kimya vb.) üretimini dahi burjuvaziye teslim etmek anlamına geleceğinden, inşa edilen şey de bir "ekonomik model" değil, en fazla alternatif pazarlara sıkışmış bir dayanışma ağı olabilecektir.

Bu noktada siyasal iktidarı sağlama başarısı gösterecek halk meclisleri federasyonunun görevi, mülksüzleştirilenleri mülksüzleştirmek değil de, değişim değerine belli bir sınırlama koyarak dumping ve fahiş fiyat uygulamalarının önüne geçmek ve kapitalist kesime ve avantajlı/gelişmiş komün ve kooperatiflere uygulanacak yüksek vergilerle ya da dezavantajlı gruplara verilecek teşviklerle piyasa "adaletini" sağlamak olacak ise eğer, öncelikle bunun kapitalist ulus-devletlerin yeniden-dağıtıcı adalet(sizliğin)inden -ve dolayısıyla onun yarattığı sonuçlardan- çok da bir farkının olamayacağını belirtmek gerek.

Yeniden-dağıtıcı adalet bundan daha ilerici formlara evrilmeye başladığında ise burjuvazinin de aynı oranda sertleşmesi kaçınılmaz olacaktır. Örneğin, 1970'lerde sosyal demokrasinin doruklarından biri sayılabilecek İsveç'te geliştirilen ve şirketlerin vergilerini para olarak devlete değil, şirket hissesi olarak Share-Levy Ücretliler Fonu'na aktarmalarını ve işçiler/sendikalar tarafından işletilen bu fonun sayesinde uzun dönemde İsveç'in toplam sermaye yapısının işçi sınıfı lehine bir nitelik kazanması öngören bir uygulama devreye sokulmuş, ancak sermayenin ve onun temsilcisi sağ partilerin devasa fonlarla beslenen kampanyaları ve lobileri sayesinde yasa 1992'de geriye dönmemesi üzere rafa kaldırılmıştı (Wright, 2009: 162-4).

Sonuç olarak; siyasal üst yapıyı ne denli demokratik hale getirmeye çalışırsanız çalışın, tarihin ve bilimin defalarca kanıtladığı üzere, kapitalist mantığın ve kapitalist şirketlerin saldırılarına açık haldeki ekonomik sisteminiz eşitsizlikleri yeniden üretecektir. Üretim içi demokrasiniz üretim alanından bağımsızlaşarak kapitalist modernitenin demokrasisine, yani bir hiçliğe dönüşecektir.

## **Akademiler ve Bastırılan Materyalizmin Dönüşü**

Her ne kadar doğrudan demokratik nitelikte olsalar da, şüphesiz, Öcalan halk meclisleri ağını hiçbir zaman burjuva temsiliyet esasları üzerine kurmadı. Bunu, yeni insanı yaratacak olan ve anti-kapitalizm üzerine bina edilecek akademilere, eğitim ve kültüre verdiği önemden görebiliriz. Yani halk meclisleri sadece oy kullanılan yapılar değil, kitleleri eğiten bir okul olacaktır aynı zamanda.

Bir sistem yaratmak, bir kültür ve bir ahlak yaratmak, yani "yeni insan" yaratmaktır aynı zamanda, bu doğru. Bu açıdan kültür, eğitim vb. yapıların üretim tarzının değişimi üzerinde hiçbir etkisinin olmadığını söylemek ahmaklık olurdu. Ancak eğitimi, mevcut üretim tarzının yarattığı çelişkilere işaret etmek veya siyasal bir hedefi zihinlerde somutlamak için kullanmak bir şeydir, onu tek başına yeni bir üretim tarzına geçişin ana unsuru olarak görmek ise başka bir şey.

Komünal ekonomi tezinde akademilerin rolüne baktığımızda, (halk meclislerinden oluşan siyasal alanın rolüne benzer bir şekilde) hayatın yeniden üretiminin maddi koşulları ile son kertede bu koşullar "üzerine" yükselen entelektüel alanın belirleyicilik güçlerinin neredeyse idealizme varan bir ontoloji ile birbirine eşlenebildiğine şahit oluyoruz. Devrimci üst-yapı kurumları, üretim tarzında açığa çıkan çelişkilerden neredeyse bağımsız, hatta onu belirleyen bir etki alanına sahiplermiş gibi görülebiliyor.

Eğer kapitalist ya da daha geri bir üretim tarzının hakim olduğu bir yerde akademilere rekabet ve kâr mantığının yerleşmesini engelleme görevini veriyor ancak grup mülkiyeti ve pazar üzerinden kapitalist üretim tarzının kendini nesnel olarak yeniden üretmesine fırsat tanırırsanız, sükutu hayale uğramanız kaçınılmaz olacaktır. Kitaplar, seminerler ve etik-ideolojik eğitimler, üretici güçlerin gelişmesiyle daha fazla artık-ürün üretip, fiyatı düşürme noktasında önünde

mülkiyet ve üretim ilişkileri açısından bir engel olmayan grupların rekabet sonucu birikimlerini asimetrik olarak geliştirmesine de engel olamayacaktır.

İlkel komünal toplulukların değişime uğramasının "nesnel koşulu" nasıl ki salt iktidar hırsı değil, artık-ürünün ortaya çıkışı ise, kapitalist eşitsizliği yaratan şeyin temeli de ahlaksızlık ve eğitim eksikliği değil, kapitalizmin üretici güçleri devrimcileştirmesi ve kitlelerin mülksüzleştirilip proleterleştirilmesi neticesinde sağlanan ucuz, çeşitli ve çok sayıda metanın üretimidir. Dolayısıyla, kapitalizmi aşmanın yolu da öncelikle ahlak ve eğitim değil, toplum için üretim yapmadığından dolayı üretici güçleri artık geliştiremeyen kapitalist üretim tarzının aşılması ve üretim araçlarının kullanım hakkının istisnaya yer bırakmayacak şekilde tüm topluma devredilmesi olacaktır.

Nitekim, sıraladığımız sorular, işaret ettiğimiz açmazlar ve önerilen çözümler, komünal ekonomi perspektifinin tartışıldığı konferans ve çalıştaylarda da belli ölçüde dile getirilen çekincelerdir. Düzenlenen son üç etkinliğin sonuç bildirgelerinde kapitalist saldırının temelini ücretlilik ilişkisi olduğuna ve bunun "kamusal denetim üniteleri" tarafından önlenmesi gerektiğine; KOBİ'lerin emek sömürsünün en fazla yaşandığı yerler olduğuna; toprak, su, enerji, ulaşım, barınma, eğitim ve sağlığın komünlere ve şirketlere bırakılacak alanlar olmadığından dolayı kamulaştırılmasının zorunluluğuna; dayanışmacı kooperatif deneyimlerinin zaman içinde başlangıç amaçlarından saptığına, halk desteğinin azaldığına, sürdürülebilirlik sağladığında ise grup ayrıcalığı yaratma riskini açığa çıkardığına değinilmektedir (Bildirgeler).

Grup Mülkiyetinden Toplumsal Mülkiyete,  
Pazardan Planlı Ekonomiye

Özetlemek gerekirse;

1. Artık-ürünün ve grup mülkiyetinin olduğu ancak planlamanın olmadığı yerde

pazar; pazarın olduğu yerde ise kullanım değil, değişim değeri esas olmak zorundadır.

2. Üretici güçlerin mutlak bir biçimde eşit dağıtılması/gelişmesi ve mümkün olmadığından ve öz-sömürü oranı sabitlenemeyeceğinden dolayı, grupların ekonomik gelişimleri asimetrik olacaktır.

3. Yeniden-dağıtıcı adalet, dağıtımın adaletsiz olduğunu varsaymak durumundadır.

4. Ekonomik özyönetim ilkesi gereği her grup kendi gelişimini garantiye alma/önceleme hakkına sahip olacağından, zenginleşen gruplar üst-yapıdaki siyasi mekanizmaların serveti radikal bir biçimde yeniden-dağıtmasına engel olacaklardır. Burjuvazinin varlığı ise bu durumu daha da hızlandıracaktır.

5. Burjuvazinin üretim potansiyelinin tamamına yakınına sahip olduğu günümüzde kooperatifler ölçekleri itibarıyla genelleşmiş üretim gerektiren sektörlere giremeyecek, diğer alanlarda ise kapitalist şirketlerle rekabet edemeyecek ve gündelik hayatın yeniden üretimi noktasında önemsiz alanlara hapsolacaklardır.

6. Eğitim bir üstyapı kurumu olduğu için maddi hayatın yeniden-üretim koşulları karşısında son kerte belirleyen değil, belirlenen olacaktır. Eğitim ile toplumun ekonomik yapısının kökten dönüşebileceğini iddia etmek idealizmdir.

Komünal ekonomi ilkelerinin mantıksal çıkarımları ve yereldeki tartışmalardan elde edilen sonuçlar, kullanım değerine dayalı bir ekonomiyi inşa edebilmek için tüm üretim araçlarının kamulaştırılması ve pazarın değil, merkezi planlamanın esas alınması gerekliliğini göstermektedir. Yani komünal ekonomi inşa yolunda sosyalistleşmek zorundadır. Aksi halde kapitalizme geri dönecektir. Diğer bir ifadeyle, üretim araçlarının birey ya da grup mülkiyetinin yarattığı her sorun, ancak mülkiyeti daha fazla

toplumsallaştıracak önlemlerle çözülmek durumunda kalacak ve bu pratikler de bizi zorunlu olarak merkezi planlı sosyalist ekonomiye götürecektir. Zira ancak sosyalizmde kârın güdülediği aşırı üretim israfı son bulabilecek ve planlı ekonomi sayesinde tüm artık-ürün toplumun tamamı tarafından adil bir şekilde üretilip, bölüşülebilecektir. Böyle bir ekonomide bir işletmenin olası aşırı üretimi diğer tarafın eksik tüketimi, yani pazar payı kaybı anlamına gelemeyeceği için, üretkenlikteki olası farklılıklar yıkıcı değil, geliştirici bir etkiye sahip olacaktır.

Peki, komünal ekonomi düşüncesini bunu görmekten alıkoyan şey nedir? Eğer dağıtım koşullarının, yani üretim ilişkilerinin, adaletsizliği devamlı yeniden üretebileceğini öngörüyorsanız, kendinizi yeniden-dağıtım siyaseti ya da ideolojik eğitim alanı ile sınırlandırmanın gereksesi ne olabilir?

Komünal ekonomi tezinin kararlı bir model sergileyemeyecek olması, sosyalizm yaşanmadan komünizme geçme arzusunun yıkıcılığından kaynaklanmaktadır. Diğer bir deyişle, "ideal olan" ile stratejik olan yanlış bir şekilde birbiriyle karşılaştırılmakta ve ikincisi ilkinin içinde önemsizleştirilmektedir. Sonuçta tıpkı kapitalizme kızıp artık-ürün fikrine bir bütün olarak cephe alınması gibi, "tekelci devlet kapitalizmine" dönüşen SSCB deneyimine olan eleştirisi de Öcalan'ı merkezi planlama ve toplumsal mülkiyet hedefine karşı bir tavra ve nihayetinde grup mülkiyetine ve pazara dayalı bir toplumsal düzeni savunmaya sürüklemektedir.

Oysa mülksüzleştirilenleri mülksüzleştirmeden ve toplumsal birikimin sahibi olan sömürücüleri örgütlü bir güç ve kesin bir kararlılıkla ezmeden komünizmin inşasına kalkışmanın yenilgiye mahkum, idealist bir ütopyacılık olacağı ortadadır.

Kaldı ki, katılımcılığın arttırılması ve bürokrasi-toplum çelişkisinin bertaraf

edilmesi için hayatın komünler şeklinde örgütlenmesi ile sosyalist merkezi planlama ideası birbirleriyle çelişen şeyler olmak zorunda değildir. Ekonomide merkeziyetçilik fikrini pejoratif olarak kullanan anlayış, özyönetim fikrini komünlerin karar alma noktasında eşit katılımı olarak değil, birbirlerinden bağımsızlığı olarak okuma hatasından kaynaklanır. Bilakis, her ortaklaşma çabası bir merkez yaratma pratiğidir. Bu noktada komün fikri ile çelişen şey merkeziyetçilik değil, bürokrasidir.

Proletarya ve yoksul köylüler, eğer devlet gücünü eline alır, komünler içinde tamamen özgür bir biçimde örgütlenir ve sermayeyi vurmak, kapitalistlerin direncini kırmak, demiryollarının, fabrikaların, toprağın vb. özel mülkiyetini ulusun tümüne, toplumun tümüne devretmek için eylemini birleştirirlerse, bu, merkeziyetçilik, üstelik de proleter bir merkeziyetçilik olmayacak mıdır? (...) Hamkafalar merkeziyetçiliği ancak tepeden, bürokrasi ve militarizm tarafından dayatılarak ayakta tutulabilen bir şey olarak düşünür. (Lenin, 2014: 66)

Yani, toplumsal yapı elbette komünler şeklinde örgütlenebilir ve tüm ekonomik kararlar ve planlamalar bürokrasi sınıfı tarafından değil, bu komünlerin delegasyon yoluyla oluşturdukları üst meclisler ve nihayetinde bir sovyetler konseyi tarafından merkezi, demokratik ve dinamik olarak belirlenebilir ve revize edilebilir. Günümüzde bunun nasıl yapılacağı ayrı bir tartışma konusudur. Ancak açık olan şudur ki, üretimi demokratikleştirme adına yapılacak hiçbir tartışma merkezi plan ve toplumsal mülkiyete alternatif üretmez.

Komünizm, yani mutlak olarak kullanım-değerine göre bölüşümün yapıldığı bir düzlem ise ancak ve ancak böyle bir sosyalist devrimin üretici güçleri uzun mesai saatlerine gerek kalmayacak derecede geliştirdiği; hiyerarşiyi ve iş bölümünü yaratıp besleyen toplumsal farkların ortadan kaldırdığı; insanları kapitalizmden tam olarak kopardığı bolluk

ve gerçek demokrasi koşullarında mümkün olabilecektir. Bu sürecin ilk adımı da bellidir: "Elbette kapitalizmden komünizme geçiş de siyasal biçimler bakımından büyük bir bolluk ve geniş bir çeşitlilik göstermekten geri kalmaz; ama hepsinin özü, zorunlu olarak birdir: proletarya diktatörlüğü." (Lenin, 2014: 45)

### PKK ve Yol Ayrımı

Peki, tüm bu gerçekler ışığında komünal ekonomi perspektifinin "boş bir hayal" olduğunu mu söyleyeceğiz? Kapitalizme ve sosyalizme alternatif olamayacağı ortadaysa, komünal tezin yeri tarihin çöp sepeti mi olacaktır? Günümüzde ezen ulus sosyalistlerinin belli bölüklerinin KUÖH'ün mücadelesini değersizleştirmek ve şovenizmlerini meşrulaştırmak için bu yolu tuttuklarını görmekteyiz. Ancak böylesi bir çıkarım, nesnel koşullardan, verili iktidar ilişkilerinden ve tarihten kopuk bir tespit olurdu.

Her şeyden önce komünal ekonomi perspektifi ilerici ve halkçı bir programdır. Bu perspektifin, mali, ekonomik ve askeri anlamda ağır sömürge koşulları dayatılan bir coğrafyada mücadele eden ve ezilen ulus saflarında Kürt orta burjuvazisini de ilerici bir unsur olarak içeren KUÖH için belli oranda taktiksel-stratejik değeri olan bir perspektif olduğunu teslim etmek gerekiyor.

Kaldı ki bu programın Kürdistan'da ezilen sınıflar açısından da bir değeri var. Böyle bir program, üretici güçlerin gelişimin ve sermaye birikiminin sınırlı olduğu, yarı-feodal yapının kısmen sürdüğü Kuzey Kürdistan kırsalı ve Rojava'daki halkların demokrasi ve örgütlenme anlayışlarını hayatın her alanına hakim kılmalarına yardım etmekte; onları toplum için üretime sevk etmekte ve daha ileri bir üretim tarzı olan işçi ve köylü sovyetleri sistemine hazırlayacak bir pratik sunmaktadır.

Komünal ekonominin üretici ve tüketici kooperatifleri, bu kooperatiflerin birbirleri ile girdikleri ticaret ilişkileri, halk meclisleri gibi kimi uygulamaları, kapitalist üretim

tarzının örgütleyip bir araya getirdiği ve devrimin öncü gücü olacak olan Türkiye ve Kuzey Kürdistan metropollerindeki proleterler ve yedeklenmesi gereken küçük burjuva kesimi için ise bir bir araya geliş ve dayanışma okulu görevi görebilecektir.

Bunun yanında, sosyalist program çerçevesinde dahi üretim araçlarında tam toplumsallaştırma bir anda mümkün olamayacağı için, görece küçük üretimi kolektifleştirmek adına kooperatifler Türkiye ve Kuzey Kürdistan metropollerinde ekonomik örgütlenme adına şüphesiz çok önemli bir rol oynayacaklardır. Ayrıca kooperatiflerle inşa edilecek bir toplumsal sektör, burjuvazi üretimin önünde engel olduğu için işsiz kalan kitlelerin bizzat üretimi ellerine alıp inisiyatif üstlenmesini sağlayabilir. Bu açıdan bakıldığında komünal ekonomi modeli hem politik ve ekonomik örgütlenme imkanı tanıyan, hem de sömürgeciliğin sınırlandırılmasını hedefleyen bir programdır. Ancak bunu taktiksel-stratejik bir hamleden daha fazlası olarak benimsemek, sınıflar savaşımı gerçeğini göz ardı etmek anlamına gelecek; sosyalist iktidar hedefi ile donanmamış bir kooperatifçilik projesi, Türkiye'de çok sınırlı bir alana hapsolacak ve kısa süre içerisinde kapitalist sistem tarafından içerecektir.

Öte yandan, sermayeye ve giderek zenginleşen gruplara verilmek durumunda kalan tavizler de Kuzey Kürdistan'ın toplumsal tabanında basınç yaratarak KUÖH'ün sınıfı anlamasında ve onun taleplerini okuma noktasında geriye düşmesine sebep olacaktır. Son tahlilde Türk burjuvazisinin sömürgeci olan Kuzey Kürdistan'ın iktisadi kurtuluşunun iki yolu vardır: Ya Kürt burjuvazisi önderliğinde bağımsız bir ulus devlet altında kendi kapitalist ekonomisini kurmak –ki kaderini tayin hakkı uyarınca bu da ulusal demokratik bir hak– ya da Türkiye proletaryasıyla birlikte –ayrı devlet kurma hakkının saklı kaldığı– sovyet cumhuriyetler birliği temelinde birleşerek sosyalist bir ekonomi kurmak. Bundan

başkaca da bir ara yol yoktur. Yeni gelişen Kürt burjuvazisinin birinci yolu dayattığı aşıkardır. Kürt emekçilerinin siyasal temsilcisi olarak PKK'nin ise bunu reddettiği söylenebilir. Ne var ki, PKK'nin ortaya koyduğu önerme, günümüz toplumunun iktisadi gerçekleriyle bağdaşmadığı için nihayetinde bu durum Kürt burjuvazisinin elini güçlendirmektedir.



## NOTLAR

**1** Marks, bu nesnel soyutlamanın nasıl geliştiğini Kapital Cilt 1.1'de detaylı bir şekilde göstermiştir. Bu değişim değeri, ilgili metanın üretimi için toplumsal olarak gerekli emek-zaman miktarı kadar olacaktır. Bu noktada Öcalan'ın değerin emekle ölçülemeyeceğini söylemesinin bir ağırlığı yoktur, zira değişim değerinin hüküm sürdüğü pazar ekonomisinde ürünlerin aynı değerde olmasını sağlayan başkaca bir ortak nokta da yoktur (Marks 2003:48). Pazarda üreticiler ürünleri değil, emeklerini değiştirirler. "Değer emek ile ölçülmesin" demek başka bir şey, halihazırda gerçekleşen bir değer kaynağını göstermek başka bir şeydir. Yani pazar varsa, değişim değeri olacak, bu değeri belirleyen şey de içerilen emek, daha doğrusu sosyal olarak gerekli emek-zaman olacaktır. Bu anlamda emek-değer kuramı Marks'ın belirlediği ideal bir düzleme değil, kapitalizmin işleyişine dair bir kuramdır.

**2** Basit üretim tarzının tüccar sermayesine ve kapitalist sermayeye dönüşüm süreci için bkz. Engels, 2010: 359 – 379

**3** Elbette komünler arası rekabet sonucu meydana gelecek eşitsiz gelişim dışında bazen toplumsal fayda planlı bir eşitsizliği de gerektirebilir. Yani toplam faydanın maksimize edilmesi her bir üreticinin eşit "değerde" üretim yapması anlamına gelmek zorunda değildir. Toplumsal ihtiyaçların karşılanması için bazı üreticilerin üretim girdisi ve çıktısı bağlamında asimetrik kapasiteye sahip olması, hatta devamlı zarar etmesi gerekebilir. Örneğin tarım, sanayi ve teknoloji üretimine göre verimliliği daha fazla,

dolayısıyla ürünlerinin değeri daha düşük bir sektördür. Bunun karşılığında sanayi ve teknoloji üretimi yoğun yatırım ister ve uzun seneler zararı gerektirebilir. Bu durumda toplumsal fayda için bir sektör olarak tarımdaki artık-ürünün devamlı teknoloji kooperatiflerine aktarılması gerekir. Ancak planlı eşitsizlik başka bir şeydir, pazar ve değişim değeri üzerinden gelişen eşitsizlik başka. İlkinde toplumsal fayda planlanmış ve bölüşüm eşitleştirilmişken, ikincisi grupların zenginleşmesi ve yoksullaşması demektir.

## KAYNAKLAR

Abdullah Öcalan Sosyal Bilimler Akademisi. (2014) Demokratik Komünal Ekonomi, Aram Yayınları

Demokratik Özerklik Çalıştayı (12/08/15), DTK Ekonomi Çalıştayı (06/02/16), Demokratik Ekonomi Konferansı (14/10/2014) Sonuç bildireleri

Engels, F. (2010) Anti-Dühring, Sf. 359 – 379, Sol Yayınları

Lenin, V.I. (1990) "Kooperatifleşme Üzerine", İşçi Sınıfı ve Köylülük, Sol Yayınları

----- (2014) Devlet ve İhtilal, Bilim ve Sosyalizm Yayınları

Marks, K. (2003) Kapital, Cilt 1, Sol Yayınları

Öcalan, A. (2013A) Demokratik Uygurluk Manifestosu, I. Cilt, Aram Yayınları

----- (2013B) Demokratik Uygurluk Manifestosu, II. Cilt, Aram Yayınları

----- (2013C) Demokratik Uygurluk Manifestosu, III. Cilt, Aram Yayınları

Sancaktar, C. (2009) Yugoslavya'da Sosyalizmden Kapitalizme Geçiş: Özyönetim Uygulaması (Doktora Tezi), Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi, İstanbul

Wright, E.O. (2009) Envisioning Real Utopias, Verso



# ROJAVA'DA EKONOMİNİN TEMEL İLKESİ HERKESİN ÜRETİME KATILMASI

Arzu Demir

Esad rejiminin Rojava'da uyguladığı ekonomi politikasının temel ilkesi, halkları yoksul ve yoksun bırakarak yönetimine bağımlı kılmaktı.

Rojava'nın Cizîrê ve Kobanê kantonları, Suriye'nin tahıl ambarı konumunda. Devrimden önce, ülkede tüketilen buğdayın yüzde 40'ı Rojava'dan elde ediliyordu. Bugün de halkların ana geçim kaynağı tarım. Cizîrê kantonunun en doğusundaki Derîk'ten en batısındaki Serêkaniyê'ye kadar yol boyunca sağlıklı tarım arazileri uzanıyor, bir de Rimelan bölgesinde petrol kaynakları var. Devrimden önce, Suriye'nin kullandığı petrolün yüzde 60'ı Cizîrê bölgesinden çıkartılıyordu.

Rojava, tüm zenginliğine rağmen yoksul ve yoksun bırakılmış bir bölge. Devrimin topraklarında ilk gördüğüm kent Efrîn'di. 2013 yılının Eylül ayında gittiğimde henüz kantonlar ilan edilmemişti. Kaçakçılarla

birlikte Kilis'ten sınırı geçip Efrîn'in merkezine ulaştığımda kent garajının önünde durup etrafımı bir süre izlemiştim. Gördüğüm yoksuluk ve yoksunluk beni fena halde çarpmıştı. Sadece Efrîn değil, iki kez gittiğim ve uzun süre kaldığım Cizîrê kantonunun tüm kentlerinde kendimi eski zamanlara ait bir filmi izler gibi hissettim. Sokaklarda, caddelerde birbirinden destek alır gibi duran evler, dükkanlar modern zamanın dışındaydı.

Rojava'da ekonomi çalışmalarının merkezindeki kurum olan Ekonomi Akademisi'nin yöneticileri, rejimin politikasını şöyle anlatıyor: "Suriye rejimi, Rojava'nın kaynaklarını ambar olarak gördü. Tahıl ürünleri burada yetişti, devlet bunları satın aldı, ancak başka bir bölgede işletti, sonra halka sattı. Cizîrê kantonunda yetişen tarım ürünlerinin işletilmesini sağlayacak hiçbir fabrikaya, atölyeye izin verilmedi."

Rojava Devrimi, işte bu yoksulluğun ve yoksunluğun üzerinde ekonomiyi de inşa etmeye girişti. Bunlar, sadece Esad rejiminin ekonomi politikalarının sonuçları değil elbette. Bu olumsuz sonuçların üzerine devrimin ilk gününden beri devam eden savaşı eklemek gerek. Hükümet kaynaklarının verdiği bilgiye göre, bütçenin yüzde 70'i savunmaya gitmek zorunda. Bu iki olumsuz etkene üçüncü bir etken olarak da, uygulanan ambargoyu eklemek gerek. Rojava'nın Türkiye ile arasında bulunan sınır kapıları kapalı. Sadece Nusaybin'deki kapı zaman zaman yardımların geçişine açıldı. Güney Kürdistan'a açılan Semelka kapısı da KDP'nin Rojava politikasının bir sonucu olarak bir gün açıksa bir ay kapalı kaldı.

Yoksulluklar ve yoksunluklarla inşa edilen Rojava ekonomisinin en temel ilkesi; herkesin üretime katılması. Ekonomi bakanlarından birinin sözüyle aktarırsak: "Eğer Rojava'da tek bir ekmek üretilecekse de bu ekmekte herkesin payı olacak."

Bu model, komünal/toplumsal ekonomi olarak tanımlanıyor. Aracı da kooperatifler.

Bu kooperatifler, daha önce rejim tarafından devletleştirilmiş olan ve devrimle birlikte özerk yönetimin el koyduğu topraklar üzerinde inşa edildi. Bu topraklar, özerk yönetim sınırları içinde kalan toprakların yüzde 80'ini oluşturuyor.

Aslında Rojava'da örgütlenmesine en son başlanan alan ekonomi alanı oldu. Akademi yöneticilerinin de söylediği gibi, kaçınılmaz olarak halkın güvenliğinin sağlanması ve örgütlenmesi öne çıktı. İlk olarak Rojava Ekonomi Merkezi kuruldu. Bilgisi ve uzmanlığı olan mühendisler ve iktisatçılar ile gönüllülerin katılımıyla merkezin tüm kentlerde birimleri oluşturuldu. Öncesinde de tarım ekonomisini geliştirmek ve köylülerin, topraklarını işlemeye devam edebilmesini sağlamak için köylülere tohum sağlayan şirketler kuruldu.

Akademi çalışanları, kurmak istedikleri ekonomik modeli şöyle tanımlıyor: "Kapitalist ekonomiyi reddediyoruz. Ayrıca reel sosyalizmin ekonomi modelini esas da almıyoruz. Komünal ekonomiyi ve onun temel aracı olan kooperatifleri esas alıyoruz. Özel teşebbüsleri de engellemiyoruz ancak büyüme ve tekelleşme imkanı da vermeyen bir politika izliyoruz."

Anayasa ne diyor?

Rojava Toplumsal Sözleşmesi (Anayasa), "Mülkiyet ve özel mülkiyet hakkı güvence altına alınır. Yasadışı olarak hiç kimse emlaklarını kullanım hakkından mahrum bırakılamaz. Hiç kimsenin toprağı ve mülkü elinden alınamaz. Kamu çıkarı için alınması gerekiyorsa da karşılığı ödenmelidir" diyor.

Sözleşmenin 42. maddesi, ekonominin örgütlenme ilkelerini tanımlıyor. Burada da sosyalizmin temel ilkelerinden biri olan "herkese emeğine göre" ilkesi, "herkes çalışmasına göre kazanacak" biçiminde yer alıyor. madde şöyle:

Demokratik Özerk Yönetimler'deki ekonomik sistem; toplumsal gelişim, adalet ve üretimin devamı üzerine

kuruludur ve bilimsel-teknolojik imkânlara dayanır. Üretimin geliştirilmesi ve ekonomik icraatların amacı insan ihtiyaçlarını karşılamak ve onurlu bir yaşamı tesis etmektir. Demokratik Özerk Yönetimler 'Herkes çalışmasına göre kazanacak' esasına göre ortak bir ekonomi ve meşru bir yarışa kabul eder, tek elde toplamayı (stoklama) yasaklar ve toplumsal adaleti tesis eder. Ulusal üretim araçlarının mülkiyeti tesis edilir, yurttaş, işçi ve doğa hakları korunur ve ulusal egemenlik güçlendirilir.

Özetle, Rojava'da üretim araçları, fabrika, toprak, orman, su kaynakları, yer altı ve yer üstü kaynaklarının mülkiyeti, Demokratik Özerk Yönetimi'nde. Rojava Devrimi, özel mülkiyete karşı değil. Ancak halkın siyasal, toplumsal ve ekonomik örgütlenmesi olarak hayata geçirilen komün ve kooperatifler ile devrimin ana gücü olan yoksul ve mülksüzlerin siyasal ve ideolojik hegemonyası bugün açısından gelişmenin yönünün mülksüzleştirmeye doğru olduğunu gösteriyor.

Devrimin ekonomi ilkelerinden biri tekelleşmenin önüne geçmek. Bu nasıl olacak?

Bu soruyu sorduğum hem Ekonomi Akademisi hem de Ekonomi Bakanlığı yetkililerinin yaptığı temel vurgu şu: "Kooperatifleri her alanda kurup, komünal ekonomiyi yaygınlaştırarak."

Bu konuda Akademi yöneticileri şunları anlatıyor:

"Rojava, tekellere, endüstriyalizme, sanayiye çok fazla bulaşmış bir yer değil. Ancak küçük de bazı yatırımlar var. Bu yatırımları, reel sosyalizmin bakış açısıyla yok etmek değil, toplum yararına getirebilmenin çabası var. Komünal ekonomiyi yaygınlaştırarak, özel mülkiyetle mücadele yöntemini benimsedik. Bizim temel bir politikamız var; komünal ekonomi. Bunu geliştirdiğimiz oranda özel mülkiyet zayıflayacaktır. Ne kadar çok kendi sistemimizi geliştirirsek, o kadar çok özel

mülkiyet tekelleşmesine karşı dururuz. Nasıl ki siyasal alanda halk iradesini, meclis ve komünler aracılığıyla geliştirsek, devlet küçülür, ekonomi de böyle. Teminatımız kendi sistemimizi geliştirmemiştir. Tekelleşmenin önüne geçmek için, ilk kurduğumuz kooperatif tüccarlar arasında oldu."

Kooperatifler, komünlere bağlı. Komünler de Rojava Devrimi'nin temel yönetim aracı. Herkesin yönettiği, böylece devletin gereksizleştiği bir yaşama giden çok önemli bir araç.

Kooperatiflerin nasıl ve nerede kurulacağı da komünlere bağlı yaşayan ailelerin ihtiyaçlarına göre belirleniyor. Önce kooperatif kurulacak topraktan ne kadar ailenin faydalanacağı belirlenip, planı TEVDEM'e bağlı Ekonomi Merkezi tarafından hazırlanıyor. Ardından o toprağın yakınındaki komünlere ya da komünlerin oluşturduğu meclise proje sunuluyor. Komün ya da meclisten, işe ihtiyacı olan yoksul ailelerin kooperatifte çalışmak üzere görevlendirilmesi isteniyor. Kooperatif çalışanlarını komün belirliyor. Aslında, kooperatif bir taraftan da komüne bağlanmış oluyor. Ardından, Rojava Ekonomi Merkezi, kooperatifin ihtiyacı olan nakit paranın yarısıyla, tohumu kredi olarak kooperatife veriyor. Böylece kooperatif, devrimin olanaklarıyla kurulmuş oluyor. Tüm bu işler Rojava Ekonomi Merkezi tarafından özerk yönetimle işbirliği içinde yapılıyor. Kooperatif ürettiği ve sattığı ürünün yüzde 70-80'ini alıyor, yüzde 30-20 ise Rojava Ekonomi Merkezi'ne kalıyor.

Ancak kooperatifler kurulmadan önce ara aşamada başka bir model uygulandı. Halkın yönetime el koyması ile kooperatiflerin kurulması arasında geçen sürede ise topraklar, kişisel işletmecilere verildi. Ürünün yüzde 50'si özerk yönetime, yüzde 50'si ise işletmeciye kalıyordu. Ayrıca işletmeci, toprak karşılığında bir teminat vermek zorunda kalıyordu.

Bugüne kadar onlarca kooperatif kuruldu. Serêkaniyê'de 30 bin dönümün üzerinde toprak kooperatiflere devredilerek ekildi, biçildi. Rojava'nın en yeşil kenti Derik'te kooperatifler 50 bini aşkın meyve fidanı dikti. Amûdê de 20 bini aşkın hane tarım kooperatifi çatısı altında örgütlendi.

Genel kooperatiflerin yanı sıra kadın komünlerine bağlı kadın kooperatifleri de kuruldu. Burada da amaç kadınları toplumsal üretimin içine dahil etmek. Rojava Devrimi bir kadın devrimi her şeyden önce. Onu kadın devrimi olarak ayırt edici kılan, kadınların devrime katılımları kadar, devrimden ve hayattan alacakları ne varsa onları alabilecekleri ve koruyabilecekleri askeri, siyasi ve ekonomik mekanizmaları yaratmış olması. Kadın kooperatifleri de bu mekanizmalardan biri.

Özetle; devrim, kapitalist ekonomiyi komünal ekonomiyle devreden çıkartmak istiyor. Tıpkı herkesi komünlerde örgütleyerek, yani herkesi yöneten pozisyonuna getirerek devleti gereksizleştirmek istemeleri gibi.

Tüm bunlar çok büyük bir kuşatma, ambargo ve savaş altında yapılıyor. Devrim aynı zamanda bir düşün pratikleşmesidir. O zaman düşe devam ederek, abluka, savaş ve kuşatma olmadığı durumda Rojava Devrimi'nin başaracaklarını düşünün.



# Çeviri: İŞÇİ ÖZYÖNETİMİNDE KOOPERATİFLER ÜZERİNE

Karl Marks / Çev. Canan Kaplan

Mülkiyetin ekonomi politiğine karşı emeğin ekonomi politiğinin büyük zaferi halen yoldaydı. Kooperatif hareketinden, özellikle birkaç cesur "el" in desteksiz kalan çabalarıyla kurulan kooperatif fabrikalarından bahsediyoruz. Bu büyük toplumsal deneylerin değeri gereğinden fazla abartılamaz. Onlar büyük ölçekli üretime, modern bilimin emirlerine uygun olarak, ellerini kullanan sınıfı istihdam eden bir efendiler sınıfının varlığı olmadan devam edilebileceğini tartışma yerine iş yaparak göstermiştir; ürün verebilmesi için, emek araçlarının emekçinin kendisine karşı bir gasp aracı olarak tekelleştirilmesi gerekmemektedir ve tıpkı köle emeği gibi, serf emeği gibi, ücretli emek de bir geçici ve alt form olarak, istekli bir el, hazır bir zihin ve neşeli bir kalp ile durmadan çalışan birleşik emek karşısında kaybolmaya mahkumdur. İngiltere'de, kooperatif sisteminin tohumları Robert Owen tarafından atılmıştır; kıtada üzerinde çalışılan işçi deneyleri aslında, 1848'de icat edilmemiş ama yüksek sesle ilan edilmiş teorilerin pratik neticeleriydi. Bununla beraber, 1848'den 1864'e kadarki dönemin deneyimi şüphe götürmez şekilde kanıtlamıştır ki, her ne kadar prensipte mükemmel ve pratikte faydalı olsa da, eğer kooperatif emek bireysel olarak işçilerin rastlantısal çabalarının dar dairesi içinde tutulursa, ne tekelin geometrik ilerlemesindeki büyümeyi yakalaması

mümkün olur, ne kitleleri özgürleştirir, ne de kendi sefaletinin yükünü hissedilir şekilde hafifletebilir. Belki tam da bu nedenle, mantıklı soylular, hayırsever orta sınıf laf ebeleri ve hatta zeki ekonomi politikçiler, hepsi vaktiyle hayalcinin ütopyası ya da sosyalistlerin kutsal şeylere küfürleri olarak damgalamaya çalışarak daha tomurcukken ezmeye çalıştıkları kooperatif emek sistemine birdenbire mide bulandırıcı bir şekilde iltifatlar yağdırıyor.

Çalışan kitleleri kurtarmak için, kooperatif emek ulusal boyutlarda büyümeli ve dolayısıyla, ulusal araçlar yoluyla güçlendirilmelidir. Oysa toprak beyleri ve sermaye lordları her zaman kendi ekonomik tekellerinin savunması ve idamesi için siyasi ayrıcalıklarını kullanacaklardır. Teşvik etmekten ziyade, onlar emeğin kurtuluşu yolunda her türlü engeli çıkarmaya devam edecektir. İrlandalı Kiracı Çiftçilerin Haklarına İlişkin Yasa Tasarısının son oturumunda Lord Palmerston'un yasayı savunanlara küçümseyerek söylediğini hatırlayın; "Avam Kamarası, toprak sahiplerinin meclisidir." Siyasal iktidarı ele geçirmek, bu nedenle, işçi sınıfının en büyük görevi haline gelmiştir.

\*\*\*

Emekçilerin kooperatif fabrikalarının kendisi, fiili olarak örgütlendikleri her yerde, doğal olarak mevcut sistemin tüm eksikliklerini yeniden üretmelerine ve yeniden üretmek zorunda kalmalarına rağmen, eski biçimin içinde yeninin ilk filizlerini temsil ederler. Ama sermaye ve emek arasındaki antitez, bu kooperatiflerin içinde aşılıp olur; biraraya gelmiş emekçileri kendi kendilerinin kapitalistleri haline getirmesi yolundan, yani üretim araçlarını kendi emeklerinin istihdamı için kullanmaları yolundan dahi olsa. Onlar, yeni bir üretim tarzının, maddi üretim güçleri ve buna karşılık gelen toplumsal üretim biçimindeki gelişme belli bir aşamaya ulaştığında, eski üretim tarzının içinden nasıl doğal olarak doğduğunu gösterir. Kapitalist üretim tarzının ortaya

çıkardığı fabrika sistemi olmasaydı, hiçbir kooperatif fabrikası olmazdı. Bunlar, aynı üretim tarzından kaynaklanan kredi sistemi olmadan gelişemezdi. Kredi sistemi yalnızca, kapitalist özel girişimlerin kapitalist anonim şirketlere kademeli olarak dönüşümü için esas temel olmakla kalmaz, aynı ölçüde, bu kooperatif girişimlerin, az-çok ulusal bir ölçekte yavaş yavaş genişlemesi için de aracılık eder. Kooperatif fabrikaları kadar kapitalist anonim şirketler de, kapitalist üretim tarzından ortaklaşa üretim tarzına geçişte geçici formlar olarak kabul edilmelidir ancak aralarındaki biricik ayırım, antagonizmanın birinde olumlu diğeriinde olumsuz olarak çözülmesidir.

\*\*\*

Toplumsal sorunların çözüm yollarının önünü açmak için Alman İşçi partisi emekçi halkın demokratik kontrolü altında devlet yardımı ile üretici kooperatifi toplulukları kurulmasını talep eder. Üretici kooperatifleri toplulukları sanayi ve tarımda öyle bir ölçekte kurulmalı ki, toplam emeğin sosyalist örgütü buradan var olabilsin.

Lassalcı "ücretlerin demir yasasından" sonra, peygamberin yeni ilacı. Bu yol ona layık biçimde "açılıyor". Mevcut sınıf mücadelesinin yerine bir kötü yazar ifadesi olan "toplumsal sorun" konuyor ve bunun "çözüm"ü için "yollar açılıyor".

"Toplam emeğin sosyalist örgütlenmesi" toplumun devrimci dönüşüm sürecinden yükseleceğine, devletin üretici kooperatiflerine verdiği "devlet yardımından" ve emekçilerin değil, devletin kendisinin "var ettiği" üretim kooperatiflerinden "doğuyor". Yeni bir toplumun, sanki yeni bir demiryolu yapımı gibi, devlet kredileriyle kurulabileceğini sanmak, tam da Lassalle'a yaraşır bir hayaldir!

Utancı kırıntıları hala kaldığı için, "devlet yardımı", "emekçi halkın" demokratik kontrolü altına verilmelidir.

Evvela, Almanya'da "emekçi halkın" çoğunluğu proleterlerden değil, köylülerden oluşmaktadır.

İkincisi, "demokratik" Almanda "Volksherrschaftlich" [halkın hükümranlılığı ile] anlamına gelir. Ama "emekçi halkın halk hükümranlılığı ile kontrolü" ne anlama geliyor? Ve özellikle bu devlet yardımı talepleri üzerinden, ne yönetimde olduğunu, ne de yönetebilecek olgunluğa geldiğinin tam bilincinde olduğunu gösteren bir emekçi halk adına söyleniyorsa!

(...) İşçilerin kooperatif üretim koşullarını toplumsal ölçekte ve hepsinden önce de kendi ülkelerinde ulusal ölçekte kurma arzuları, sadece mevcut üretim koşullarını devrimciileştirmek için çalıştıkları anlamına gelir ve bunun, devlet yardımıyla kooperatif kurmakla hiçbir ilgisi yoktur. Ama mevcut kooperatif toplulukları söz konusu olduğunda, bunlar ancak işçilerin bağımsız örgütleri olarak kaldığı ve hükümetler ya da burjuvalar tarafından himaye altına alınmadıkları sürece bir değere sahiptir.



## KAYNAKLAR

### İlk bölüm:

Marks, K. (2000) "The First International", *Inaugural Address of the International Working Men's Association* <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1864/10/27.htm>

### İkinci Bölüm:

\_\_\_\_\_ (2010) *Capital*, Cilt III, Bölüm XXVII, <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1894-c3/ch27.htm>

### Üçüncü Bölüm:

\_\_\_\_\_ (1999) *Critique of the Gotha Programme*, Bölüm III <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1875/gotha/ch03.htm>

# Çeviri: İŞÇİ KOOPERATİFLERİ YENİ BİR TOPLUMUN TEMELİ OLABİLİR Mİ?\*

Rosa Luksemburg | Çev. Canan Kaplan

Bernstein'in sosyalizmi işçilere toplumun zenginliğinin paylaşılması umudunu sunuyor. Yoksullar zengin olacak. Peki, bu sosyalizm nasıl gerçekleştirilecek? Neue Zeit, (*Sosyalizmin Sorunları*) makalesi bu soruya sadece belirsiz imalarla cevap vermektedir. Konu hakkında yeterli bilgi, ancak kitabında bulunabilir.

Bernstein'in sosyalizmi şu iki aracın yardımıyla gerçekleştirilecektir: işçi sendikaları –veya Bernstein'in kendisinin nitelediği şekilde; ekonomik demokrasi– ve kooperatifler. İlki endüstriyel kârı bastırarak; ikinci ise ticari kârın icabına bakacaktır.

Kooperatifler –özellikle üretim alanındaki– kapitalizmin ortasında bir melez biçim oluşturmaktadır. Kooperatifler kapitalist ticaret bünyesinde yer alan, toplumsallaşmış küçük üretim birimleri olarak tarif edilebilir.

Fakat kapitalist ekonomide değiş-tokuş üretime hâkimdir. Rekabetin bir sonucu olarak, sermayenin çıkarlarının üretim süreci üzerindeki tam hâkimiyeti –yani, acımasız sömür– her işletmenin hayatta kalma koşulu haline gelir. Sermayenin üretim süreci üzerindeki egemenliği aşığıdaki şekillerde kendini ifade eder.

Emek yoğunlaşmaktadır. İşgünü pazarın durumuna göre uzatılır veya kısaltılır. Piyasanın gereksinimlerine bağlı olarak da, emek ya istihdam edilir ya da tekrar sokağa atılır. Diğer bir deyişle, bir işletmenin pazardaki rakiplerine karşı direnmesi için tüm yöntemlerden faydalanılır. Üretim alanında bir kooperatif oluşturan işçiler, bu nedenle kendilerini demir yumrukla yönetmenin çelişkili zorunluluğuna maruz kalırlar. İşçiler kapitalist girişimcinin rolüne bürünmek zorundadır –ki bu çelişki, üretim kooperatiflerinin sonunu getirir; ya saf kapitalist işletmelere dönüşürler, ya da eğer işçilerin çıkarları egemen olmaya devam ederse, çözümlenir ve sonlanırlar.

Bernstein'in kendisi de bu gerçekleri dikkate almıştır. Ancak onları anlamamış olduğu ortadadır. Çünkü, Bayan Potter-Webb ile birlikte, İngiltere'deki üretim kooperatiflerinin başarısızlığını, onların "disiplin" eksikliği ile açıklıyor. Ama bu kadar yüzeysel ve dümdüz şekilde burada "disiplin" diye ifade edilen şey, kapitalizmin doğal mutlakiyetçi rejiminden başka bir şey değildir –ki işçilerin bunu kendilerine karşı başarıyla kullanamayacakları açıktır.

Üretici kooperatifleri sadece bazı dolambaçlı yollar vasıtasıyla, üretim tarzı ve değiş-tokuş tarzı arasındaki kapitalistlerce kontrol edilen çelişkileri bastırmayı başarırsa kapitalist ekonominin içinde yaşayabilir. Kooperatifler bunu sadece serbest rekabet yasalarının etkisinden yapay olarak kurtularak gerçekleştirebilir. Yani, kooperatifler önceden sürekli bir tüketici çevresi kurarsa, yani, kendilerine sürekli bir pazar temin ederse başarılı olabilir. Bu hizmeti sadece, üretim kooperatifinin kardeşi olan tüketici kooperatifleri sunabilir. ... Bağımsız çalışan üretici kooperatifleri başarısız olur ama tüketici örgütleri tarafından desteklenenler ayakta durabilir.

Bu hizmeti sadece, kooperatifin üretim alanındaki kardeşi olan tüketici kooperatifleri sunabilir. İşte Bernstein tarafından aranan sır buradadır – Oppenheimer'in üreten ve satan

kooperatifler arasındaki ayırımında değil-bağımsız çalışan üretici kooperatifleri başarısız olur ama tüketici örgütleri tarafından desteklenenler ayakta durabilir.

Eğer üretici kooperatiflerinin kapitalizm içindeki varlık olanaklarının tüketici kooperatiflerinin varlık olanaklarına bağlı olduğu doğruysa, o zaman birincisinin kapsamı, en olumlu vakalarda, küçük yerel pazarlarla ve acil ihtiyaçlarla, özellikle gıda ürünlerinin imalatı ile sınırlıdır. Tüketici ve dolayısıyla üretici kooperatifleri, sermaye üretiminin en önemli dallarından dışlanmış -tekstil, madencilik, metalürji ve petrol endüstrileri, makine yapımı, lokomotif ve gemi inşası. Yalnızca bu nedenle (şu an için onların melez karakterini unutsak dahi), üretim alanındaki kooperatifler, ciddi bir genel toplumsal dönüşümün aracı olarak kabul edilemez. Üretici kooperatiflerinin geniş ölçekte kurulması, her şeyden önce, dünya pazarının bastırılması, mevcut dünya ekonomisinin küçük yerel üretim ve değişim alanları halinde kırılacağını farz eder. Çağımızın çok gelişmiş, yaygın kapitalizminin Ortaçağın tüccar ekonomisine doğru gerilemesi bekleniyor.

Mevcut toplum çerçevesinde, üretici kooperatiflerinin rolü, tüketici kooperatiflerinin basit bir eki olmakla sınırlıdır. Bu nedenle, önerilen sosyal değişimin başlangıcının tüketici kooperatifleri olması gerekiyor gibi görünür. Ama bu şekilde kooperatifler vasıtasıyla toplumun beklenen reformu, kapitalist üretime karşı bir saldırı olmaktan çıkar. Yani, kapitalist ekonominin temel üslerine bir saldırı olmaktan çıkar. Bunun yerine ticari sermayeye, özellikle küçük ve orta ölçekli ticari sermayeye karşı bir mücadele haline gelir. Kapitalist ağacın dallarına yapılan bir saldırı halini alır.

(...) Kooperatifler ve sendikalar *kapitalist üretim biçimini* dönüştürmekten tamamen acizdir. Bu da karışık bir şekilde de olsa, Bernstein tarafından gerçekten anlaşılmaktadır. Çünkü o da kapitalistlerin kârının azaltılması ve böylece işçileri zenginleştirici bir araç olarak kooperatifler

ve sendikalara atıfta bulunur. Bu şekilde, o *kapitalist üretim biçimine* karşı mücadeleden vazgeçer ve sosyalist hareketi "kapitalist dağıtım" karşı mücadeleye yönlendirmeye çalışır. Tekrar ve tekrar, Bernstein sosyalizme "adil, daha adil ve yine daha adil" bir dağıtım tarzı çabası olarak atıfta bulunur. (Vorwärts, 26 Mart, 1899).

Halk kitlelerini sosyalist harekete yönlendiren doğrudan nedenin, kapitalizmin "haksız" dağıtım tarzı olduğu inkâr edilemez. Sosyal-demokrasi, tüm ekonominin sosyalleşmesi için mücadele ederken, bununla beraber toplumsal zenginliğin "adil" dağıtımını da hedeflemektedir. Ama Marx'ın belli bir dönemin dağıtım tarzının o çağın üretim tarzının doğal bir sonucu olduğuna dair gözleminin rehberliğinde bakarsak, sosyal-demokrasi, kapitalist üretim çerçevesinde dağıtım karşı mücadele etmiyor. Bunun yerine, kapitalist üretim tarzını ortadan kaldırmak için mücadele ediyor. Tek cümleyle, sosyal-demokrasi, kapitalist üretim tarzını ortadan kaldırarak sosyalist dağıtım tarzını kurmak ister. Bernstein'in yöntemi ise, tam tersine, kapitalist dağıtım tarzına karşı mücadele yoluyla sosyalist üretim tarzının yavaş yavaş oluşturulmasını önermektedir.



\* Başlık ve vurgular bize aittir.

## KAYNAK

Lüksemburg, R. (1999) *Reform or Revolution*, Kısım II, Bölüm VII, <https://www.marxists.org/archive/luxemburg/1900/reform-revolution/cho7.htm>